

VIGILIA

47. évf. 9. szám

1982. szeptember

Békés Gellért **A kettős arcú szeretet**

Széll Margit **Madeleine Delbrêl**

Hölvényi György **Németh László erkölcsi vállalkozása**

Harsányi István

Tehetségvédelem

Vajtai István

Pályánk emlékezete

Szili Leontin **novellája**

Mezei Mária

leveleiből

Hajnal Gábor

„A műfordítás ma”

Molnár Antal

Bartók és Kodály

Szerkesztői levél

a könyvkiadásról

Précis: français, deutsch,
English, italiano

A Szerkesztő levele	641
BÉKÉS GELLÉRT: A kettős arcú szeretet. Az emberré érés keresztény dinamikája	643
SZÉLL MARGIT: A lelki egyensúly titka. Madeleine Delbrél	648
SZIKORA ANDRÁS: Jőtevők, Szent Márton	653
PARDI ANNA: Módszertan a lehetetlentről (vers)	656
VAJTAI ISTVÁN: Pályánk emlékezete	658
KÉPES GÉZA: Beszélgetés (vers)	661
HÖLVÉNYI GYÖRGY: Németh László erkölcsi vállalkozása	663
BARSY IRMA: Új művészet (vers)	667
HARSÁNYI ISTVÁN: Tehetségvédelem	668
GALAMBOSI LÁSZLÓ: Harangot kongató (vers)	675
MEZEI MÁRIA: Kézitusa a legjobb szerkesztővel. Levelek	678
VASADI PÉTER: Fábian György versei elé	685
FÁBIÁN GYÖRGY: Stáció, Kivonás, Törlés, Y (versek)	685
SZILI LEONTINÉ: Egy infánsnő halála (elbeszélés)	687
SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF versfordításai	695
HAJNAL GÁBOR: „Egy régóta hiányzó tanulmánykötet publikálása”	696

Kodály Zoltán centenárium

MOLNÁR ANTAL: Bartók és Kodály	699
Kodály Zoltán és művei a Vigiliában (Bibliográfia 1935–1981. Összeállította Dékány Endre)	701

Napló

Szövevség az egységért. Kádár János könyve	707
Irodalom Fény a tárgyak fölött (Rónay László) – 709; Sorsok a közelmúltból (Viczián János) – 711; Teológia Bolberitz Pál: Isten, ember, vallás (Fila Béla) – 713; Egy ihletett szentírási bevezető (Boros János) – 714; Képzőművészet Baranyay András kiállítása (Andrási Gábor) – 715; Idegen nyelvű tartalomjegyzék – 717; Haza és nagyvilág – lapunk hátsó belső borítóján; Könyvjelzőink – a 652. és a 686. oldalon.	

KÉPEK: Huszárik Zoltán grafikája a címlapon, Szikora András felvételei a 653. és a 706. oldalon, Csiby Mihály lavírozott tusrajza a 657., linómetszete a 677. oldalon, a 699. oldalon közölt Kodály-portré Járai (MTI) felvétele.

Főszerkesztő: HEGYI BÉLA

Felelős kiadó: VÁRKONYI IMRE

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. Telefon: 173-933, 177-246. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Laptulajdonos: Actio Catholica. Terjeszti, előfizetési és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala, árusítja a Magyar Posta is. A Vigilia csekk-számlaszáma: OTP 37.343-VII. Hazai előfizetések külföldre: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József Nádor tér 1. Postacím: 1900 Budapest. Külföldön terjeszti a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1389 Bpest, Pf. 149. Nyugati országokban az évi előfizetési ár: 16.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultúra 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigilia című lapra vonatkozik. A szocialista országokban előfizethető a helyi postahivatalokban is. Egyes szám ára: 20.– Ft. Előfizetés: negyedévre: 60.– Ft, félévre: 120.– Ft, egy évre: 240.– Ft. Megjelenik minden hónap elején. Index-szám: 26.921 HU ISSN 0042-6024. Készíti a Petőfi Nyomda, Kecskemét (82/20057). Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (82.8964/09)

A Szerkesztő levele

A Vigilia 1935-től, alapításától kezdve könyvkiadási – nem könyvkiadói! – tevékenységet is folytatott. Az alapító szerkesztőt, Possonyi Lászlót kettős cél vezette ebben: egyrészt biztosítani a lap folyamatos megjelenésének anyagi feltételeit, másrészt tovább gazdagítani a magyar könyvkiadás választékát olyan művekkel, amelyeknek ki nyomtatására valamilyen okból sem az akkor népszerű cégek, sem az egyházi kiadók nem vállalkoztak. A Vigilia-sorozatban külföldi és belföldi írók munkái egyaránt helyet kaptak. A külföldiek közül itt látott napvilágot először Paul Claudel, André Gide, Thornton Wilder, Bulwer, Mark Twain, Gertrud von Le Fort, Giovanni Papini, François Mauriac stb. egy-egy, a nagyközönség által kevésbé ismert műve; a hazaiak közül pedig Végh György, Tűz Tamás, Just Béla, Balla Borisz, Mándy Iván, Possonyi László, Horváth Béla, Rónay György, Hunyadi István, Vidor Miklós, Ijjas Antal stb. egy-egy új kötete.

A Vigilia 1935 és 1944 között – betiltásáig – évente több könyvet is megjelentetett, vállalkozó kedve és az olvasók igénye szerint, mindig hangsúlyozva szellemi autonómiáját s e sajátos helyzetből fakadó programját. A könyvkiadási programot is – a folyóirat profiljának megfelelően – tematikai változatosság, műfaji sokoldalúság és a kötelezően magas színvonal jellemezték: a szindarabon, a vers- és novellásköteteken át a regényig, a tanulmánygyűjteményekig és az irodalmilag is mérhető, nivós világnézeti elmélkedésekig terjedt a spektrum. A Vigilia könyveit valamennyi könyvesbolt árusíthatta, illetve előfizetés útján terjesztették, és standja ott állt jóformán minden könyvhéten a város valamelyik közterén. 1945 után egyetlen kísérlet történt a sorozat feltámasztására Saád Béla beszámolójának (A zsinat budapesti szemmel, 1967) közreadásával, amelynek – a körülmények és a személyes érdekek ütközése miatt – nem lett folytatása.

Kedves Olvasóink! A mai magyar társadalom fejlődő szocialista demokráciája és a szövetségi politika bázisán erősödő nemzeti egység kedvező légkört teremt ahhoz, hogy a Vigilia most újraindítsa könyvkiadását. Vitathatatlan példájául annak, hogy – az előrehaladásunk során mutatkozó gondok és ellentmondások dacára – a szövetségi politika, a dialógus gyakorlata, a kultúra és a művelődés nyitottsága, a szellemi értékek megbecsülése továbbra is közéletünk és közgondolkodásunk meghatározó vonásai maradnak. A Vigilia könyvkiadása tehát éppúgy reprezentálja az állam és az egyház immár tartósan jó viszonyának, a hívők és nem hívők partneri kapcsolatának folytonosságát, mint a magyar könyvkiadás egyetemességét és a kultúrpolitika demokratizmusát.

Lapunk azzal a szándékkal fog e nemes hagyomány felelevenítéséhez, hogy – sajátos hangjának és katolikus egyetemesség-tudatának megőrzésével – újabb színnel, értékkel gyarapítsa a hazai kulturális életet olyan művek kiadásával, amelyek tartalmukat, szellemiségüket és minőségüket tekintve a szélesen értelmezett világnézeti párbeszéd körébe tartoznak, s ugyanakkor hozzájáruljon a folyóirat rentábilis működtetéséhez, mert a növekvő előállítási és terjesztési költségek egyre nehezebb anyagi terheket róhatnak rá. A Vigilia könyvei természetesen nem kívánnak sem az állami, sem az egyházi kiadókkal konkurrálni. Csakis olyan művekre vállalkozunk, amelyek egyfelől nem érintik az egyházi kiadók profilját, másfelől nem szerepelnek az állami kiadók tervei közt sem, de jelenlétük a könyvpiacra egyfajta hiányt pótol, s a magyar könyvkiadás mind teljesebb és sokrétűbb kínálatába illeszkedik. Így nem a mi dolgunk a kifejezetten teológiai, egyháztudományi és liturgikus, vagy az úgynevezett kegyes irodalmat képviselő munkák megjelentetése, mert ezt a meglévő egyházi kiadók sikeresen végzik; mint ahogy nem feladatunk azoknak a szépirodalmi vagy tudományos műveknek a közreadása sem, amelyekre az állami kiadók eleve igényt tartanak.

A Vigilia 1982 telén újrainduló – évente egy-egy könyvvel jelentkező – sorozatának első két kötete, melyekre előjegyzéseket máris elfogadunk:

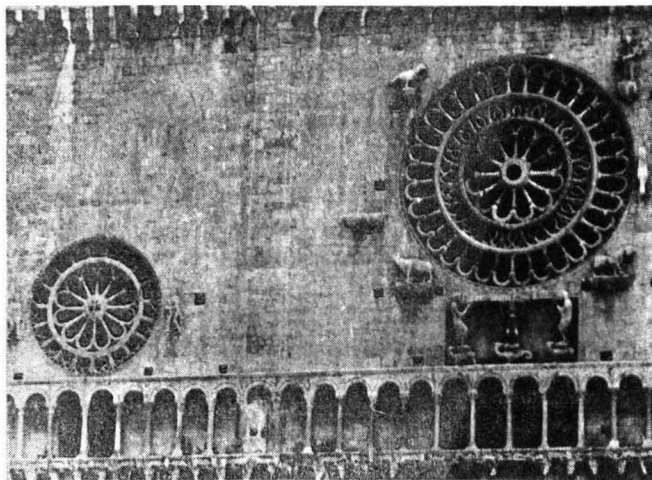
a Pilinszky János prózai írásait Jelenits István gondozásában egybegyűjtő Szög és olaj,

valamint Simone Weil tanulmányai, Ami személyes, és ami szent címmel, Reisinger János válogatásában.

A Vigilia könyvkiadási tevékenységének felújítását célzó törekvéseinket minden illetékes fórum a legnagyobb megértéssel fogadta és támogatta. Ezúton mondunk köszönetet érte a kulturális kormányzatnak, az Állami Egyházügyi Hivatal vezetésének, a laptulajdonos Actio Catholicának és a Kiadói Főigazgatóságnak, továbbá a párbeszéd valamennyi őszinte hívének és partnerének.

Olvasóink, barátaink és tisztelőink megbecsülő figyelmébe és oly sokszor tapasztalt szeretetébe ajánlom a Vigilia könyvsorozatát.

A Szerkesztő

BÉKÉS GELLÉRT

A KETTŐS ARCÚ SZERETET

Az emberré érés keresztény dinamikája

Nem egy mai orvost, pszichológust és nevelőt erősen foglalkoztat a kérdés: hogyan érik teljessé az ember, melyek azok az élettani, lélektani elemek és fejlődési folyamatok, amelyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy egyéni létében és társas viszonyaiban teljes értékű, egész emberré legyen? Ez az emberre irányuló, antropocentrikus érdeklődés egyik sajátos jellemzője korunknak. A keresztény ember azonban nem korlátozhatja érdeklődését az emberré érés élettani vagy lélektani kérdéseire. Hite önkéntelenül is arra indítja, hogy fölvesse a kérdést: mi az a sajátosan keresztényi, ami az embert Isten színe előtt is teljes értékű, érett emberré teszi?

A keresztény embernek nincs mit töprengenie a válaszon, mert Jézus világosan tanítja, hogy az Isten és az embertárs szeretetének kettős parancsa az, aminek teljesítésétől függ lelki életünk hitellessége, erkölcsi magatartásunk jósága, szóval egész emberi tökéletességünk (Mt 22,34–40). Végső soron a szeretet az az erő, ami Istenhez és emberhez való viszonyunkban teljes emberré nevel.

Am ezzel még nem válaszoltuk meg a kérdést, mert azonnal jelentkezik a következő: mi a szeretet voltaképpen? A szeretet ugyanolyan sokrétű és szövevényes emberi jelenség, akárcsak az élet, aminek éppen a szeretet az egyik legjellemzőbb megnyilvánulása. Szent Ágoston szavával *pondus* a szeretet: az a belső súly és súlyával előre lendítő erő, aminek szinte ellenállhatatlan hatására teszem, bármit teszek. „*Pondus meum est amor meus, eo feror quocumque feror*” (Vallomások 13,9). Sőt Arisztotelész még egyetemesebben értelmezi a szeretetet: szerinte mindazt, ami a lét különböző síkjain mozog, él vagy cselekszik, bizonyos értelemben a szeretet mozgatja. „*Kinei hos eromenon*.” Teilhard de Chardinnek igaza lehet, amikor a szeretetet a legegyetemesebb, legrettenetesebb, legtitokzatosabb kozmikus erőnek tartja.

De mintha ez még nem volna elég – a Szentírás magát az Istent is szeretetnek nevezi, és azt tanítja, hogy az egyetemes lét, a világ és az ember teremtése és üdvösségre való újjáteremtése a Szeretet-Isten műve, aki „úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát odaadta érte” (Jn 3,16). Ez nyilván nem jelent kevesebbet, mint hogy magát az isteni szándékot és cselekvést is ez a titokzatos erő mozgatja.

Mi hát a szeretet valójában? Vajon nem vezet-e teljes fogalmi zűrzavarhoz, ha *ugyanazzal* a szóval jelölünk olyan erőket, amelyek egymástól egészen különböző – akár kozmikus, akár sajátosan emberi, vagy még sajátosabban isteni – létsíkon jelentkeznek? Van-e valami sajátos és közös ezekben az erőkben, ami arra jogosít, hogy – nyilván analógia alapján – *egy* néven *szeretetnek* nevezzük őket? S ha így nevezzük, akkor mi az értelme ennek a szónak emberi és isteni vonatkozásban? S főleg mi az értelme Jézus tanításában, az emberré érés keresztény dinamikájában?

Érosz és az isteni szeretet. A szeretetet jelentő klasszikus görög szó, az *erosz*, általában az érzéki szerelemre vonatkoztatva (erotika) tovább él minden nyugati nyelvben. De ennek a szónak a görög bölcséletben, főleg Platón és Arisztotelész gondolkodásában, sokkal mélyebb és egyetemesebb értelme van. Emberi vonatkozásban ösztönszerű hajlamot és törekvést jelent arra, hogyan cselekedjünk; és cselekvésünk folyamán átéljük, magunkévá tegyük, birtokba vegyük mindazt, aminek hiányát és szükségét érezzük. Természetesen nem merőben testi vagy érzéki kívánságról van itt szó – ez a hajlam és törekvés az ember valamennyi létsíkján, érzelmi és szellemi életében is jelentkezik. Gyökere magában az emberi természetben van: abban, hogy befejezetlen és tökéletlen, de befejezettségre és tökéletességre képes. Az ember természettől képes arra, hogy léte vala-

A fenti írás a szerzőnek a Szent István Társulat kiadásában a közeljövőben megjelenő teológiai tanulmánykötetéből való.

mennyi vonatkozásában érzi, érzelmi vagy szellemi igényeinek kielégítését keresse: létében fejlődjen, erőinek kibontására törekedjen. Amit egyfelől bármi vonatkozásban hiányának érez, másfelől léte gazdagodásának ismer föl, azt ösztönszerűen megkívánja és törekszik is a megszerzésére. Ebben az általános értelemben az érosz a léte hiányait érző, fejlődésre képes, tökéletességét kereső lény törekvése önmaga kiegészülésére és beteljesedésére: a tökéletességre. Ebből érthető, hogy Platon gondolkodásában végül is miért ez az érosz serkenti az embert arra, hogy a legnemesebb érték, az abszolút jó elérésére és a vele való azonosulásra törekedjen.

Nem meglepő, hogy az újszövetségi szentírás eredeti görög szövege nem ezt a szót használja, amikor Isten szeretetéről beszél. Amit eddig az éroszról mondtunk, abból nyilvánvaló, hogy teljesen téves volna az isteni szeretetet érosznak nevezni. Aki Istenről helyesen gondolkodik, az jól tudja, hogy nála szó sem lehet arról, hogy kiegészülését keresse vagy tökéletességre törekedjen. Isten semminek sincs híján, ő a lét teljessége. Ha ő szeret, nem azért teszi, mert valaminek a hiányát érzi, vagy szükségét kívánja kielégíteni. Itt valami egészen másfajta szeretetről van szó. Isten adni akar, nem kapni. Szerető figyelme másokra irányul, nem önmagára. Másokat akar boldogítani, nem ő maga kielégülni. Hogyan akarhatna bármit is mástól, amikor mindaz, ami másé, tőle magától származik?

Bonum est diffusivum sui – ami jó, az természete szerint kiárasztja és közli önmagát. S: minél jobb ez a jó, annál teljesebb az önjajándékozása. Isten maga a hiánytalan jóság, az önmagát kiárasztó, önjajándékozó szeretet. Ő a szeretet a lét alapfokán, mert minden létezőnek létet adó akaratával mintegy kiárasztja önmagát; de felső fokon is ő a szeretet, mert személyesen közli magát értelmes és szabad teremtményével, aki – *capax Dei* – képes őt felfogni és szeretni. Isteni életének ez a személyes közlése lett az ember belső világossága, létének beteljesülése Jézusban (*Jn* 1,4 és 9).

Az isteni szeretetet nyilvánvalóan már nem lehetett a használatos görög szavakkal kifejezni. Jézus tanítványainak új szót kellett alkotniuk, hogy ezt a páratlanul új valóságot meg tudják nevezni. Ez az új szó az *ágápe*. Az *ágápe* nem jelenti a kiegészülés és beteljesülés keresését, az emberi tökéletességre való törekvést. Az *ágápe* az a tiszta isteni jóakarata, az a nagylelkű önjajándékozás, ami Jézus szolgáló szeretetében nyilvánul meg emberi formában.

Érosz és ágápe – a kettő voltaképpen két különböző természetű szeretet. A középkori teológiában az érosz mint *amor concupiscentiae*, az *ágápe* mint *amor benevolentiae et amicitiae* jelentkezik. Az első az ember tökéletesedési vágya, a második az Isten nagylelkű jóakarata. Úgy tűnik, a kettő annyira különbözik egymástól, hogy nem lehet őket egyazon néven nevezni.

Az emberi szeretet válasza. Ha nem is meglepő, hogy az újszövetségi szentírás új szóval jelöli Isten szeretetét az ember iránt – viszont kétségkívül meglepő, hogy ugyanezt a szót használja akkor is, amikor az ember Isten iránti szeretetéről beszél. Jézus erről a szeretetről szólva soha nem mond olyat, ami az éroszra emlékeztetne. Ő másfajta szeretetre tanít. A mennyei Atya irántunk való szeretetét éppen azért nyilatkoztatja ki, hogy erre az újfajta szeretetre indítsa tanítványait. Azt akarja, hogy mint ő maga, tanítványai is fiúi szeretettel válaszoljanak Isten atyai jóságára. Szent János helyesen értelmezi Jézust, amikor első levelében így ír: Isten előbb szeretett minket, mint mi őt – aki Jézus szavaiban és személyében fölismeri ezt a megelőző isteni szeretetet, az készségesen válaszol is rá, mert tudatára ébred annak, hogy Jézus Lelke megteremtette lelkében a vízontszeretet képességét: a Lélek maga indítja erre a vízontszeretetre (*1Jn* 4,7–16). Ezért pontosan azt teszi, amit Jézus vár tőle: teljes szívéből és lelkéből, minden erejéből szereti Istent, mint Jézus; és ezzel elismeri, hogy ő maga is mindenestől Istenhez tartozik. Ez a válasz minden bizonnyal *ágápe* és nem *érosz*: nem az ember tökéletesedési vágya, hanem önmagunk nagylelkű odaadása a mennyei Atyának.

Mi következik ebből? Vajon ez az *ágápe*-válasz is annyira különböznék az emberi tökéletességre törekvő *érosztól*, mint az isteni szeretet az emberi szeretettől, és a kettőnek semmi köze sem volna egymáshoz? Lehetséges, hogy egyfelől Isten iránti szeretetünk ne keltené bennünk a jobb emberré válás vágyát; másfelől a tökéletesség keresése nem az *ágápe* odaadásának útján találna meg beteljesedését? Ám ha a kettőnek valóban nem volna köze egymáshoz, akkor istenszeretetünk nem lenne több, mint pillanat sugallta, nyomtalanul eltűnő vallási aktus, ami semmit sem változtatna belső világunkon; sőt – ami még rosszabb – meghasonlottá tenne és elidegenítene

önmagunktól. Aki szereti Istent, az jól tudja, hogy ez milyen abszurdum. Az igazság ezzel szemben az, hogy a keresztény ember ágápe-válaszában valóra válik mindaz, amire az érosz törekszik – csak másként.

De hogyan? Meggondolásunkban Isten megelőző szeretetéhez kell visszatérnünk. Az érosznak az abszolút jóra irányuló erőfeszítése teljesen hiábavaló volna, ha Isten nem jönne az ember elébe, nem előzné meg tulajdon szeretetével. A szeretet már emberi világunkban is sajátosan személyi viszony: ha az, akit szeretünk, önként, a maga jószántából nem nyílik meg felénk – soha nem alakulhat ki köztünk valódi szeretetkapcsolat. Még inkább érvényes ez Istenre vonatkozóan. Jézus evangéliumi örömhíre éppen az, hogy Isten személyesen szeret minket: szeret, ha mi is szeretjük Jézust és hisszük, hogy tőle, Istentől jött (Jn 16,27). A szeretet útján az első, a döntő lépés az, hogy elfogadom Jézusban Isten megelőző szeretetét. Elfogadom és készséggel válaszolok rá. Ezzel tulajdonképpen elismerem, hogy válaszom – a vizontszeretet – az ő műve bennem: az ő szeretetének visszasugárzása.

Ez az elismerés valódi *metanoia*: érzéseim és gondolkodásom, értékelésem és törekvéseim gyökeres irányváltottatása. Kilépek önmagam szeretetének zárt világából. Bensőmben megnyílok Isten felé és fiúi alázattal megtérek hozzá. Bizonyos lelki átlényegülés folyama ez: emberi szeretetem megtisztul önzésétől; s mint a virág a nap sugarának, bensőm megnyílik Isten szeretetének. Az érosz ágápevé lényegül.

Mit jelent ez az *átlényegülés*? Hogyan teljesül be ebben az érosz? Isten iránti szeretetből talán le kell mondanunk az emberi tökéletességről? Jézus szava világos: „Aki meg akarja menteni életét, az elveszíti; de aki értem elveszíti életét, az megtalálja” (Mt. 16,25). Az emberi lét beteljesedésének paradox krisztusi igazsága ez: a *kereszt igazsága*. Meg kell halnunk önös önmagunknak, hogy Istenben megtaláljuk igazi énünket: a Jézus hasonlóságára újáteremtett isteni embert. „Ha a búzaszem nem esik a földbe és meg nem hal, egyedül marad; de ha meghal, sok termést hoz” (Jn 12,24). A búzaszem halála voltaképpen egyfajta átlényegülési folyamat. Lelki síkon ilyesvalamit tapasztalunk mi is az újáteremtés folyamatában: Isten szeretete mintegy „átlényegíti” emberi szeretetünket. János apostol mélyértelmű szavai erre utalnak: „Mi megismertük a szeretetet, amellyel Isten szeret bennünket, és hittünk benne. Szeretet az Isten: aki szeretetben él, az Istenben él és Isten öbenne” (1Jn 4,16).

Hogyan kell embertársunkat szeretnünk? A legmeglepőbb, hogy Jézus azt akarja: legyen embertársunk iránti szeretetünk is – akárcsak istenszeretetünk – valódi ágápe. Tanítása szerint ugyanis felebarátunk szeretete bensőleg összefügg Isten szeretetével. Szent János élesen hangsúlyozza ezt az összefüggést: „Szeressük Istent, mert ő előbb szeretett minket. Ám ha valaki azt állítja: szeretem az Istent, de felebarátját gyűlöli, az hazug. Aki ugyanis nem szereti testvérét, akit lát – hogyan szerethetné Istent, akit nem lát? Ezért azt a parancsot kaptuk tőle: aki szereti Istent, szeresse testvérét is” (1Jn 4,19–21).

Igen, Jézus kettős parancsa ágápeét követel az embertárs iránt éppúgy, mint Isten iránt; még akkor is, ha Isten szeretete nem mérhető az embertárséhoz. Mert Istent mindennél jobban, teljes szívünkkel és lelkünkkel, minden erőnkkel kell szeretnünk, vagyis jobban, mint önmagunkat – felebarátunkat viszont úgy, mint önmagunkat. A különbség ellenére a felebaráti szeretetnek is – mintegy Isten szeretetének folytatásaként – lényegében őszinte és nagylelkű jóakarattá kell átváltoznia. Szeretni a másikat, mint önmagam, végül is ugyanazt követeli, mint Isten szeretete: ki kell lépnem önmagam zárt világából, meg kell nyílnom a másik ember felé és bensőleg azonosulnom kell vele. Készen kell lennem arra, hogy amit magamnak megteszek, neki is megtegyem; de amit magamnak nem teszek, neki se tegyem.

Ennek a testvéri ágápeának van-e valami köze az éroszhoz? Jelent-e emberi kiegészülést? Vagy a felebaráti szeretet javára talán le kell mondanom arról a léttöbbletről, amit embertársaimtól várok? Embertársamra kétségtelenül szükségem van életem minden vonatkozásában: testi és lelki, érzelmi és szellemi síkon egyaránt. Emberségemben fejlődni nem tudok nélküle. De ha csak tulajdon haladásom pusztá eszközt látnám benne, akkor valójában önmagam szeretném, nem őt. S ezért hiába is elégíteném ki általa igényeimet, benső emberségemben, az önzetlen szeretetben és nagylelkűségben nem növekednék.

Az igazság az, hogy az embertárs jézusi szeretete is *metanoia*t követel: meg kell változnom ér-

zelmeimben és gondolkodásomban, értékelésemben és törekvésemben. Ki kell lépnem önszeretetem zárt világából. Meg kell nyílnom a másik ember felé. De minderre csak akkor leszek képes, ha Isten megelőző szeretetével az ő minden teremtményére kiáradó egyetemes szeretetét is elfogadom. Ez gyakorlatilag annyit jelent, hogy elfogadom testvéremnek embertársamat, akit Isten ugyanúgy szeret, mint engem. Mert ha Isten szereti a másik embert, én pedig szeretem az Istent – hogyan volna lehetséges, hogy az istenszeretet megtagadása nélkül ne szeressem a másikat? Ha megtérek Istenhez, embertársamhoz is meg kell térnem, és a közös Atya szeretetében el kell fogadnom őt testvéremnek. Az érosznak itt is ágáépévé kell átlényegülnie. Ám ebben az ágáépében maga az érosz is beteljesül, mert minél önzetlenebbül szeretem embertársamat, annál teljesebb ember leszek én magam.

Érosz és ágápe a szerelemben. Az érosz és ágápe kettőssége különös erővel jelentkezik a férfi és nő szerelmében, mert az érosz itt lép fel legősztönösebben. Akárcsak az emberi élet és az érosz általában, a szerelem is sokrétű és szövevényes. Jelen van az ember minden létsíkján, a testi ösztönöktől egészen a barátság és a lelki összetartozás síkjáig. Érzéki és érzelmi, sőt szellemi jelenségei szinte szétbonthatatlanul összeszővődnek egymással. Mégis – mivel természettől belső kapcsolata van az élet továbbadásához – mélyebben gyökerezik az ember ösztönéletében, mint az érosz többi formái; és megnyilvánulásai is szenvedélyesebbek.

Jézus az emberteremtés bibliai történetének szellemében nyíltan tanítja, hogy a szerelmi érosz a teremtő Isten ajándéka. „Nem olvastátok (a Szentírásban) – kérdi a házasság fölbonthatóságát firtató farizeusoktól –, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek alkotta az embert? Azt mondta: A férfi elhagyja atyját és anyját, feleségével egyesül és a kettő testben egy lesz. Így már nem ketten vannak, hanem csak egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember ne válassza szét” (Mt 19,4-6).

Testi-lelki életközösségről van itt szó, ami nyilvánvalóan érosz; de éppen azzal, hogy ezt a közösséget felbonthatatlannak tartja Jézus, a szerelmi éroszt az ágápe útjára tereli. Férfi és nő között a szerelem nem lehet csak múlt erotikus játék, érzéki kielégülés vagy érzelmi vonzalom. Ahhoz, hogy szerelmük teljes legyen, a kettőnek életre szólóan felelősséget kell vállalnia egymásért. A kérdés itt pontosan az, hogy ha embertársadat úgy kell szeretned, mint önmagadat, magadat pedig úgy, ahogyan Isten szeret – mi következik mindebből élettársadra vonatkozóan? Ki az első embertársaid közt, ha nem ő? Igen, élettársadat önzetlen nagylelkűségben beteljesedő szerelemmel kell szeretned.

Nem egy mai házasság éppen az ágápe hiánya miatt borul föl. Három hétig ismerkednek, három hónapig szeretik egymást, három évig veszekednek és harminc évig eltűrik egymást, ha közben el nem válnak – írja egy ironikus francia a modern házasságról. És gúnyosan hozzáfűzi: a fiatalok mindezét előlről kezdik. Emberi hiúság és erotika, anyagi érdekek és társadalmi érvényesülés – mindez megvan az ilyen kapcsolatban, csak éppen a lélek hiányzik. Pedig lélek nélkül mi marad? Mit jelent az együttélés jóakarató megértés, megbocsátó türelem, egymás nagylelkű elfogadása, belső sorsközösség, önzetlen barátság és lelki összetartozás érzése – egyszóval ágápe nélkül?

Amire az apostol buzdít, híven tükrözi a bibliai tanítást: „Úgy szeresse a férj a feleségét, mint tulajdon testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti. Ám saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja és gondozza, akárcsak Krisztus az egyházat” (Ef 5,28-29). Ami új ebben a buzdításban, az a Krisztus és az egyház viszonyára való hivatkozás. Az apostol nem lát kevesebbet, mint a megváltás misztériumának kifejezését a férfi és a nő házastársi összetartozásában és életközösségében. Amint Krisztus hívei közösségéért, az egyházért, úgy kell a férfinak is áldozatra kész szeretettel odaadnia életét feleségéért. De amint az egyház Krisztust, úgy kell az asszonynak is fenntartás nélkül szeretnie férjét. Minél őszintébb és bensőbb ez a kölcsönös odaadás, annál teljesebben fog ágáépévé átlényegülni a szerelmi érosz.

Mi a szeretet: érosz vagy ágápe? Végül is mi a szeretet: érosz vagy ágápe? Tagadhatatlan, hogy létezik mind a kettő. Létezik, nemcsak mint a szeretet kétfajta, emberi és isteni formája – hanem mint magának az emberi szeretetnek kétfajta megjelenése: kettős arcú szeretet. Igen, az emberben jelen van mind a kettő. Jelen van, de nemcsak mint az emberi ösztön és isteni ajándék kettős

ellentéte. A meglepő éppen az, hogy az érosz ösztönszerű tökéletesedési vágyában csíraszerűen benne van az ágápe jóakarata és nagylelkűsége is. Nem lehet a jobbra, az értékesebbre, a teljesebbre vágyakozni anélkül, hogy azt előzőleg mint jobbat, értékesebbet föl ne ismerném és bensemben át ne adnám neki magamat. Csak önátadásában teljesül be az ember.

De akkor hol az ágápe újdonsága? Az igazság az, hogy Jézus új parancsával tulajdonképpen olyasvalamit követel, amire a teremtő Isten gyökerében már képessé tette az emberi természetet. Szent Tamás ezt olyan értelemben tanítja, hogy szerinte a bűnbeesés előtt a romlatlan természetű ember természettől képes volt arra, hogy Istent mindennél jobban szeresse és törvényeit teljesítse (vö. *Summa Theol.* I/II, q. 109, a. 3 és 4). Bármiként is legyen, a mai teológia inkább az ember isteni kegyelemben történt teremtését emeli ki. S ezért, vagyis a kegyelem folytán, az emberi szeretetet nemcsak tökéletesedési vágnak vagy beteljesülési törekvésnek tekinti, hanem önmagunk Istennek adásának és önzetlen jóakarataknak embertársunk iránt. A kérdés valójában nem a kettő együttléte az emberben, hanem egymáshoz való viszonyuk. Mert ha képes is az ember a jóakaratra, természettől inkább arra hajlik, hogy – ha önérdke ütközik a másik szeretetével – a maga javát tegye a másiké elé. Önmagát ösztönszerűen jobban szereti, mint embertársát; s ha ez az önszeretet eluralkodik életében, fölforgatja a szeretet isteni rendjét: szeretete bűnössé válik. A jézusi parancs azért új, mert a szeretetnek ezt az eredeti isteni rendjét akarja bennünk újra helyreállítani.

Milyen legyen Jézus szellemében az érosz és az ágápe viszonya? Mi a szeretet jézusi rendje? Talán a test és lélek viszonyának mai felfogásával lehet ezt a legjobban szemléltetni. Az ember – ahogyan ma gondolkodunk róla – nem két, egymásba illesztett különböző részből áll. A test nem lakás, és a lélek nem a lakója. Az ember pszichofizikai egység. Az egész ember test, és az egész ember lélek: állati szervezetben élő személyi öntudat és szabadság. Am a kétfajta lét erői át- meg átjárják egymást és szinte szétbonthatatlanul összeszővődnek: test és lélek teljes szimbiózisban élnek. Mégis, ami az embert végső soron emberré, testét emberi testté teszi, az a lelke. Ez teremti meg bonyolult pszichofizikai sokrétűségének belső egységét. Ez öntudatának és szabadságának szellemi gyökere. Ez avatja tudatos és felelős személlyé.

Amint a test és a lélek, úgy az érosz és az ágápe is szimbiózisban élnek az emberben: teljesen átjárják egymást és szinte szétbonthatatlanul összeszővődnek. Am az éroszi erők minden emberi jelentősége mellett is, ami az embert Istenhez és embertársához való viszonyában teljes emberré, Isten és ember barátjává teszi, az mégiscsak az ágápe. A megokolás egyszerű: az ember személyi léte csak a lét teljes valóságában, az Istennel és emberrel való közösségben teljesül be – de az az erő, ami ezt a közösséget megteremti, az ágápe, s nem az érosz.

Ez az ágápe azonban nem a mennyből száll belénk, hanem magának az emberi érosznak belső átalakulásából születik: a jézusi *metanoia* gyümölcse. Tökéletesedési vágyam nagylelkű jóakarrattá érése. Szeretetem önzéstől való megszabadulása. Megnyílásom a teljes valóság: Isten és az ember felé. Vagyis az érosz ágápévé lényegülése: *átlényegülés*, amit Krisztus Lelke, az isteni Szeretet visz végbe bennem. „Szeretet az Isten: aki szeretetben él, az Istenben él és Isten öbenne” (1Jn 4,16).

A SZERKESZTŐSÉG KÖZLI: Kérjük kedves munkatársainkat, hogy lapunknak szánt kéziratokat két példányban (egy másolattal) és a szabványnak megfelelő gépeléssel (egy oldalon 25 sorral, egy sorban 60 leütéssel, kettős sorközzel, megfelelő margóval) küldjék be, mert ezzel egyrészt megkönnyítik a nyomdai korrektúra munkáját, másrészt megkímélik a szerkesztőséget a kéziratmásolás többlet-költségeitől. – Kéziratokat és illusztrációkat, amelyeket nem mi kértünk, vagy előzetesen nem beszélünk meg, nem örzünk meg és nem küldünk vissza. – Szerkesztőségi fogadó-
órák: hétfő, kedd, csütörtök 9–16 óráig.

SZÉLL MARGIT

A LELKI EGYENSÚLY TITKA

Madeleine Delbrêl

Mielőtt írtam volna róla, mindenképpen látni akartam Ivry-t, Párizsnak azt a városrészét, amelyik szentté tette Madeleine Delbrêlt. Csak fel kellett szállnom a metró 7. vonalára, hogy a megkopott, piszkos megállókon át eljussak Mairie d'Ivry végállomására, Ivry tanácsházához. Ezt az utat járta negyvenöt évvel ezelőtt naponta egy csillogó szemű párizsi lány, míg a belvárosiak lenézett munkásnegyede végleg otthonába nem fogadta.

Érdeklődni kezdtem utána. Egy idős hölgy azt mondta: „Tudja, olyan kommunista apáca volt”. Megszólítottok egy munkást, akinek felcsillan a szeme: „Madeleine a miénk volt, a feleségem életét mentette meg”. – Lassan megértettem, hogy Delbrêlt nem lehet innen elvonatkoztatni, ez a táj szükséges háttér marad egyéniségének, nélkülözhetetlen attribútuma, mint a szentek szokásos jelvényei. Madeleine Delbrêl az az elkötelezett keresztény, aki bátor és mélységes hittel, előítéletek nélkül adta magát a „világ életéért”. Személyében és írásaiban felismerhetők egyéniségének ellentétes vonásai: mély összeszedettség és vidám humora, gyermeki Istenre hagyatkozása, amit a pontos körültekintés, a gyors segítség, a világos döntés tett reálissá. Korunk köznapi életének – amint ő mondja –, az „utca emberének” misztikusa, a szociális gondozók áldozatos, lemondó életének tanúságtevője volt.

Korunk buktatóin keresztül

Madeleine Delbrêl 1904-ben a Gascogne-vidéki Mussidanban született. Vasutas apja gyakori át-helyezései miatt sokáig magántanuló volt. Hitét a korrepetálását vállaló lelkészek ébresztették fel. Életében döntő változást jelentett, hogy családjával Párizsba költözött. Itt a család új barátai ateista vagy agnosztikus felfogású irodalmárok és muzsikuskok voltak. Akkori, lelki benyomásait így írja le: „Amíg hétéves koromtól tizenkét éves koromig kiváló személyek indították el bennem a hit kibontakozását, ebben az időben ugyancsak nagyszerű egyéniségek épp az ellenkezőjére ösztönöztek. Nem csoda, ha tizenöt éves koromra elszánt ateista lettem, és talán éppen emiatt, a világot napról napra érthetlenebbnek találtam... A huszadik században abszurd dolog Istenben hinni! – idézi később a régi önmagát. – Azért mondom ezt, mert Istent nem tudtam a józan ésszel összeegyeztetni. És elviselhetetlen volt számomra az is, hogy Istent, mint valami tárgyat, sehová se tudtam beskatulyázni.”

Akkoriban Madeleine a Sorbonne-ra jár, szabadon választja meg tárgyait. Egyre jobban elmélyed kora szürrealista filozófiájába, amelyben az ember Istentől elszabadulva megmámorosodik saját teljhatalmától. André Breton szürrealista manifesztumához hasonlóan 1923-ban ő is egy romantikus hangvételi manifesztumot készít ritmikus prózában „*Isten meghalt, éljen a halál!*” – címmel. Számos verse is megjelent, s *La Route* (Az Út) című kötetével Prudhomme-díjat nyert. Versek írogatása közben volt ideje logikusan végigvezetni gondolatait, és végül erre a következtetésre jut: „Ha Isten abszurd, akkor a halál még inkább az – és a világ története nem lenne több, mint silány bohózat!” – Ezzel a megállapítással egészséges értelembe túljutott a mélypontra, és most már reménykedni kezdett. Valaki egyszer az evangéliumot citálja neki: „Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vallja?” A gondolat megdöbbeníti. Ha lehetséges, hogy van evilágot túlélő lelke, akkor Isten létezése is lehetséges. A lehetségesnek az elvetése pedig kockázatos! Alkalmazva ezt a filozófiai igazságot, Madeleine tovább keres. Húszéves korában, heves megrázkódtatás közben megtér. Megtérése egyetlen pillanat vakító fénye volt, hasonlóan napjaink nagy megtérőjéhez, Maurice Clavelhez, aki nyíltan leírta élményét: „Egy felszabadult pillanatban jött a villámcsapás. Hirtelen felemelkedtem, magasba lódultam, majd összetörtem... Felismertem, hogy boldog vagyok... , de azt is, hogy mennyei Atyám az, aki

lesújtott rám. Újból belemerültem az éjszakába..., ahol már derengett a fény..., és én folytattam a vég nélküli imádkozást..., *hittem!*”

Madeleine – éppen ellenkezőleg – szívébe zárta megtérése élményét, és csak évek múltán árult el belőle valamit. De Isten felismerésének villáma annyira átjárta, hogy életmódját teljesen megváltoztatta. Tudja, hogy a hit ajándékát nem őrizheti meg magának, hanem oda kell ajándékozni az emberek boldogítására. De hogyan? Rendszeresen műveli a hitét; főleg Aquinói Szent Tamást és Keresztes Szent Jánost olvassa, mert értelme és szíve hiányait akarja betölteni. Életét most már Isten ajándékának, naponta megismétlődő csodájának tekinti, amit önmaga kettős átadásával akar viszonzni: állandó kapcsolatot tart Istennel, és mindenben átadja magát az emberek szolgálatának. Első időkből a teljes önátadásra vágyódva a Karmelbe akar belépni, mint Kis Szent Terézről szóló tanulmányában meg is írta. Ahogy azonban egyre jobban megismeri kortársainak és környezetének lelki szükségleteit – közben megvakult apját is támogatnia kell –, úgy dönt, hogy a „legvilágibb világban” szenteli Istennek életét.

Ebben az időben sejtje meg a hívő közösség, az egyház titkát, ahonnan kisugárzik a hit és a szeretet az egész emberiségre. Gyakran mondja társainak: „Az evangélium reális életét nem élhetjük absztrakt egyházban... A valóságos egyház miatt azonban sok szenvedést kell vállalnunk. De a konkrét egyházszertet azt kívánja, hogy a kapott ütések szívébe rejtjük és titkon hordozzuk magunkban a sebeket..., mert csak ezen szenvedések árán áraszthatjuk Isten erejét a világba.” Egyre jobban feltárlódik előtte az emberi élet nyomorúságai, de észreveszi azt is, hogy a keresztények közül milyen sokan zárkóznak el az égető kérdések elől: érzéketlenek a munkanélküliek, az elhagyott öregek, a tehetetlenek, a börtönviseltek sorsával szemben, azokéval, akik önmaguktól nem tudnak új életet kezdeni. Úgy látja, nem értik eléggé az evangéliumot: „Krisztus nyelven kell hirdetnünk az evangéliumot, Krisztus nyelve pedig a segítő, jó szív szava...” Madeleine úgy dönt, hogy a *keresztény praxist* választja hivatásul. Elvégzi a szociális gondozói tanfolyamot, és 1933-ban, a legnagyobb munkanélküliség és munkánomorúság idején, két társnőjével Ivry-be megy. Először egyénileg kezdi el szeretetszolgálatát. Hamarosan megismerik és egyre többen kérik, hogy munkát, segílyt, ételmezt vagy nyomorúságos szállást szerezzen nekik.

Maurice Thorez 1935-ben a munkásság helyzetének javítására, életük megszervezésére közzétette a *Main tendue* (Kinyújtott kéz) című iratát, amiben a keresztényekhez is segítségért fordult. „Megalakult a kommunisták és keresztények közös bizottsága, amely rendkívül eredményes munkát végez” – jegyzi fel akkor Delbrél. Sokan vissza akarják fogni az „istentelenektől”. Hivatalosan is szociális gondozó lesz, városi szolgálatba lép. Elhelyezi az öregeket, járja a lakáshivatalokat, pontosan ismeri a paragrafusokat, sokszor meggátolja a munkások, főleg a nagycsaládosok jogtalan elbocsátását. Betegeket ápol, gondozókat szerez a tehetetlen öregek mellé, kijárja számukra az ingyenes tüzelőt, különböző segélyeket, alkalmi adományt, ruhát, ételmezt szerez a rászorultaknak. Életerőt önt az elesettekbe, hogy még a legsanyarúbb feltételek mellett is újra felvegyék a munkát és számos elkeseredettet ment meg az alkoholtól, a teljes lezüléstől. Rövid időn belül a városrész minden családjának ismeri gondjait. Delbrél evangelizálása nem kifejezett igehirdetés, hanem szeretetszolgálat; a szeretet élő tetteivel készíti elő a talajt a hit befogadására. „Ha egy keresztény így tud szeretni, mennyivel inkább szeret minket az Isten?” – tör fel példája láttán a reménykedő gondolat a legnagyobb nyomorúságban is. „Jól tudom, hogy hitet csak Isten adhat, de a bizalmat és a reményt a mi kötelességünk az életben megteremtteni... *Jézus egyetlen tamáságtételt* kíván tőlünk: *Szeressük egymást!* És a szeretet áldozatos tettei egy láthatatlan, élő, gondoskodó Valakire utalnak” – mondja Delbrél.

A francia egyház abban az időben válságba került. A kereszténységet mintegy kisajátították maguknak a gazdagok egyéni javaik védőpalástjaként – amint azt François Mauriac finom íróniájával oly gyakran megírta. A szegény tömegeket a tőkés kizsákmányolták és osztályon kívül rekesztették. A vidékről feljött vallásos nép éppen kitaszítottasága folytán mindjobban elkereszténytelenedett. „Franciaország missziós területté vált!” – Suhard bíboros így jellemezte az akkori állapotot. Az egyházzal szembe fordított pásztorlevelében rámutatott a helyzet okaira is. A klérus önmagában nem az egyház, de az elkülönültek elit csoportjai sem azok, hanem az egyház Isten népe, ahol az Élet Igéje hirdeti minden embernek, különösképpen az elesetteknek, a kitaszítottaknak az erőt, a reményt és az üdvösséget. 1942-ben Lisieux-ben megnyitják a Mission de France intézetét, ahol a papságot a tömegek evangelizációjára készítik föl. Itt tanít Madeleine lelki

irányítója, a dominikánus Jacques Loew, aki korábban hosszú ideig a marseille-i dokkmunkásokkal osztotta meg életét. Közben kitör a háború, és a nyomorúság enyhítéséért folyó küzdelem megkétszereződik. A francia ellenállók ezreit deportálják Németországba. Számos pap kíséri őket önként a fogságba, azok, akik már eddig is bensőséges kapcsolatban éltek a munkásokkal. Ebben a nagy nemzeti veszélyben a francia egyház is ráébred felelősségére, és Krisztus szeretetében találkozik a szenvedő tömegekkel. Ivry lett a francia ellenállás egyik biztos fellegvéra. Madeleine társaival együtt igen sokszor kockáztatja életét az üldözöttekért. Egyre gyakrabban éri a vád, hogy együttműködik az ellenállókcal, a kommunistákkal. Delbrél világosan látja a társadalmi igazságtalanságok okait, alaposan ismeri a marxizmus klasszikusait. Ugyanakkor állandóan imádkozik az igazság megkülönböztetésének szelleméért. Marxista barátai hívják, lépjen be a pártba. Jól tudja, hogy vallási meggyőződése miatt ezt nem teheti meg, de minden kockázatot vállal a közös munkában a nyomorúság enyhítéséért.

A megoldás kulcsa

Ebben az időben történt – ahogy Delbrél nevezi – a „második megtérés”. Ettől kezdve Isten lett számára minden. Ebbe a „mindenbe” foglalta bele – az Isten iránti nagy bizalommal – a „keresztény és marxista együttműködés” problémáját is. *Az együttműködés kulcsa*: a minden embertársat megillető, közös jóért vállalt *áldozatos elkötelezettség*.

„Isten volt eddig is, ő lesz ezután is számomra a világitó csoda! – írja nagy megpróbáltatásai idején. – Éppen ezért számomra lehetetlen az olyan felfogás, hogy a mérleg egyik serpenyőjébe Istent tegyem, a másikba pedig tőle elkülönítve az emberiség és a világ javait.” Az emberi segítség eszméit a Hegyi beszéd követelményeiben fogalmazza meg. „Az egyházi hierarchia mondjon le földi előnyeiről, hogy önmagát igazán Isten ajándékeként nyújthassa a világnak!” – Delbrél mindig hűséges az egyházhöz, még akkor is, amikor termékeny kezdeményezéseit félreértik és háttérbe szorítják. Nagyon magányosnak érzi magát, mert sokaknál süket fülekre talál az evangéliumi szeretet gyakorlata.

Szociális munkája mellett 1941 óta részt vesz a francia egyházi élet megújulásában. Szeme előtt játszódnak le a nagy kockázatok, a válságos döntések, a francia munkáspapok ellenállása, majd eddigi munkájuk megsemmisülése. Ahol csak tud, erősít, vigasztal, magára vállalja sokak mindennapi gondját. A papok közül is többen fordulnak hozzá tanácsért; irányít és biztat, belső egyensúlyát sohasem veszíti el. 1950-ben meghal az egyházi élet megújulásának erőssége, Suhard bíboros. Az egész külváros, hívők és nem hívők ott szoronganak a Notre-Dame előtt a zuhogó esőben, hogy elbúcsúzzanak atyjuktól és testvérüktől. Benn, az előkelőségek körében folyik a gyászszertartás, ahova Madeleine is csak titokban jut be. Egy rideg intézkedés bezárja a katedrális kapuját Párizs népe előtt, és megtiltják a nyilvános tiszteletadást. Félelemből? Óvatosságból? – Ki tudja. Madeleine szívében keserűséget érez, látva milyen letörtén, agyonázva szállingózik haza a szegény nép. Mindannyian érzik, hogy ismét messze taszították őket Krisztustól. Madeleine tollat ragad, éles hangon írja le a Témoinage Chrétienne-ben az eseményt, miközben felteszi a kérdést: „Kinek van joga elszakítani főpásztorától szíve feltettjeit, az annyit mellőzött, küszködő, szegény népet?”

Franciaországban 1953 és 1960 között beszüntették a keresztények közös, szociális együttműködését a marxistákkal. Delbrél először tiltakozik: „A mi küldetésünk nem gyengítheti a plébánia munkáját, sőt éppen a plébániának kellene erősíteni az életet, elősegíteni a minél emberibb életet. . .” Egyre többen és többen várnak tőle eligazítást. A sokféle ellentmondás között jelet kér Istenőtől és ezért – talán életében először – Rómába akar menni. „Róma nekem Krisztus egyházának egyfajta »szentségét« jelenti. Úgy érzem, hogy az egyház javára bizonyos kegyelmeket csak Rómában tudok kiesdekelni.” Rómában nem tárgyal senkivel, hanem egész nap Szent Péter sírjánál imádkozik és még aznap éjjel hazatér. Utána még sokszor jár Rómában különféle küldetésben. Montini érsektől jelentős támogatást kap munkájához. Az egyházi vezetők hamarosan felismerik kezdeményezéseinek értékét, és felkéri, foglalja írásba tapasztalatait és szociális munkájának módszerét. Ezt az anyagot *a Zsinaton gyümölcsözően használták fel*.

Delbrél hosszas betegség alatt összesíti jegyzeteit, és megírja könyvét Ivry-ről, a marxista vá-

rosról (Ville marxiste). Bemutatja, hogy a marxizmus milyen igazságokkal szembeállítja az egyházat; mit is jelent marxista nézőpontból az igazi keresztény élet: nem lehet más, mint a lemondás és az áldozatos önzetlenség tanúságtétele. „A keresztény igazság a szeretet életében valósul meg!” Az Ivry-ben szerzett tapasztalatait kibontva vizsgálja a marxista-keresztény párbeszéd lehetőségeinek alapelveit, a gyakorlat ellentéteit és a közös távlatokat.

1958-ban egészsége helyreáll, utazik. Barátai meghívják Lengyelországba, spanyol munkások az ő hatására alapítják meg a munkásszövetkezeteket. Eljut Elefántcsontpartra is, ahol az ottani nyomorúság láttán döbben rá igazán a harmadik világ problémáira. 1959-ben újabb nagy fájdalom éri barátait. Pizzardo bíboros Feltrin párizsi érsekhez intézett levelében végleg megtiltja a munkások között élő papok minden tevékenységét. Legfeljebb egy-két órát dolgozhatnak, de csak kisebb üzemekben. Delbrél engedelmességre inti a papokat, ám sokan megtörnek hivatásukban. „Vajon mi, keresztények meggyőzően sugározzuk-e életünkkel Krisztus örömhírét? – kérdezi. – Vajon igazán jósággal közeledünk-e minden emberhez, keresztényhez és nem keresztényhez egyaránt? Az elentmondások középett csak a keresztényi szeretet lehet az erősítőnk... A szeretet az egyetlen eszközünk. Ez az Istenből fakadó szeretet: misztérium – és a szeretet mindennapi megvalósulása a jóság. Krisztus jósága működjék hatékonyan bennünk!”

1962-ben elkészíti az *Ateizmus és evangelizáció* című munkáját, amely a zsinati atyák munkáanyaga lett. Részletesen elemzi korunk ateizmusának keletkezési okait: a keresztények visszahúzódnak és érzéketlenül elzárkóznak az emberi nyomorúságtól, fenntartják, sőt egyre inkább kiélezik a társadalmi megkülönböztetést. Ezért nem győzhetjük meg elméleti érvekkel vagy apológiával a nem hívőket, hanem csak áldozatos, testvéri szeretetünkkel, megértő szelídséggel és alázattal.

Delbrél tapasztalatai egyre inkább megértésre találnak az egyházi vezetőknel. XXIII. János pápa ugyanezeket az elveket tanítja a *Pacem in terris* körlevélben. Delbrél 1964 szeptemberében tartja utolsó előadását egyetemi hallgatónak. Ismét komoly önvizsgálatra és megtérésre szólít fel. Összefoglalja élete munkásságát, Ivry-ben szerzett élményeit, felismeréseit. Mélyen érinti XXIII. János halála, s úgy véli, az ő örökségét közvetíti hallgatónak.

1964. október 13-án irás közben ragadja el a halál.

Az igaz ima állapota

Madeleine lelkiségét az alább következő vallomások abból az időből mutatják be, amikor külső zaklatások már nem érintik, életének élő és állandó középpontja az Isten. Ezt az istenjelenséget „imatevékenységnek” nevezi. „Lelki mélyfúrásnak” azt az állapotot, amelynek erejével feltör az isteni kegyelem olajának gazdag energiája. Madeleine gondolatai egyszerűek. Csak néhány alapelvet hangsúlyoz, de azt alaposan elmélyíti. Egy-egy példa, fordulat többször is visszatér nála, mert az „elmélyítés módszerét” fontosabbnak tartja a változatosságnál.

„A keresztények nagy része az imát még ma is a szemlélődő élethez kapcsolja, egy része viszont az imát jó szándékú napi munkával akarja pótolni. Ha azonban komolyan vesszük a keresztény szeretetet, nem oszthatjuk ketté az életünket tevékenységre és imára. Én úgy gondolom, hogy az ima cselekvés, és a cselekvés imádság. Olyan a lelkünk, mint a hajnalt váró éjszaka, amikor a fényben megvilágosul Isten akarata, s ekkor már könnyedén és megfontoltan tudjuk teljesíteni. Nehézségeinkben Istenre tekintünk. Ő az, aki lelkesít és tevékenykedik bennünk. Az igazi cselekvés tehát egyben kérő ima is. Ezért nem szabad azt éreznünk, hogy bármiféle munka is elszigetelhet minket... Minden jól végzett munka összekapcsol az egyetemes egyház életével. Az *ima erejében* nemcsak egy úton járunk a többi kereszténnyel, hanem szívünk *együtt* dobog az *egész világgal*. Ezt a *nyitottságot* csak úgy érhetjük el, ha tetteink átmenetet jelentenek az ima és a cselekvés között: azaz egyesítik magukban az Isten iránti és az emberek iránti szeretetet... Az ima így lesz a lélek és az Isten olyan találkozási »helye«, ahol az ember minden pillanatban megújul és növekedik a kegyelemben.

Ma már nem úgy élünk, mint száz évvel ezelőtt, de Isten ugyanúgy árasztja ránk kegyelmeit. Ma is megajándékoz minket a hittel, de ezt a hitet másként kell feldolgoznunk. Vegyük példának az utak helyzetét. Régen nem voltak autók, sebesen közlekedő járművek, ezért az emberek a gá-

zolás veszélye nélkül járhattak az utakon. Ez a veszély azonban nem szüntette meg végleg a gyakorlatot, hanem szabályok közé szorította. A példa arra utal, hogy ma nem imádkozhatunk olyan kötetlenül, mint régen. Ezt már a kolostorok lakói sem tehetik meg, őket is meghatározza az élet ritmusa. De azért nem mondunk le az imáról, csak másként imádkozunk. Imánk lényege ma is ugyanaz: hogy élessze bennünk a hitet. Mert hinni nem azt jelenti, hogy minden áron ragaszkodunk egyfajta véleményhez. *Jézus Krisztusban hinni* annyit jelent, mint *részéssedni isteni életében*. A teremtő Istent elrejtí előlünk transzcendenciája, vagy éppen végtelen közelsége. Az értelem ugyan tudomásul veheti Isten valóságát, de csak a hittel vagyunk képesek elmerülni titkában és felismerni nagy szeretetét. Hogy *felismerésünket igaz tettek kövessék*, azt csak imáinkkal tudjuk kiesdekelni. Az imában formálódik lelkünk igazi alázata...

Az igaz ima állapota hasonlít a szerelmes nő lelkületéhez, aki mindig társára gondol. Az imában naponta, a nap minden órájában megújítjuk önátadásunkat, megajánljuk önmagunkat úgy, mint a szerelmesek teszik. Ez a megajánlás mindig megfiatalító, úde ajándék. Magával ragad, szinte elcsábít minket Krisztus – akit korabali ellenfelei »csábítónak, csalónak« neveztek, mert megérezték rendkívüli vonzóerejét. De miként tanulhatjuk meg, hogyan gyakoroljuk ezt a Krisztust szemlélő imát, ha nincs rá időnk? Jól tudjuk, hogy ami égetően fontos, arra mindig tudunk időt szakítani, de amit nem akarunk megtenni, arra mindig találunk mentséget. Ha igazán felismertük az ima szükségességét, akkor biztos lesz időnk Istenhez fordulni. Fel kell készülnünk arra, hogy megtanuljunk »szüntelenül imádkozni«, hogy meglássuk életünkben azokat a szabad és felszabadító időreket, amiket imáinkkal betölthetünk. Meg kell keresnünk azokat a lelki mélységeket, ahol pontosan rátalálunk Isten ajándékaira...

Isten utáni vágyunk jele az az ima, amivel – úgy, mint a szerelmes – mindenütt magunkban hordjuk vágyakozásainkat. Ha sietős az utunk, ha pénztárnál vagy telefonra várakozunk, akkor is adódnak olyan szabad „imapi pillanatok”, amikor az Úrhoz emelkedhetünk. Rólunk, nőkről gyakran mondják, hogy »ábrándozunk«, hogy kis dolgokon »problémázunk«... Ha ezekbe a mozzanatokba behelyettesítjük Istent, akkor már jól imádkoztunk. A szeretet felülmúlja a tér és az idő akadályait. Akik szeretik egymást, munkájukhoz kötve is együtt maradnak, egymáshoz tartoznak. Szeretteink néhány sora, pár röpke szava olyan kincs lehet, amelyből évekig táplálkozhatunk.

Ilyen ima legyen számunkra az *evangélium*. Ahhoz, hogy tudományosan is megismerjük, hosszú időre volna szükségünk. Ha azonban az evangéliumban élő Krisztust keressük – és ez nem zárja ki a tudományos megismerést –, ha mindjobban megismerjük belőle Jézus szavait és tetteit, azaz őt magát, többé már nem mondjuk, hogy erre nincs időnk, hanem inkább minden időnket rááldoznánk. Hordozzuk magunkban állandóan az evangélium ígét, imádkozzunk úgy, hogy elétté váljék bennünk. És ehhez annyi idő is elegendő, amíg egy fénysugár behatol a lelkünkbe.”

LITERÁTOR-POLITIKUSOK LEVELEI (1566–1623)

Jenei Ferenc gyűjteményéből. Jenei Ferenc (1905–1972) előbb Győrben dolgozott múzeumigazgatóként, majd az Irodalomtörténeti Intézetbe került, innen a Petőfi Irodalmi Múzeumba. Azok közé a filológusok közé tartozott, akik nem elméletet alapoztak meg, hanem a régmúltban született eredeti szövegeket igyekeztek helyreállítani, s újra hozzáférhetővé tenni a jelen nemzedékek számára, segíteni őket hagyományaink alaposabb megismerésében és értékelésében. Korábbi műveiben sok értékes győri és pannonhalmi irodalmi vonatkozást gyűjtött egybe Jenei (a legismertebb az *Irodalmi élet Győrött a XVIII. század végén* című munkája, de hasonlóan népszerű volt, amelyben Kazinczy pannonhalmi kapcsolatait tárta föl), élete végén azonban hatalmas vállalkozásba kezdett: fel akarta dolgozni a XVI–XVII. századi írónk levelezését. Hagyatéká-

ban óriási mennyiségű levélanyag halmozódott fel, s ennek egy részét olvashatjuk most Jankovics József értő és alapos gondozásában az *Adattár a XVI–XVII. századi szellemi mozgalmak történetéhez* sorozat 5. kötetében.

Természetesen a válogatás csak izelítőt adhat Jenei Ferenc hagyatékából, arról az áldozatos munkáról, melyet levéltári kutatásai során végzett. Mégis nagyszerű alkalmat kínál az érdeklődőknek, hogy belefeledkezzenek már-már elfeledett szazadainkba, s felidézék azokat a literátorokat, akiknek nevét némelyik irodalomtörténet sem említi meg. Amolyan kései igazságszolgáltatás ez, s egyben jó figyelmeztető: a múlt mindig ismeretlen arcát mutatja, de ha értő figyelemmel közelítünk hozzá, hasznos tanítással is szolgálhat a jelen számára is (Budapest–Szeged).

R. L.

JÓTEVŐNK, SZENT MÁRTON

Szent Márton életútját – születésétől haláláig – sokan, több változatban megírták már. A tanulmányokból azonban az esetek túlnyomó többségében mindig kimaradt a lényeg, az a történelmi tény, amely Szent Márton nevét a nép széles rétegeinek emlékezetében halhatatlanná tette. Nagyszerű, több mint másfél évezredes múltra visszatekintő hagyományt őriz ez a szép, agrárius hagyomány. Márton nem az egyedüli szent, akinek tevékenysége a mezőgazdasággal kapcsolatos. Így lett többek között a szőlővirágzás, a szőlőtermelés, a szőlészek, a szőlőskertek és a vincerétek védőszentje Szent Orbán vértanú pápa, az „utolsó fagyósszent”, akinek névünnepe a szőlővirágzás idejére, május 25-ére esik. A „fogfájók szószólója” Szent Apollónia, akinek életéről és elviselt szenvedéseiről könyvet lehetne írni. Ő volt hajdanán a falusi kovácsok és a „borbély-sebészek” patrónusa, mert régen ezek a mesterségbeli emberek szabadították meg a falu népét a kínzó fogfájásoktól, miután abban az időben fogorvosok még nem működtek. Szent Vendel a bőven termő, dús legelő, a legelőre járó állatok és a pásztorok patrónusa, Szent Notburga a mezei cselédség, Saragossai Vince a hegyi szőlők, Mária Magdolna a borospincék, Simon-Juda pedig az időben elvégzett szüreti munkák patrónusa. Tokajhegyalján máig él Szent Simon-Juda tisztelete: *Rég felírta Noé Tokajnak ormára | Hegyaljai kapás várj Simon-Judára.*

A speciális védelmet nyújtó szenteknek kis kápolnákat emeltek. Így Szent Orbán tiszteletére Esztergom szőlőhegyén állítottak kegyhelyet, Monokon (Zemplén megye), a hajdani Andrassy kastély barokk stílusban épített kápolnájában van a szent teljes ereklyéje, hatalmas metszett üveg koporsóban, a tabernakulum fölött elhelyezve.

A felsorolt néhány szent – mint mondtuk – a mezőgazdaságban, a falvakon, a tanyákon élő és dolgozó emberek patrónusa. Szent Márton is; őt a háziszárnyas-tenyésztők, a háziszárnyas-állomány patrónusának tekintették és tekintik még ma is. Jóllehet kultusza nem olyan széles körű mint Szent Orbáné vagy Szent Flóriáné, de ha a hazai népi hagyományokat és a külföldi szakirodalmat tanulmányozzuk, akkor több hagyomány fűződik nevéhez, mint bármelyik eddig ismert védőszenthez.

A Márton-napi lúd lassan 1700 éves tradícióval rendelkezik. Szent Márton a háziszárnyas-tenyésztési tudomány népszerűsítése, e tudományág megismertetése, a tömeges hústermelés érdekében már a maga idejében igen sokat tett. A nagy példányszámban megjelenő és széles körben olvasott szakújság, a *Baromfitenyésztők Lapja* 1915. szeptember 15-i számában közölt adatokat róla a *Márton-napi lúd és kakas* című cikkben. Többek közt ezt olvashatjuk benne: „A szombat-helyi illetőleg Sabária-i származású, s így hazánkfiának is tekinthető Szent Márton tours-i püspök a IV. században Krisztus születése után, nemcsak a hagyományos »Márton-napi ludak« révén tette nevét emlékezetessé, hanem ezenfelül arról is nevezetes volt, hogy temérdek baromfit, közöttük sok kakast küldött a vele összekötötést fenntartó olasz, francia és német kolostorok-

ba, hogy ezek aztán a baromfitenyésztés révén a népnek az úgynevezett baromfitized (decima) beszolgáltatásában *segítségére és beoktatására* legyenek”.

Ezek a tenyészállatok a hús- és a tojástermelést fokozó cseppvérkeresztezést szolgálták; ez azt bizonyítja, hogy már tizenhét évszázaddal ezelőtt tudatában voltak annak a genetikai törvénynek, mi a fajfenntartó és teljesítményt fokozó cseppvérkeresztezés jelentősége. A több termelés szükséges volt már akkor is, mert a nép és az igények szaporodtak, és ezzel egyenes arányban kellett volna a termelés színvonalának is emelkednie. Ezt a gondot igyekezett megoldani Szent Márton azzal, hogy saját állományából tenyészállatokat küldött a „vele összeköttetést fenntartó olasz, francia és német kolostorokba”.

Szent Márton tours-i püspökök ez az elsőrendű érdeme az agrártermelés és a közéletmezés színvonalának javítása szempontjából. A legkézenfekvőbb megoldást választotta: tenyészanyagot küldött, amely a leromlott, rosszul termelő állatok genetikai hátterét lényegesen javította. Megtanította az embereket a termelés hatékonyabbá tételére, javította a közéletmezést: lényegében a szegényebb néprétegek jobb ellátását célozta. A baromfitenyésztés mindig akkor segítette az embert legjobban, amikor súlyos élelmezési válságba került, járványok, aszályok, háborúk és egyéb csapások idején. Gondoljunk itt csak a háborúra. Az átvonuló seregek a nagyállatokat, lovakat, tehenekeket és a sertéseket elhajtották a hadsereg élelmezésére. A falvakat kifosztották, de a háziszárnyasok fákra, épületek zugaiba menekülve megmaradtak. Szaporaságuknál fogva egy-két év alatt olyan mennyiséget lehetett belőlük tenyészteni, hogy ez megoldotta a családok hússal, zsírral, tojással való ellátását. A tehénnek például hosszú évek kellenek, amíg tejet termel és később húst ad.

Szent Mártonról nemcsak feltételezhető, hanem egészen bizonyos, hogy olaszországi remetéskedése idején tanulta meg a kisállattenyésztés tudományát. Természetesen előtte is volt a római birodalomban szárnyasállat, ismert volt a lúd-, a tyúk- és a galambtartás is (capitoliumi ludak, a Vénus templom galambjai stb.), és fogyasztották is finom konzisztenciájú, könnyen emészthető húsuikat, de inkább a fényűző udvarokban. A szegény népréteghez nem jutott el, meg aztán Rómában a tartásukat is tiltották, mivel a „kakas kukorékolása, a ludak gágogása felébreszti az alvókat”.

A történelmi adatok szerint Szent Márton a lúdenyésztést tartotta a legfontosabbnak, mert ez az egyetlen szárnyasállat, amely a legelő fűvén is megél, kora tavasztól késő ősziig. A római birodalomban a gyorsabb hizás érdekében fűgével tömték a ludakat, az ókori Egyiptomban pedig gabonamagvak darájából készített nudliszerű gombócot adták a hizó libáknak. Európában ez a két hizalási módszer addig tartott, amíg Amerikából be nem hozták a kukoricát.

A magyar néphagyomány szerint Szent Márton napján, november 11-én lúdhúst illik enni. A magyar hagyomány tapasztalatokon alapul, mert a gyenge húsú tavaszi liba valóban november első harmadában a legkitűnőbb, mind a húsát, mind a máját tekintve. Ebben az időszakban a vágott libának a zsírja ikrás, kisütött töpörtyűje pedig omlós, enyhén mandula ízű, de ehhez először ki kell fagyasztani és csak azután szabad kisütöni. A mája ebben az időszakban a legnagyobb, szép világos, izre is a legkiválóbb. A csallóközi háziasszonyok nagy súlyt helyeztek a Márton-napi lúdra, és a Márton-napi lúd máját mindig külön recept szerint „konzerválták”.

Szent Márton tours-i püspök személye és tevékenysége számunkra – amint már említettem – különösen becses, mert Sabáriában, pontosabban Gyórszentmártonban (Pannonhalmán) született Kr. u. 316-ban vagy 317-ben. Meghalt Candos-ban 397 és 401 között, november 11-én. A hagyományok sokasága, a szentek tisztelete megőrizte nevét, és nemcsak a lexikonokban, hanem a nép emlékezetében is.

Szent Márton szülei pogányok voltak. Márton már kora ifjúságában kapcsolatot teremtett a keresztényekkel, és megismerve Jézus tanításait, keresztény kívánt lenni. Ezt a tervét keresztül húzta az, hogy 15 éves korában (!) besorozták katonának a római hadseregbe. A vonatkozó írások szerint „Márton ifjú katona vitézsége mellett szelidségével, szívtisztaságával, a betegek és szegények iránt érzett együttérzésével tűnt ki... Amiens város kapujánál télen egy didergő koldusnak palástja felét adá.”

A képzőművészek alkotó fantáziáját ez a mozzanat ragadta meg. Pozsonyban, a volt koronázó templomban csaknem életnagyságú szobor dokumentálja a jelenetet. Szent Márton lovon ülve kardjával kettévágja palástját és átadja a koldusnak. Hasonló festményt őriz a budapesti Ipar-

művészeti Múzeum is. Az esztergomi bazilika egyik mellékoltárán pedig úgy látható a szobra, hogy a szent lábánál egy nyakát nyújtogató, sziszegő liba áll.

A Márton-tallér vagy koldus-tallér egyik oldalán az amiens-i jelenetet ábrázolja. A mainzi érsekek a XVI. század elején ilyen tallérokat verettek. Az írásos emlékek egybehangzó adatai szerint a didergő koldusnak átadott félpalást mozzanata fordulópont volt a fiatal Márton katona életében. „Ez irgalmassági cselekedetét megkeresztelkedése követte 18 éves korában, majd 20 éves korában 5 évi katonai élet után megvált a katonai pályától és Szent Hilár, Poitiers püspökének vezetésére bízta magát, aki őt exorcistává szentelte.” Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy Márton messzire került szülővárosától, Galliában katonáskodott és ott telepedett le. Később mégis hazajött, s a vonatkozó írások szerint „Márton hazájában (Sabária) anyját a kereszty hitre térítette, honfitársainál semmire sem ment, majd Gallina szigetén Génua mellett remetéskedett”. A Gallina-sziget (Insula Gallinaria) mai fogalmaink szerint (bármennyire is groteszk itt a szó hangzása) a Tyúkok szigete volt, legalábbis ezt a nevet viselte, bizonyára nem minden ok nélkül. (A mai Margit-sziget is hajdanán a Nyulak szigete – Insula Leporum – volt.)

Valószínű, hogy a Gallina-szigeten olyan földesúr gazdálkodott, aki tömegesen tartott különböző baromfifajokat, s ezért kapta a sziget ezt a nevet. Talán itt tanulta meg Szent Márton a háziszárnyas-tenyésztés tudományát, és az itt szerzett tudást vitte később magával Galliába. A lúd-tenyésztést azért szorgalmazhatta jobban, mert a lúd evezőtollaiból író tollat, a pehelyből, fosztott tollazatból dunnákat, párnákat készítettek. Így az állat hasznosítása sokrétebb volt.

Amikor Márton a Gallina-szigetről Poitiers-be ment, ahol megalapította a Ligugé kolostort, 371-ben vagy 372-ben a nép és a papság tours-i püspökké választotta. Erős és önálló jellem volt – írja a történetíró –, igénytelen egyszerűséggel, nemes emberszeretettel, megvesztegethetetlen igazságérzettel és kitűnő szónoki képességgel megáldva.

Szólni kell arról is, hogy Szent Márton milyen más területen kötődött az agrárgazdálkodáshoz. Dedek-Crescenz (*Szentek élete* II. 181. old.) rámutat arra, hogy Saragossa-i Szent Vince és Szent Márton a két fő szőlő-védőszent. Saragossa-i Szent Vince a hegyes szőlővidék, Szent Márton püspök a síkvidéki szőlők védőszentje. A római harcosból lett szentet egyforma tisztelet övezi nálunk és a franciáknál. A pannonhalmi apátság szentjének a franciáktól hivatalosan megszerzett ereklyéit országos ünnepek keretében helyeztette el Mikes János püspök a szombathelyi Szent Márton-templomban, amelynek főoltára felett a szent mellszobra is ott állt abban az időszakban. A nagyszerű Dorner Rafael-féle lovasszobor pedig a pozsonyi dóm műkinccse. Szent Mártonnak a szőlővel és a borral kapcsolatos tisztelete talán a legősibb: sírjánál a középkorban az ördöngösöket és a lázbetegeket borral gyógyították. Tokajhegyalján az aszúbor eszenciája ma is orvosságként használatos a fehérvérűség, a vérszegénység stb. ellen.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem *Officium Rákocianum*-a (Cassoviae 1759. 282. old. és köv.) a Patrona Regni Hungariae közé sorolta Szent Márton is. Annak ellenére, hogy elsősorban a síkvidéki szőlők védőszentje, kultusza Tokajhegyalján máig él, Tolcsva községben még a 30-as években sem mulasztották el a lúdhús fogyasztását november 11-én.

A nép emlékezetében élő Márton-napi szőlőnek azt tekintették, amit a gazda meghagyott a tőkén, hogy szüret után a „mezgerelők”, a szegények elfogyaszthassák. A Márton-napi lúd nemcsak az étkezést, az írószergyártást, a dunna- és párnakészítést szolgálta, a leölt lúd mellcsontjából régen – jobb híján – meteorológiai jóslatot fabrikáltak. Ez a szokás még napjainkban is él egyes vidékeken. Azt tartották, hogyha a lúd mellcsontján több a vörösség, lágyabb idő lesz a télen, ha pedig a mellcsont nagyobb része fehér, akkor sok óra kell számítani. A népmonda szerint Szent Márton fehér lovon jár, azaz havat hoz. Ha jókedvű Márton, akkor kemény tél lesz. Ha borús, akkor borongós lesz a tél. Márton-napi esőre fagy, szárazság következik. Ha Mártonkor a lúd a jégen áll, karácsonykor sárban botorkál. Ha a Márton-napi sült lúd melle fehér, akkor nagy hideg lesz, ha vörös, nedves idő; ha felül fehér, akkor karácsony előtt erős hideg lesz, ha alul vörös, akkor karácsony után jön a hideg.

Módszertan a lehetetlenről

1.

*A szívünkben élő tisztátalanság
olykor szörnyű tettekre képes,
tüskevárból épít építményeket,
s nyomornegyedeket szállít a vérben.*

*

*Virág nézi, lehullott szirma hogy száll.
Egyre csonkább lesz a környező világ.
A vox humánát szintetizátor űzi
szakadó hangok horizontján:
a kórus ennyi hangot összefogni
alig képes már.*

*A vállon tengerfenék mélyen ring a kabát:
hol a cél, hol a kiút, hol a boldogság?*

*A tennem kell a jóért
átéli a rosszat,
s száll a zúgolódó éter,
eltérített mennyország.*

2.

Elmerülök

*majdnem
a fekete fényben,
hitem,
e lézerre dobott
vércsepp,
lelenc zsoltár,
perifériákon bitangoló
vallomás
szólít a mágnes ellen
a semmi-részecskék
szégyenével:
jöjjön, ami nem jön,
virágozzék
a kőkemény és szervetlen.*

3.

*Még hamvasztás előtt,
egy lendület katakombájában
nyílik a külvilág.*

*Ép szerveim megvilágítják
a vágóhidak bárdjai.*

*Eltékozoltam, ami tarthatott volna,
már messzire taszítom önmagam,
értelmezésem egymást ölő szabadságaiba.*

4.

*Egy korszakról
leginkább vallanak
a saját örvényei.*

*A félreállított Isten
lerobbant szívem
szereti.*

*Ezért néz hosszan
fizikumomra
a modern fizikán át.*

*Végelgyengülő poharaimba
még tölt némi
legendát.*

*És tüzes bélyegként
a definiálhatatlanba égeti
a még fel nem fedezett emberit.*

*De mert az igazságtól messze vagyok
az alternatívákat lassan egybevonja:
pusztulás vagy pusztulás.*

*S botlásaim közt felragyog
a júdasi csontváz
és a jézusi transzurán.*

PÁLYÁNK EMLÉKEZETE

Nevelői pályánk szinte tragikus nehézségeit nem a szolgálat, az elkötelezettség jelentette, hanem az engedelmességre szorító értékrend ismétlődő válságai. Gyermekkorunkban olyan értékrendben nőttünk fel, melynek alapja a *hit* (vallás) és a *haza* parancsolta engedelmisség. Akik kevés korismerettel, de annál zavartalanabb magabiztossággal *vak hitről* és szociológiai értelemben *vak hazaszeretetről* beszélnek, nem tudják elhinni, hogy mi – öregek – a mélyebben átélt engedelmisség és elkötelezettség szolgálatába állítottuk életünket. Nem ideológiai elszánásból, hanem a legtermészetesebbnek, egyszerűen elkerülhetetlennek érzett „önátadásból”, vagy mondjuk úgy, hogy „utánzásból”.

Személy szerint én is utánzó voltam: édesanyám példáját követtem, természetes lelki hozzásimulással. Anyám példája szerint a hit követelte engedelmisség megtartó, irányító erő volt, a szegényemberi életben bizonyosan. Útmutató volt; s anyám jó úton járt. Az ő érdeme, hogy nem éreztük szegényemberi mivoltunkat süllyesztő, kirekesztő, rangon aluli létnek. Négy gyermek kötődött hozzá. Minden dolgunk, nehézségünk eligazítója volt, rendíthetetlen öre a családi fészeknek. És mi – védett helyzetben – hogyan érezhettük volna égetőnek a kor megannyi társadalmi igazságtalanságát? Gyerekésszel is tudtuk persze, hogy vannak gőgös gazdagok, pontosabban: vannak kereskedések, melyekbe filléreinkkel nem lett volna stílusos belépniük, de nem is léptünk be, és ezzel eljutottunk a lázadás határáig... Anyámat sem láttuk soha megalázkodni, de nem láttuk háborogni sem. Nem kéréselt, nem lamentált: szembenézett a nehézségekkel. Ha visszaidézem őrtálló, eligazító alakját, mindig megkísért a gondolat, hogy az erkölcsi erő fölötté áll a gondolati nagyságnak. Valamely gondolat nagyságát, eredetiségét mérsékli egy-egy előző nagy gondolat, de az erkölcsi cselekvés mindig a legszemélyesebb próbatétel, csak az emberre jellemző *alkotás*.

A gyermekkori ministrálás, templomba járás egyfajta megdicsőülés elemezhetetlen állapota volt, a jó út bizonyossága, mely évről évre a föltámadást ünneplő körmenetben kulminált. Különösen is – ünnepi öltözékben – „feltámadtunk” mindennapiságunk szürkeségéből. A közös áhítat, az üdvözültség áramában, mint vízcsepp a folyóban, együtt sodródtunk a megígért örökkévalóság tengere felé, de cseppnyi voltunkban is tengernyi örömmel, rangot jelentő öntudattal.

Még ma is csodának tartom, hogy a hat elemi elvégzése után gimnáziumba kerültem. A csodát ketten művelték: elemi iskolai tanítóm és édesanyám. Tanítóm úgy, hogy váltig bizonygatta anyám előtt: kár volna inasnak adnia, testi mivoltom pusztá ránézésre is elárulja, hogy nincs nekem való mesterség. Anyám pedig élete nagy könnyelműségét követte el azzal, hogy a beiratkozáshoz szükséges pénzzel erősen megapasztotta családi tartalékunkat. Így történt aztán, hogy „hátrányos helyzetem” ellenére beiratkozhattam a bonyhádi evangélikus gimnáziumba.

Gyermekfővel is tudtam: a kérdés számomra nem az, hogy tanulnom *kell* majd, hanem hogy egyáltalán *lehet*. A régi gimnáziumot szeretik *úri iskolának* mondani, pedig nem volt az. Egy nem demokratikus társadalomnak éppen ez az *úri iskola* volt a legdemokratikusabb intézménye. Egyszerűen azért, mert a közös szellemi erőfeszítés egybeparancsol, de úgy, hogy egyéni erőpróbára is kényszerít. Nemcsak jó tanulók voltak, hanem – adott esetben – jó osztályok is. Présbe kerültünk, s a közös szorongások, sikerélmények, vagy éppen meg nem érdemelt „szekundák” – győzelmeink és vereségeink – érdekszövetkezetté, majdhogynem „bünszövetkezetté” sajtoltak bennünket. Mikor már jobban összeforrunk – és persze meg is fogyatkoztunk – volt már „agytrösztünk” és „tanulókörünk” egymás megsegítésére. Nem azon múlt egyik-másikunk vezérszerpe, hogy ki a papája-mamája, hanem azon, hogy jó matematikus-e, vagy „főlényesen” fordítja *Cicero* vagy *Vergilius* szövegét.

Számomra az iskola állandósult ünnepi állapot volt. Ha volt valaha értelme, igazsága az „át-szellemült” szónak, akkor igazán csak diákkoromban volt. Egy-egy *nagy latin-, magyar- vagy*

történelemóra valóságos áldozatbemutatásnak tűnt az emberi magasrendűség oltárán. Amiben ilyenkor „nyakig” benne voltunk, az egyben túl is emelt a fogható közelségű emberi dolgokon, tehát társadalmi helyzetünkön is. Vajon ez az állandó, vagy fel-fellobbanó emelkedettség afféle irreális idealizmus lett volna, csak álomvilág, valóságos helyzetünkől eltávolító bódulat? Ma is azt tartom: mederbe terelés volt, magasabb igazságok jegyében, melyek arra szolgálnak, hogy általuk többek legyünk. Az ébredező önigenlés mindenkit elkap, kit így, kit úgy, külső körülményei vagy belső hajlamai szerint, de a diák megszéledülésében, az engedelmeskedés igazi értelmére való ráébredésében döntő szerepe van annak, hogy mennyi emberi hitellel áll eléje az, aki eszményeket hirdet számára. Nekünk szerencsére hitelt érdemlő hittanárunk volt, semmilyen kényes téma megbeszélésétől nem riadt vissza. Fogadóóráin, a lakásán mindig „rázós” kérdésekről beszélt, a bűnről és a büntelenségről éppúgy, mint a kegyelem mivoltáról, mondván, hogy a tékozló fiú számára mindig nyitva áll az elhagyott otthon ajtaja. De „haza” csak úgy mehetünk, ha őszintén mondhatjuk a bibliai tékozló fiúval: „Felkelek és Atyámhoz megyek”. Arról is beszélt – érezhető szenvedéllyel –, hogy a hívő ember nem annyira az élet kezdetét kutatja, hanem annak a végső értelmét, ami elkezdődött. Ha nem tudunk feleletet kapni arra, hogy miért kezdődött el, amit életnek – létezésnek – mondunk, akkor az emberi élet leggyötrelmesebb formája a létezésnek, mert igazi „rangja” megcsúfolására csak ő követ el bűnöket, mégpedig hívalkodva és önelégülten.

2. Szép diákéveinknek azonban hirtelen véget vetett az első világháború. Érettségi vizsgánk már hadiérlettségi volt, utána mindjárt besoroztak bennünket katonának. Testi adottságom miatt nemigen illett rám a katonaruha, de szégyen lett volna kimaradnom a sorból, meg aztán mint jó latinistának tudnom kellett *Horatius* buzdító sorát: *Dulce et decorum est pro patria mori*. A kaszárnyában azonban hamar elfeledtették velem jeles tanuló voltomat: *Horatius* eszmei magasságából bizony a porba hullott a már többször is emlegetett magasztos lelkesültségem. A spártai hősök bizonyára még valóban hősi módon estek el a perzsák elleni harcban a termophylei szorosban, de mi a kaszárnyai kiképzés lélektelensége, majd a fronton újra és újra ismétlődő értelmetlen és eredménytelen lövészárokharok, aztán a hadifogság testi-lelki elszenyeződése nyomán afféle eszköznek használt tömeg voltunk, ide-oda parancsolt vagy hurcolt, már gondolkodni sem tudó, csak a pillanatnyi szorongatottságból szabadulni akaró véglények. Az orosz hadifogság a végleges kiszolgáltatottságot jelentette. Annyira messze bent voltunk – közel az Uralhoz – ebben a végtelen országban, hogy óreink csak azzal törődtek, az esti gyülekezésre hazatérünk-e csavargásainkból. Szegény és még szegényebb muzsikok irgalmából jutottunk némi ennivalóhoz, valamiféle látszatomunka fejében.

1918 kora őszén mégis sikerült hazakeverednem. Igaz, olyan állapotban, hogy szegény anyám dermedt rémülettel nézett rám és hirtelen nem is tudta, mit csináljon ezzel az „idegennel”. Két hétig csak ettem és aludtam, aztán a szép őszi idő mégis kicsalogatott a szabadba: rétre, erdőbe, gyerekkorom felejthetetlen bújócskáinak vizontlátására. De kódorgásaim öröme mögött elvesztettem régi biztonságérzetemet. Már-már erőltetni kezdtem alkalmi kirándulásaimat, mert éreztem, otthon nincs keresnivalóm. Nem élhetek tétlenül anyám nyakán, de álmodoznom sem szabad: a tétlen csavargás fényűzését szegényemberek fia nem sokáig engedheti meg magának.

Az őszirozás forradalom egyszerre felébresztett: igen, lázadni kell, de a mindent remélő és a semmit birtokló ember, a szegény emberek tanult fiának lázadásával: most mutasd meg, te egykori, önelégült jeles tanuló, tudsz-e, mersz-e tovább tanulni. Titkolt lázadás volt ez, olyan emberé, aki fél régi eszményeihez, hitéhez visszatérni, mert fél, hogy valami álcázott csalásra jön rá, vagy éppen ő maga készül értékrombolásra.

De hát hogy legyen egy szegény flótásból egyetemi hallgató, pontosabban: bölcsész? Ezzel a kérdéssel keltem és feküdtem heteken át, amikor egy volt iskolatársam, aki már végzősként tanult Pesten és szüleitől értesült hazakerülesemről, arról értesített, hogy tud számomra lakást szerezni a margitszigeti *bölcsészotthonban*. (Ez eredetileg mágnás kaszinó volt, de a Károlyi kormány kórháznak, majd bölcsészotthonnak foglalta le.)

Megindulhattam, tehát megindultam. A bölcsészotthon is, a Margitsziget is nagyon csábító

volt számomra. Nagyszerű dolog lesz „bölcsekedni”, még hozzá a Nyulak szigetén, Árpádházi Margit szigetén, Arany János tölgyfái alatt.

A valóság azonban másképp festett. Az otthonban inkább fáztunk, mint bölcsekedtünk. Hatalmas termeiben mintha a tél minden hidegét összezsúfolták volna: csak három takaró alatt tudtunk aludni. Nappal olyan helyeket kerestünk, ahol melegekedhettünk is, mert csak így lehetett olvasni és tanulni. Körülöttünk zajlott a világ, és ha a munkájában zavart ember idegenkedéssel forgattuk is az újságokat, lehetetlen volt meg nem látnunk, hogy „a népek önrendelkezési jogának” meghirdetése mögött hazug hatalmi játék folyik. Éppen ezért, ha némi kétkedéssel is, de örömmel vettük tudomásul a proletárdiktatúra kikiáltását: az aggasztó nemzeti kérdés megoldását vártuk tőle.

Sajnos, a külpolitikai, de a minket közvetlenebbül érintő belpolitikai helyzet is hétről hétre romlott. A vezetők olyan fának a gyümölcsét ígérték, mely még nem tudott gyökeret verni. A *népi* Magyarországot döntő többségében a parasztság jelentette, amely évszázados hagyományaival és évszázados földtelensége terhével nem akart újra a „nemzet napszámosa” lenni: nem érezte még magáénak a szövetkezetesített földet. A külső és belső ellentétek szükségszerűen vezettek a Tanácsköztársaság bukásához.

A bukást – mi, egyetemisták – vegyes érzelmekkel fogadtuk. Biztosra vettük – nem kellett hozzá nagy bölcsesség – hogy a „meggyalázott haza” és a „megszentségtelenített hit” nevében most megtorló hadjáratra készülődnek azok ellen, akik sem a haza, sem a hit ellen nem vétkeztek, mert kommunizmuson egyszerűen emberibb életet és biztosabb kenyeret értettek.

A szomorú igazság az, hogy társadalompolitikai szempontból visszatértünk az „egy és ugyanazon nemesség” és a „nyomorult adófizető nép” ellentétének fenntartásához, noha gyakorlatilag nemzeti egységről beszéltek nekünk, és ennek az egységnek a nevében követelték vissza Szent István birodalmát. *Magyarabb magyarról és emberebb emberről* beszéltek és irtak napról napra, de mivel magyarabb magyaroknak főleg a nemesi és vitézi rend magyarjait tették meg (embertelen különítményeikkel együtt), mi, bölcsesek, leendő nevelők csak az emberebb ember problémáján rágódtunk. Ez volt az önnevelés útja, ez volt igazi „belügyünk”, melynek úgy tehetünk szolgálatot, hogy sem múltunk értékeit nem kellett megtagadnunk, sem az elkerülhetetlen reformoktól nem kellett eleve a „nemzetrontás” veszélye miatt visszariadnunk.

3. A reform gondolatát számunkra a gondolatvilágunkat legállandóbban és legátfogóbban befolyásoló írók és költők jelentették – kezdettől fogva – „mesterségünk” értékelismerést jelentő anyagaként. Akaratlanul is „szellemtörténészek” voltunk: a kezünkben levő „ékszer” közvetlen használhatóságát néztük és nem azt, mért olyan, amilyen. A nemzetté válás igazi útjának alakulását *Vörösmarty*, *Petőfi*, *Arany* és *Ady* költészetéből tudtuk elsődlegesen kielemezni, nyilván évek és újabb évek megismerő munkája révén.

Korán rájöttünk, hogy a nemzetté válás nagy társadalompolitikai gondja az embernek emberebbé válása nélkül nem oldható meg. Olcsó magyarkodással, acsarkodó jogköveteléssel csak a „kapni fogunk” éhségét lehet csillapítani, de mivel „az ember fáj a földnek”, ennek az „idős gyötoremnek” kell a mélyére néznünk.

Ez a szándékolt belső megvilágosodás ma esetleg egyesekben azt a gyanút keltheti, hogy erkölcsösözök – tudományosabban hangzóan: szellemtörténészek – voltunk, és pusztán csak erkölcsi nagyságról szavaltunk. Annyi azonban bizonyos, hogy a velünk együtt nőtt „idealizmusunkban” akaratlanul is messzebb néztünk a reális társadalmi helyzet problémáinál. De csak a politikai szándék hangsúlyozza a realitásokat, és nem számol az emberi viszonyulások bonyolultságával. Adynál láttuk a legjobban, hogy miközben „történelmi leckét” írt a tanulóknak a nemesi múlt bűneiről és Dózsa György unokájaként a grófi szerűk kizsároltjainak követelése – joggal – a földet, ő maga – bűnös büntelenségében – olyan harcot harcolt végig, mely nem volt összekapcsolható a „realitásokkal”. Ady nem politikai vezérként boldogtalan! Sőt éppen a politikában volt a legtudatosabb, a legelszántabb, a valóban vezéri biztonsággal cselekedni késztető.

Hogy a szellemi javakra koncentráló gimnázium egy, lényegében igazságtalan társadalomnak nem volt politikailag hasznos utánpótlásról gondoskodó intézménye, azt éppen az ott végzett szellemi-nevelői munkával, az onnan kikerült mai költők, írók, közéleti emberek sorával lehet

bizonyítani. A szellemi, művészi nagyság megértése egyéni dolog, mégis a legigazibb – legizgatóbb – erő a közösség megteremtésére. A nagy költő nagysága éppen abban áll, hogy nem kell korszerűsíteni: hozzá kell idomulni. A hegy kerülgetésével senki sem jut magasabbra. Lelkesedve és lelkesítően kell irodalmat tanítani. Elmúlt korok erkölcsi küzdelmeinek hőfokát kell átvennünk, megkerülhetetlen eszmények tűzének Prométheuszaként. A korszerűsítés legfeljebb annyit jelent, hogy ezekért az eszményekért újra meg kell harcolnunk. A múlt személyes ügyünké válik: így jutunk túl közvetlen jelenünk és megélhetési, élettani szükségleteink marasztaló szintjén.

Az új Magyarorszáért folyó harcban – főleg a személyi kultusz idején – azért voltunk egy ideig vádlottak, mert a társadalmi harc elsődlegesen a jelen javaiért folyt. A társadalom vezető erői a jelenre koncentráltak. Ezt annál hatásosabban teheték, mert akiknek adni tudtak, azoknak – a dolgozó osztályoknak – eddig *semmijük* sem volt. Szellemi javaik sem, vagy ha igen, ez csak állapotuk elviselésére szolgált. De a harci állapot – jobban mondva a győzelmi állapot – prolongálása, a harci tennivalók elsődlegessége azt a téveszmét alakította ki, hogy a *jó* már végleg megszületett, csak vigyázni kell rá. És persze azokra is, akik *jó* alatt másvalamit értenek.

Ha az ember, keserőségek árán ugyan, de belső konfliktusainak – örök jelenének – megoldottsága érzésével tud megöregedni, akkor tudja igazán megértően magára venni mások terheit, mert tudja, hogy neveltjeire nehezebb küzdelem várt, mint azt eredetileg gondolta. Meg kellett bizonyosodniuk arról, hogy a társadalmilag szabaddá válás – a dolgok belső logikája szerint – az elkötelezettség súlyát is megnöveli. Rá kellett ébredniük arra, hogy a nevelés a legemberségesebb harc: harc önmagunkkal mások szabadságáért, vagyis azért a felismerésért, hogy a közös terhek vállalása nélkül a szabadság csak útvesztés, sőt végzetes erkölcsi eltévelyedés.

Úgy gondolom, ebben a „szabadságharcban” a régi nevelői gárdának – a közlegényeknek: a tanítóknak-tanároknak is – jelentős szerepe volt.

KÉPES GÉZA

Beszélgetés

„Félszáz éve a pályán...”
– A pályáról sokszor lerúgtak.
„Őszintén, milyen érzés,
annyi idő után?”
– Az ember
a vonatablakon kinéz és
a tájak
lassan
fordulnak
és
elúsznak.
„Ma ötven éve...”
– Ne hánytorgassuk
azt az
ötven
évet –

a költő
nem években,
hanem
versekben
számol.
„Hát jó,
a versek:
hány verset irtál
életedben?”
– Sokat.
Kevesebb több lenne.
„Hogy-hogy?”
– Úgy hogy
csak azt szabad
megírni,
ami egyetlen
megfogalmazás,
s ha földhözvágják
robban,

mint
az
ekrazit.
„S nem sok
az ilyen
versed?”
– Nem.
Az itt
a fontos,
hogy négy-öt
ilyen
vers
azért
akad.
Ha megnézed
a legnagyobbakat,
azoknál
se több.
A költészet
nem mennyiség.
„De Goethe
és Arany
s József Attila
mennyi szép...”
– Hagyjuk
a példát.
A mérték
egyikük
sem
lehet.
A mindenséget
te magad

éld át
és
adj
róla
egy-két
jelet,
mit senki más
meg nem
tehet,
csak
te.
„Ez szépen hangzik!”
– Nem szép ez, hanem igaz,
és jó hogy így van.
„S melyik a legszebb
versed?”
– Amit még
meg nem írtam.
„Mondj valamit belőle!”
– Agyam tekervényein
szürke folyosókon
vatta-köd gomolyog
örök-friss
megszületetlen
gondolatok:
gondok,
miket
nem látogatok,
nem is fogok.

Buda, 1976. november 17-én.

HÖLVÉNYI GYÖRGY

NÉMETH LÁSZLÓ ERKÖLCSI VÁLLALKOZÁSA

A széles körű hazai elismerést és nemzetközi figyelmet kapott író kora ifjúságától kezdve haláláig több akart lenni, mint író. Ezt a „többet” fedezte fel és tisztelte már fiatal éveiben Tolsztojban: „*Tulajdonképpen nem is író Tolsztoj, hanem igazságkereső és tanító elme volt*”.

Ha Németh Lászlónál az író mellé a legtöbbet mondó jelzőt keressük, akkor csak egyet mondhatunk: pedagógus író. Nevelni akart mindenkor. A magával szembeni erkölcsi igényességét kiterjesztette családjára, ismerőseire, nemzetére s az emberiségre.

Megállapítása szerint „*egy ember élete elsősorban erkölcsi harc*”. Amikor a különböző műfajokban – dráma, regény, esszé – élénk táruló életművét Németh kihangsúlyozottan egynek mondja, akkor közvetve figyelmeztet, hogy művei az életével szerves kapcsolatban vannak. Egy-egy mű az író erkölcsi harcának művészi megőrkítése.

... a nevelőnek nincs nagyobb feladata, mint hogy magában építse föl a példát, amellyel a fiatal lélek tájékozódó kedvét az igazi nagyság felé fordíthatja” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 353. old.). Egész élete valójában a példa-ember alakításában telt el. Ezért írhatta halálakor Simon István: „*A társadalmi és emberi gyarlóság ellen szegezett fegyver nemcsak kifelé, hanem befelé is készen állt döfni*”.

Erkölcsi igényessége ébredésében – legjobb tudomásunk szerint – sem a családi otthonnak, sem a református vallástanóráknak nemigen volt szerepe. A nagy családban, a vidéki rokonság körében megismert protestantizmusban jobbra csak hagyományokkal találkozott. A református hittanórákon hallottak – mint írja – inkább ellentmondást váltottak ki benne.

Azokban az években, amikor sok-sok fiatal a gyermekkorban szerzett hitélményének, vallásos meggyőződésének válságát éli át, a tizenhét éves Németh megkapta a kései vallási indításokat Adytól, a *Halottak élén* című kötet olvasásakor.

„*Ady figyelmeztetett rá, hogy az Istenhez való viszony az egyházon kívül egy nagy embernek is lehet fontos dolga. Versben én is megpróbáltam valami Istent csinálni magamnak, meglehetősen panteista Istent*” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 313. old.).

Én az Istent sosem kerestem

De az életem egyre gyűrték

Örömeim és keresztem

S egyszer csak: bennem lakott az Úr.

Azt se mondtam: jó volna himni

Vagy: hogy ő az a nagy zsidbasztó,

Vagy – nem akarok már vívni

Sose hívtam s ő rámtalált.

(Én az Istent sosem kerestem. *Homályból homályba*, II. köt. 402–3. old.)

Az Istenre figyelmeztető Ady *A szétszóródás előtt* című verse profetikus jóslatával egy életre megragadta a nagydiák Németh Lászlót. Életét tette rá, hogy az a bizonyos Templom, melyről Ady írt, mégiscsak fölépüljön.

Németh László szépprózai műveinek olvasói ném véletlenül gyanítottak vallásos embert az *Emberi színjáték*, a *Bűn*, az *Égető Eszter*, az *Irgalom* című regények, a *VII. Gergely*, a *Papucshős*, az *Apáczai*, az *Eklézsia-megkövetés*, a *Colbert* dráma szerzőjében.

Első, teljes terjedelmében publikált regénye, az *Emberi színjáték* közismerten a „legjellemzőbb Németh László-alkotás”. E művében megírta, hogyan talált önmagára. Az író szerepvállalásának hiteles „lelki” története. Jobb, tisztább, igazságosabb világot akar teremteni közvetlen közösségének, a magyarságnak. A kínálkozó társadalmi rendszereken túl az erkölcsi megújulásban látja a kibontakozást.

Az *Emberi színjáték*-ban „egy modern szent” életrajzát kínálja „*Bár szentről szólt, kihagyta az Istent s a kegyelmet*”; azt mutatta meg, amit több késői művem (regényben az *Égető Eszter*, *Irga-*

lom, drámában a *Nagy család*), hogy a vallást tápláló lelkiezők mint építhetnek föl a vallás hiedelmei nélkül a régi szentekével versenyző életet” (Negyven év, 12–13. old.).

Ez természetesen legkevésbé sem jelenti, hogy itt a kereszténységgel való szakításról lenne szó. „Ha elfogadjuk, hogy minél mélyebb a kereszténység, annál inkább a szeretet áll világlátása középpontjában, a regény erkölcsstanát bizvást kereszténynek mondhatjuk” (Béládi Miklós: *Érintkezési pontok*, 150. old.). Németh László szerint e „zsené”-jéről „sok rossz elmondható, de mégiscsak az egyetlen magyar regény, melynek tárgya a vallásosság” (Kiadatlan tanulmányok, I. 504. old.).

Az író legjellemzőbb szépprózai írásainak azokat tartotta, melyekben önmagát leplezte le, amelyek – mint írja –: „magamból dobtak ki valamit”.

„...az *Emberi színjáték* ironikus műnek készült: azt akarta éreztetni, hogy a szentség igen sokszor testi-lelki csonkaságok következménye” (Emberi színjáték, 6. old.). Valójában „egy belső mérleg alakult, választás mélyebb és felületesebb felem közt” (Utolsó kísérlet, I. köt. 7. old.). Kora ifjúságától kezdve közösségben gondolkodva az élet jobbítása foglalkoztatta. „Az ember azonban mást is tesz mint él. Nemcsak az életet akarja betölteni, hanem valami mást is. Egy különös többlet munkálkodik benne, amely ki akarja javítani az életet” (Emberi színjáték, II. köt. 227. old.).

Küldetésadata azok közé az emberek közé irányította, akik közt magát idegennek, másnak érezte. Vágyott az emberközelség melegére, de ugyanakkor a maga „csonkasága” miatt idegen volt közöttük. Amikor éles szemével felismerte a „norma” mögött meghúzódó „atléta-higiénikus” világszemléletet és a „dupla rostélyost evő” nyárspolgárt, legyőzte a tömeghez alkalmazkodás kísértését. Innen már csak egy lépés önmaga csonkasága értelmének felismerése: „A lélek mindig korlátozott. A lélek ereje épp az ő korlátai. Aki megismeri a maga korlátait, lelke erejét ismeri meg. Boldog az, aki ismeri a falakat s nem rohan nekik, hanem fölfelé néz s a falak kürtője fölött megpillantja az eget... Csonka vagyok, tehát senki sem egész. S mert én vagyok csonka: a csonkaság Isten áldása... Azért ismertem meg az Istent, mert megcsonkított, vagy azért csonkított meg, hogy megismerjem?” (i. m., II. köt. 227. old.).

Nincs itt szó keresztény értelemben vett megtérésről: „Én nem hiszek a megtérés villámcsapásában. Az igazi vallásos ember azzá lesz, s maga sem tudja, hogyan. Egyszerre csak azon kapja magát, lám erre, ami olyan régen ott van a lelkemben, azt is mondhatom: Isten” (i. m., II. köt. 192–193. old.). Jól érezhető itt a magányosan vívódó lélek bizonytalansága. Egyszerre folytat erkölcsi és értelmi küzdelmet, hogy se magát, se olvasóit meg ne tévessze. A természettudományos műveltségű orvos-író becsületesen megvallja, hogy nála „nem a szavak a fontosak, hanem az érzés. Nem a hit, hanem a vallásosság. A hit a vallásos érzés szöburka. Akinek van vallásos érzése, eligazodik a hit szavai közt is. Aki azonban a hiten és megtérésen kezd, túl kell kiáltania a hitetlenségét” (Emberi színjáték, II. köt. 192–193. old.).

Vajon miért vállalta ezt a belső nyugtalanságot? Annak felismerésében, hogy „minden embernek van üdvösség-ügye”. Mi más lehet ez, mint erkölcsi feladat? Így az író élete sem más, mint erkölcsi vállalkozás. A belső feszültségek, mint tudjuk, végigkísérték egész életén, valóságos erőforrásaivá váltak soha fel nem adott küzdelmeinek.

Már 1928-ban, az „új nemesség” megfogalmazása előtt négy esztendővel társakat akar tobozni az élet jobbítására. „S jaj annak, aki azt hiszi, hogy az üdvösség útja nehezen hihető szavak szegyenigája alatt vezet. Az értelmet ne ültessétek trónra, de ne is vessétek börtönre. Az értelem lehet vak és csekély, de ha erőszakot tesztek rajta, megbosszulja magát. Isten nem elvenni akar belőlünk, hanem hozzánk adni. A vallás az érzésben van és nem az elhívésben (i. m., II. 292. old.).

Az *Emberi színjáték* főhőse, Boda Zoltán, mielőtt életét kioltaná, azt üzeni: „Esendők vagyunk és nyomorultak, de minden léleknek adatott egy sugár, amelyen kikúszhat sorsa éjszakájából” (i. m., II. köt. 315. old.). Ez a megadatott „sugár” soha ki nem aludt az író életútján.

Az erkölcsi élet megfogalmazott normáival azonban nem találkozunk. De irányait rendkívül szubjektív és művészi megfogalmazásban jelzi: „Az ember csak a társadalomban, sőt azon túl a kozmoszban, annak törvényeivel, lehetőségeivel összhangban bonthatja ki magát” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 331. old.). – „Az ember magát bontja ki, s közben folyton a világon a szeme, a világban a szíve” (uo.). – „Az erkölcsiség megállapodását elősegíti, ha az ember megtalálta

társadalmi helyét, van szerepköre, amelyben immár egyenletesebben fejtheti ki erejét. Olyan embereknel, akik nekik való hívatást tűztek ki, nemegyszer látjuk, hogy az erkölcsiség szinte hivatás-erkölcsé alakul” (i. m., II. köt. 329–330. old.).

Németh életműve ismeretében nem kétséges, hogy itt szerényen a maga írói magatartására céloz. Ez a kívánatosnak bemutatott erkölcsiség időnként megszólal. Jelez a Hang, vagyis a lelkiismeret. „Sorsdöntő helyzetekben a benne zajló hatások eredőjeként ő hallatja azt a foné tisz dai-monioszt, amelyről Szókratész beszél, s amelyet én is ifjúságom vezérének tekintettem” (uo.). Senkit se tévesszen meg! Nem individualista erkölcsről van szó, hanem nagyon is a közösségnek elkötelezettéről. Erről beszél úgynevezett legendaregényében, az *Égető Eszter*-ben: „... a kereszténységnek azért, úgy hiszem, mégis majdnem igaza volt, amikor lelke üdvéért csak az egyént tette felelőssé. Nemigen sivárodhat úgy egy kor, életkór, hogy az ember a megfelelő módon magát s másokat éltető szerepet ne alakíthasson benne. Az *Égető Eszter*-ben épp ezt próbáltam megmutatni: a komolyan vett kapcsolatok akkor is messze maga fölé növesztenek egy embert, ha végredményben teljesen sikertelenek. Legföljebb boldog nem lesz – ahogy azt érteni szokás” (i. m., II. köt. 333. old.).

Németh rendkívül elemző módon, természettudományos műveltségével és vallásos terminológiával adja számos írásában, előbb regényekben, majd esszéikben erkölcsi vállalkozásának genesisét. Magából indul ki, lelkivilágában keresi a gyökereket, „üdvösség-ösztönéről” beszél: „Az élet egy ügy, egy zászló, amit török-szakad föl kell valami belső, lelki oromra ütnünk...” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 314. old.). Nem érzi ezt saját, kivételes adottságának: ez az „ösztön” minden léleknek integrális alkotó eleme. „A lélekben van valami vele született heliotropizmus, a sugarak felé hajol, a fény felé veti leveleit. Nagyobb dolgokban részesedni, gazdagnak lenni, termékenységeinek díszében állni: ez a lélek ösztöne.”

Nem tagadja, hogy „nekem – s még mindig vallásos igényről van szó – mint Buddhának, az Isten fogalmára sincs szükségem” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 312. old.). De ugyanakkor azt is megvallja, hogy ez Isten nélküli „vallásosság”-ban „nem világít le semmiféle fény, szinte csak a maga zord macacsságából táplálkozik” (i. m., II. köt. 316. old.). Miért érezte zordnak? Mert bár kimondta; hogy „Isten fogalmára nincs szükségem”, Valakinek a hiányát szakadatlanul érezte.

Nem lenne érdektelen feltárni egyszer az író és választott hősei, eszményképei viszonyát. Írásai tanúskodnak róla, mennyire foglalkoztatta VII. Gergely, Clairvaux-i Szent Bernát, Avilai Nagy Szent Teréz személyisége, hogy csak néhányat említsünk. A kereszténység szentjeinek élete és a maga üdvösség-elmélete közt párhuzamot talált. „A kereszténység sosem gondolkozott »tömegek«-ben. Világát egy élet váltotta meg, a szentek az ő nagy győzelmét próbálták egyéniségükben és viszonyaik közt megismételni; az aprószentek serege, az egyszerű üdvözültek’ megint csak győztes lelkek voltak, még kisebb körben. Az emberek mint egyének törték az üdvösség útját s egyéniségük mértéke az volt, mennyi egyetemet és örököt tudtak egyéni színükben felmutatni” (Kiadatlan tanulmányok, I. köt. 600. old.).

Jogosan felvethető a kérdés: Németh csupán a kereszténység kimagasló egyéniségeire volt-e figyelemmel? A kereszténység önmagában nem érdekelte? Írásunk kereteit messze túlhaladná annak vizsgálata, mennyire ismerte a kereszténység eszmévilágát vagy más ideológiákat, melyek egy életlen át foglalkoztatták. – Hogy mégis mit látott a kereszténységben, talán jól megvilágítja egyetlen idézet 1954–55-ből: „*Imitatio Christi*: ez volt a keresztény jámborság egyik leghíresebb könyvének a címe, s e két szóban csakugyan benne van a katolicizmus századainak a titka, erről szól nemcsak a szentek, de minden igaz keresztény története. A kereszténység abból a paradicsomi korból, a sikerült életek trónszékrendjéből állt, melyben csupa olyan lélek ült, aki a maga házájában, Rómában vagy Írországon, a maga rendjében, mint király vagy cseléd próbálta az adott feltételekből, mely oadaással az utolérhetetlen példát fölidézni; körülöttük pedig újabb lelkek, lovagok, apácák, céhsegédek, le szinte a göröngy-lelkekig, melyekben még mindig ott élt a vágy, hogy a katedrális kapurózsájából vagy az egyszerűbb, esővert keresztől rájuk néző Receptet a maguk durva módján egy-egy megszállt órán bevegék s hozzáalakuljanak” (Kiadatlan tanulmányok, II. köt. 130–131. old.). Az *Alsóvárosi búcsú*-ban a szíve szerinti szerzetesánár alakját rajzolta meg, az *Izony*-ban a hősnőt lelki egyensúlyának megtalálásában egy fiatal pap szava, példája segíti. „Ebben nem ette meg az embert a reverenda. Pedig a papoknál ez a baj. A maguk embersége meg a hagyomány egy életlen át sem illik össze bennük. Nála ez nem igazán

Dei gratia, Isten kegyelméből történt. Itt járt a kétezer éves egyház ruhájában s boldog volt, hogy a maga nyűgölgődése helyett a kétezer éves kötelességeket – a szeretetet, irgalmat – teheti.”

Másutt viszont megállapítja, milyen nagy kár, hogy „az ember természetes világképe és természetes érzése közé odatolakodott a könyv mesterségesen ébren tartott világképe; a hitből, mely tulajdonképpen érzés, a helytállás érdemességének az érzése, az elhíves tortúrája lett” (Tanú, 1934. 23. old.). Véleménye szerint „a vallásos érzés átplántálására érthetőbb jelképekre, korhoz szölvőbb teológiákra, új szentekre van szükség” (uo.). Az egyház életében túlsúlyban levőnek ítélte a formális elemeket, a hittételek számontartását az erkölcsi megújódásra való indításokkal szemben.

Erkölcsei igényessége, önmagával szembeni következetes szigora vallomások őszinteségre kényszerítette. Ebben mindig felelősségérzete vezette. „Aki ismeri egy nehéz tudományos kérdés minden pró és kontráját, sérti, ha valaki túl könnyű választ ad arra, amin ő esztendőök óta vivődik. Az érzés dolgaira még inkább áll ez. Én legalább szívesebben botránkozotok meg tudósokat, mint érzőket (vagy egy érzéssel komolyan küzdőket) s a túl könnyű hit éppúgy sért, mint a túl könnyű hitetlenség. Vallásos vagyok és ’hitetlen’, s talán ez az oka, hogy hit és hitetlenség frivolitásától, amivel az ilyenek bőven át vannak itatva, egyaránt visszariadok” (Tanú, 1933–1934. 342. old.).

A harmincas évek első felében írta meg – vallási szempontból egyik legjellemzőbb írását – a *Kapások*-at. „A *Kapások* Csokonai Telepe olyan kolostor, mintha görögök találták volna ki, s lakói szellemükben úgy görögök, hogy lélekben keresztény szerzetesek is – véli a kortárs, *Szabó Zoltán*. – A Csokonai Telep Szent Benedek kolostora beoltva Platón akadémiajával. Ami a kereszténységben legtisztábban, legnemesebben volt keresztény és ami a görögségben legérettebben volt görög, ötvöződik itt a XX. századi változatban.”

Középkori stúdiumai egy életen át visszhangzottak Németh Lászlóban. A kultúrát teremtő szerzetesközösségek eszméi vonzották. Jól tudta, hogy a szerzetes, monachust Isten keresése szakította ki a világból, de munkájával a világban maradtakat szolgált. A görögség – természetesen – az irodalmán keresztül ragadta meg. Nem a hősökkel való találkozás foglalkoztatta, hanem – mint írja – az „egymást követő lelki állapotaim... életemmel és halálommal ezt a szókratészi halhatatlanságot igyekeztem megközelíteni” (Kiadatlan tanulmányok, I. köt. 360. old.). Elektra, Antigoné, Philoktatész öntörvényű személyiségek voltak. Sokféleségük a növekedés szabadságát mutatta. Ha írásait összevetjük egymással, többségükben a keresztény motívumok, eszmék és életek vonzását tapasztaljuk a görög szellemével szemben.

Németh Lászlót hitbéli kérdésekben mindenkor a tolerancia jellemezte. Nyitott volt ítéleteiben: „Nem idegen tőlem, amit a vallásos ember keres, de a módok sem, amelyeken kereste. Amikor VII. Gergelyről vagy Husz Jánosról írtam, nem jelentett nehézséget, hogy mélyen vallásos emberek lelkiállapotát kellett ábrázolnom; hisz nemcsak a hév, de maga a hit, a hit szavai is ott vannak szinte a nyelvem gyökerében, s amikor mondom, csak a lelkem felszíne, a jelenem ’költ’; a sejtjeimben élő múlt (mint az álomban vagy vers képeiben) ’kiéli magát’” (Megmentett gondolatok, 168. old.).

Nem kétséges, hogy saját életét magyarázta 1954-ben: „Amikor egy vallástalan emberrel beszélünk, gondoljunk arra: nem azok közé a pogányok közé tartozik-e ő is, akiket nem az idő és távolság választ el tőlünk, csak egy túlbecsült erény: a gondolkodás becsületességének erénye, amely aránytalanságával lenyűgözte a nagyobbat, a bennünk lakó kegyelmet, amely Isten ölébe visz” (Megmentett gondolatok, 173. old.).

Amikor gyógyíthatatlan betegségét, a hipertóniát felismerte, kemény és következetes küzdelmet kezdett, de nem az egészségéért, hanem a kicsikart időért, hogy belső és külső feladatait teljesíthesse. Erről tanúskodnak a „megmentett gondolatok” jegyében készült rendkívül jelentős tanulmányai. Feladatának tekintette, hogy lelkét előkészítse a halálra: „A lélek elkészítése felfogásom szerint olyan szertartás, amely mint az üdvösség-harc is – valami invariáns lényegre hang-súlyoz a vallásos és látszólag vallástalan ember utolsó életszakaszában” (Utolsó széttekintés, 138. old.).

A már 1935-ben áhitott csendet, a hódmezővásárhelyi utópiaként emlegetett Certosát igyekezett a hatvanas években magának megteremteni. A magányt azért kereste, hogy mint „remete” maga válassza meg „a dolgok közt társaságát”.

Élete alkonyán az önmagával való fokozottabb szembenézésre készült. Programját az „egy személyre szabott szerzetesrend” reguláiban fogalmazta meg. A hét pontból álló regula első három pontja fizikai jellegű, mint mondja, „elemiek”, a további négy pont viszont lelki jellegű, úgy mond: „magasabbak”: 1. a tisztaság, 2. a rend, 3. a tevékenység, 4. az érdeklődés, 5. a jóakarát, 6. a személyi felelősség, 7. a derű.

Ebben a hatalmas, mindenkor tudatosan alakított, kiteljesedő életműben nincsenek véletlenek. Éppen ezért rendkívül figyelemreméltó, hogy végsőnek érzett lelkiállapota drámai bemutatásához éppen a nagy francia államférfit, Colbert-t választotta hőséül. Az olvasó, a színházlátogató ismételtelen felmerülő gyanúját, hogy minden egyes drámahőseből maga a drámaíró szól hozzánk, maga Németh is megerősítette.

A drámahóst nyugtalanítja, hogy „amikor a lélek boltján olyan csöndnek kellene lenni... a lelke tele van méltatlankodással és haraggal”. Lelki nyugalomát keresve, Colbert – szemben az eddigi Németh László-i hősökkel – nem magányosan, társtalanul küszködik, hanem embertársai segítségét igényli. Az önmagának soha, semmi körülmények között felmentést nem adó lélek először plébánosa, majd a nagy tekintélyű Bourdaloue előtt tárja fel belső világát, mutatja meg lelkének „dacos redőit”, hogy „az önismeret izzó vasát tegye az önérzet sebére”. Halálos ágyán papot kér, s így indokolja: „Hisz nem tetszeni akartam Önnek, hanem egy tisztább szférába segíteni magam”.

Anélkül készül a számadásra, hogy Isten személyes voltáról meg lenne győződve. Bizonytalan az akár isteni, akár emberi igazságszolgáltatásban. Önmagához, a fiatalkorában vállalt üdvösség-ügyhöz kötődve hallatszanak utolsó szavai: „De ha az emberi életnek van az állatoké felett értelme, hát csak az, hogy valami magánál különbet teremtsen”.

*

Amikor jó tiz esztendővel ezelőtt a *Református Élet* üzenetet kért olvasói számára Németh Lászlótól, ő legszívesebben életművét ajánlotta volna olvasásra. Végül is a *Negyven év* című önéletrajzi írásának utolsó fejezetét – *Certosa* – nyújtotta át a kérdező kortárs vallástanárnak. Ebben olvashatjuk: „A mű volt az egyetlen nyelv, melyet beszéltem, most, hogy ez is megszűnik a közlés szerve lenni: a Certosa teljesen bezárult, s az írás, ha gyakorlom, olyan lesz, mint az imádkozás.

Albert Schweitzer okolja meg Bach-könyvében a környező közöny, meg nem értés s bámulatos termékenység szomszédságát azzal, hogy Bach nem embereknek, Istennek komponált. Annak, aki már nem hisz, mint ő, a lipcei karnagy, a személyes Istenben, ez nehezebben megy majd, később is fogott hozzá. De ha Istennek a világ mögött álló, abban csak részben megvalósult s bennünk is a megvalósulásért küzdő lehetőségét tekintjük, akkor a világtól elhagyva, de lelkünkben meg nem törve, amíg bírjuk: ennek a lehetőségnek tömjénezni, mégiscsak olyasvalami lesz, mint a karthauzi imája Istenéhez” (*Negyven év*, 70. old.).

Új művészet

*Nem hiszek abban,
hogy tartósan felbomlanak a formák.
Eltáncolhatnak a szavak
örtálló helyükről,
a vonalak, a színek
sohanemvolt árnyalatokban
próbálnak valami megdöbbenőt –*

*de a kristály:
a Teremtés apró remekműve
mindig megtartja alakját.*

BARSY IRMA

TEHETSÉGVÉDELEM

A tehetségvédelem kapcsán az alábbi három kérdéscsoportra kell válaszolnunk:

– Rendelkezik-e társadalmunk azokkal a biztosítékokkal, amelyek a rendkívüli tehetségek útját egyengetik, és biztosítják-e képességeik szabad kifutását önmaguk és az egész közösség javára?

– Megelőzhető-e idejében azok a tragédiák, amelyek a zseniális képességű és tudású emberekkel azért történnek napjainkban, mivel nem érzik a társadalom tevékeny segítségét személyes életükben?

– Milyen lehetőségük van az átlagon felüli képességű embereknek tehetségük kibontakoztatásához a családban, az iskolában, a mindennapi életben?

Társadalmunk egyáltalában nem rendelkezik azokkal a biztosítékokkal, amelyek az átlag fölötti tehetségek útját megfelelően és korszerűen egyengetnék. Nálunk még mindig gyanús és elítélendő törekvésnek számít minden olyan felfogás és kezdeményezés, amely külön kategóriaként szeretné kezelni a kiemelkedő tehetségeket, s biztosítani kívánja a nevelésükhöz, tanításukhoz nélkülözhetetlen sajátos feltételeket. Oktatásunk és nevelésünk hivatalos irányítóinak többsége fokozott mértékben „allergiás” minden olyan jelenségre, amely az „elitnevelésre” emlékeztetne. A tehetséggondozás, a társadalmi tehetségvédelem híveinek – mintha valami megbocsáthatatlan bűnt követnének el – lapulva kell ki- és beosonniuk különböző hivatali szobákba, ahol az íróasztalok mellől gyanakodva néznek rájuk: ugyan mit okvetetlenkednek már megint ezek az „elitisták”? S nyomban készek arra, hogy felsorakoztassák érveiket; melyek szerint

– közoktatásunk nagy vívmánya, az általános iskola teljesen alkalmas arra, hogy *minden potenciális tehetséget kibontakoztasson*;

– a tehetséges tanulók bármiféle kiválogatása és speciális kezelése *antidemokratikus*, kárára van mind a tehetséges diáknak, mind az iskolai közösségnek;

– nincs teljes egyetértés a *tehetség fogalmának meghatározása körül*;

– *nincsenek megfelelő módszereink a tehetség korai megállapítására stb.*

Nagy baj, hogy ezeket és a hasonló nézeteket olyanok hirdetik macacsul és következetesen, akik a magyar nevelésügy magas irányítói pozícióiban ülnek, rendelkezési, tiltási hatalmuk van, és tudományos minősítésük következtében megfelelő „szakmai tekintéllyel” is rendelkeznek. Érveikre röviden a következőket válaszolhatjuk:

– A mindennapi tapasztalat, a napi és időszakos, valamint a szaksajtó, a rádió, a televízió és a hivatalos értékelő-kritikai megállapítások egyaránt bizonyítják, hogy *általános iskolai oktatásunkban jelentős nehézségek mutatkoznak*. Ez az iskolafajta, amelytől egyesek majdhogynem csodákat reméltek, *nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, s színvonala jelentősen alatta maradt még a szerényebb várakozásoknak is*. A jelenlegi pedagógus-, tanterem- és tankönyvhiány miatt még az átlagos képességű tanulók nevelőoktatására sem képes, hogyan volna alkalmas központi feladatain, az „általános-átlagos” nevelőoktatáson kívül még a tehetségesek megfelelő nevelésének és oktatásának feladatával megbirkózni?

Aki csak kicsit is végiggondolja a „demokratikus-antidemokratikus” kifejezés igazi tartalmát, nyomban rájön, hogy a nevelési-tanítási demokrácia mindenkinek biztosítja azt a jogát, hogy *potenciális képességeit optimális szinten kibontakoztathassa*. Minden fejlett társadalom megadja ezt a jogot a képességek kála negatív tartományában elhelyezkedőknek, a csökkent képességűeknek, a testi és szellemi fogyatékosoknak, a rokkantaknak, a gyógypedagógiai képzésre, süketnéma oktatásra, vakgondozásra szorulóknak. Micsoda demokrácia volna az, amely azt kívánna tőlük, hogy a lakosság normális átlagának megfelelően, vagy éppen a kiemelkedő tehetségekhez hasonlóan fejlesszék ki képességeiket? Első pillanatra nyilvánvaló abszurdum; de akkor miért antide-

mokratikus az, ha a többit tanulni és teljesíteni képesek számára a társadalom felkínálja a többletanulás lehetőségét?

Hallatlan következetlenség és kettősség uralkodik nálunk a tehetségek képzése terén. Régóta van balettiskolánk, amelynek speciális tanulmányi rendje biztosítja azt, hogy a balett-tehetség ígérétét hordozó lány- és fiúgyerekek már korán speciális nevelésben, képzésben részesüljenek. De köztudomású az is, hogy egyre több sportág szakmai szövetségei úgy nevelik ki a megfelelő utánpótlást, hogy nagyon fiatal, olykor 6–8 éves gyermekek közül válogathatnak tetszésük és tudásuk szerint leendő cselgáncsozókat, korcsolyázókat, tornászokat, öttusázókat, úszókat, teniszszőkeket. Hasonló kivételezésben, lehetőségtöbbletben részesülnek a zenei és matematikai tehetségjelöltek is. Ám hivatalos iratok egyszerűen kimondják, hogy a *további specializálásról, így például az általánosan tehetségesnek ígérkező* (G tehetség faktor!) *gyermekek sajátos neveléséről szó sem lehet*, mert képességeiket megfelelően ki lehet fejleszteni az imént minősített általános iskolákban is. De akkor a felsorolt kivételezettek miért nem lehet? Köznevelési rendszerünk ma még hatalmi szóval kiált álljt a nem speciálisan, csupán általánosan tehetségesnek ígérkező gyermekeknek – de vajon meddig teheti ezt?

Ami a *tehetség, a tehetségesség fogalma* körüli bizonytalanságot illeti, azt kell mondanunk, hogy ha semmivel nem dolgozhatnánk, amit nem tudunk csalhatatlan pontossággal definiálni, akkor vajon hol tartanánk sok-sok területen? Ha meg arra gondolunk, hogy a tehetségnek, a tehetségességnek vannak olyan definíciói, amelyek alapján évezredekkel ezelőtt és ma napig is sok társadalom saját előmenetele, fejlődése érdekében *sikeresen* meg tudta és meg tudja oldani a tehetségkiválogatást, akkor miért éppen mi vagyunk ilyen szokatlanul kényesek a tehetség fogalmának „tökéletes” (!) megfogalmazására?

Még a pedagógiai tudományok doktorai között is akad, aki – az ügy elgáncsolása érdekében – ilyen mondatokat ír le: bizonyos „akadályok még leküzdhetők lennének, ha rendelkezniék olyan vizsgálatokkal, amelyeknek alapján meg lehet mondani, hogy egy-egy gyerek hatéves korában valóban tehetséges-e vagy sem. Ezeket a vizsgálatokat nélkülözzük.” Annál aggasztóbb a helyzetkép, ha tudjuk, hogy az illető szakember nyilván egészen pontosan ismeri a Binet–Simon, Binet–Stanford, Wechsler–Bellevue és még sok más korszerű képesség(intelligencia)vizsgáló tesztet, és a velük folytatott vizsgálatok eredményeit.

Nincs és sohasem lehet olyan tehetségvizsgáló eljárást kidolgozni, amelynek alapján „teljes bizonyossággal” meg lehetne állapítani – nemcsak egy hatéves, hanem akár tíz-tizenöt éves – ifjúról azt, hogy tehetsége, képessége a legfelső fokon bontakoznak ki későbbi élete folyamán. Azt viszont már minden tanítóképzőt végzett pedagógus tudja, hogy ugyanakkor, amikor akár a Binet–Simon–Terman stb. vizsgálatokat, vagy a sok helyen használt különféle iskolaérettségi-beiskolázási feladatsorokat elvégzetetik, nemcsak az derül ki, hogy melyik gyermek nem alkalmas, nem elég fejlett az iskolai munka megkezdésére, vagy hogy milyen kiegészítő (gyógypedagógiai) intézményben van a helye, hanem az is; hogy kiknek a tudása, tehetsége, képességei haladják meg az életkoruk átlagának megfelelő értelmi színvonalat. A javasasszonyokon kívül ugyan kinek volna bátorsága azt mondani, hogy ő – bármilyen mérőeszközzel és eljárással – csalhatatlan pontossággal megjósolja a személyiség fejlődésének útját? De szabad-e ma már, a birtokunkban lévő intelligencia-, képesség- és tehetségvizsgáló módszerek birtokában azt mondanunk, hogy a „szükséges” biztonsággal, az egyáltalában elérhető megbízhatósággal nem lehet akár még hatéves kor előtt is kiválogatni azokat a gyerekeket, akikről valamilyen szempont szerint értékesnek minősülő képességek alapján ne lehetne biztató jósolatot mondani. Azzal a megkötéssel természetesen, hogy „amennyiben az egyéb szükséges objektív és szubjektív feltételek” folyamatosan biztosíthatók. Ha semmi egyéb bizonyíték nem állna rendelkezésünkre, csupán az 1930-as és 40-es évek sárospataki tehetségkutató mozgalmának tapasztalatai, akkor is jó lelkiismerettel és bátran hirdethetnénk, hogy igenis, már korán, az általános iskola alsó tagozatában, sőt kedvező megfigyelési és nevelési körülmények között már az óvodás korban is ki lehet szűrni az átlagosnál tehetségesebb gyermekeket, hogy ne is emlegessük a behaviorista Watson nevelési optimizmust sugárzó közismert kijelentését arról, hogy egy tucat *egészséges* újszülöttből szinte bármit – művészt, tudóst, kereskedőt, betörőt – lehet nevelni megfelelő nevelési feltételek között.

Elsősorban a tévtanok miatt, nem pedig az anyagi vagy szellemi feltételek hiányában, szomorúan kell megállapítanunk, hogy társadalmunk egyáltalában nem rendelkezik azokkal a biztosít-

tékokkal, amelyek alkalmasak az átlagon felüli tehetségek útjának egyengetésére és szabad kifejtésük biztosítására.

Tehetségkiválasztás külföldön

Köztudomású, hogy előfordulnak egyéni tragédiák napjainkban is, azért, mert kiváló képességgű – olykor zseniálisnak is mondható – emberek nem kapják meg a társadalom segítségét kibontakozásukhoz. Az ilyen egyéni tragédiák halmazata pedig előbb-utóbb súlyos társadalmi feszültséget okozhat.

Beszédes példa erre a szakirodalomban „szputnyik-sokk” néven emlegetett jelenség, amely 1957-ben, az első szovjet mesterséges hold felbocsátását követte elsősorban az *Egyesült Államokban*. Ez az esemény ráébresztette az amerikaiakat lemaradásukra. 1958-ban a Kongresszus már meg is hozta az úgynevezett nemzetvédelmi törvényt, amely minden eddiginél körültekintőbben és nagyobb terjedelmű tehetségkiválogatást rendelt el. Igen sok technikai és általános intelligenciával rendelkező fiatalot kutattak fel és szorítottak rá az azonnali intenzív tanulásra. Mint mondják, ennek az intézkedésnek volt a következménye az is, hogy először amerikai űrhajósok léptek a Holdra. A nagy felbuzdulásra átmeneti lanyhulás következett, de az évtized legvégén, 1969-ben újra a közérdeklődés középpontjába került a tehetséges fiatalok nevelése (Education of the gifted and talented). A kérdés valamennyi összetevőjének tisztázására az USA Kongresszusa bizottságot küldött ki, s annak élére egy szenátort állított, akinek – minden szükséges eszköz rendelkezésre bocsátása és felhasználása után – 1972 elejére átfogó jelentést kellett a Kongresszus elé terjesztenie. Ez a jelentés 1972 márciusára el is készült, és 118 nyomtatott lap terjedelemben megjelent. Azóta a benne feltárt vizsgálati eredmények és a rájuk épülő javaslatok szellemében folyik az USA-ban a szisztematikus, minden eddiginél átfogóbb tehetséggondozó, tehetségnevelő és tehetségvédelmi munka.

Az amerikai intézkedéseknek éppen úgy megvolt a maguk hatása a Szovjetunióban, mint néhány évvel előbb a szputnyik-sokknak Amerikában. Válaszként a Szovjetunióban már 1973-ban megszületett az új oktatásügyi alaptörvény, amely kaput nyitott a tehetségkiválasztó és nevelőmunkának. Hadd hivatkozzam a törvény szellemében létrehozott novoszibirszki, az ottani egyetemhez csatolt speciális tantervű és életrendű, bentlakásos iskolára, amelynek növendékeit – gondosan fölépített vizsgarendszer alapján – az egész Szovjetunió területéről toborozzák. Az 1974–75-ös tanévben valamennyi moszkvai műszaki főiskola mellett tagozatos iskolákat szerveztek a 8–10 osztályos tehetséges tanulók számára, akiket az önálló, logikus gondolkodási készség alapján válogatnak ki. A bentlakásos kísérleti sportiskolák száma pedig a Szovjetunióban ma húsznál is több.

Minden nyugati kapitalista országban folyik valamiféle korszerű és eredményes tehetségkiválasztó és nevelőmunka. Ez nyilván annak a bizonyítéka, hogy érdemes vele foglalkozni. Egyetlen európai példaképpen említem meg Angliát, ahol – London székhellyel – 1966-ban megalakult a *Tehetséges Gyermekek Érdekében Létrehozott Nemzeti Szövetség* (National Association for Gifted Children). Folyóiratuk címe: *A tehetséges gyermek folyóirata* (Journal of the Gifted Child), amelynek első száma 1979 őszén jelent meg. A szövetséget és a folyóiratot az a megfontolás hivatá életre, hogy „túláságosan keveset eddig a tehetséges gyermekek érdekében, s ezért sürgősen speciális szervezetre van szükség”. A szövetség 1975-ben megszervezte a tehetséges gyermekekkel foglalkozó világkonferenciát. Ezt Londonban tartották meg több mint 50 ország 500 résztvevőjével, s itt született meg a jó képességgű és tehetséges (gifted and talented) gyermekek világtanácsa. Az említett folyóirat önmagáról ezt írja: tanárok, kutatók, nevelépszichológusok, tantervtervezők és szülők, valamint nevelési szakemberek és intézmények számára készülő folyóirat.

A Szovjetunió példáját a szocialista oldalon is követik már a bátrabb kezdeményezők, akik szorongását jó ideig éppen úgy ébren tartotta az „antidemokratizmus” vádjától való félelem, mint nálunk mindmáig. Először Csehszlovákiában oldódott a görcs. A Szlovák Szocialista Köztársaság Oktatásügyi Minisztériuma 1977-ben kiadott egy utasítást, amely behatóan foglalkozik

a jó képességű és különleges tehetségű fiatalok nevelésének kérdéseivel. A program 1980 szeptemberében már meg is kezdődött.

Ha nem is idejében, mert arról már nagyon lekéstünk, de megfelelő intézkedésekkel, s főleg az uralkodó pedagógusi szemlélet gyökeres átalakításával, korszerűsítésével *előbb-utóbb ki lehetne alakítani olyan átfogó tehetségvédelmet, amelynek következtében megszűnhetnének vagy legalább minimálisra csökkenhetnének a kiemelkedő képességű emberekkel manapság gyakran megtörténő „tragédiák”*. Ugyanakkor valamennyi tehetség kibontakoztatására szabad út nyílnék.

Az „emberi egyformaság” áltudományos koholmánya

A harmadik nagy kérdéscsoport a tehetségvédelem megvalósításának mikéntjére, módszereire vonatkozik, mégpedig a családban, az iskolában és a társadalomban egyaránt.

A feladatok élén az ideológiai balhiedelmek eloszlatása áll, mert – sajnos – nem csupán a demokrácia értelmezésével, pontosabban: félreértelmzésével vannak komoly bajok. Ilyen többek között Abraham Lincolnnak, az amerikai demokrácia egyik élharcosának felfogása, mely szerint *minden ember egyformának*: vagyis embernek születik. Ez a felfogás sokáig koloncként kötött meg mindenféle különbségtételt.

Ma már nem kell bizonygatni, hogy az emberek csupán azért, mert embernek születnek, nem egyformák. A genetika tudománya ezzel kapcsolatban vitathatatlan bizonyítékokat tárt fel. Az ősoktól, a szülőktől örökölhető képesség- és hajlamcsírák változatossága ugyanolyan nagy, mint az ujjlenyomaté. Ez utóbbiak éppen azért alkalmasak a személyazonosság bizonyítására, mert sok milliárd változatuk van, így teljesen valószínűtlen, hogy akár 10 vagy 100 millió ember között akad kettő, akinek az ujjlenyomata teljesen azonos lenne. Ugyanigy vagyunk a legkülönbé-
lébb képességekkel, hajlamokkal, a tehetséggel is.

A gének által közvetített, rendkívül változatos örökletes tulajdonságokat, képességszírákat, hajlamokat sok-sok úgynevezett prenatális – vagyis a fogamzás és a megszületés közötti időben ért – hatás színezi. Az anya különféle testi károsodásai – fertőző betegségek, alkoholizálás, dohányzás, vérzés, baleset stb. – mind jelentős mértékben módosíthatják az örökletes állományt. Ezekhez hozzájárulhatnak még bizonyos úgynevezett *perinatális* – szülés közben keletkező – ártalmak is. Mi sem világosabb tehát, mint az, hogy nem minden újszülött, nem minden ember egyforma születésekor. S ha még azt is figyelembe vesszük, hogy a születés pillanatától roppant különböző fizikai és társadalmi hatások érik az embert, s e hatások közül döntően fontosak az első hat évben lejátszódó események, akkor már – talán! – nem szorul bizonyításra az, hogy *nem minden ember egyforma, sőt az sem, hogy ahány annyiféle*. Ennek a másféleségnek a következményeit vonja le társadalmunk akkor, amikor a fizikailag, biológiailag, szellemileg fogyatékos gyermekek számára különféle, lehetőleg állapotuknak megfelelő nevelést, tanítást biztosít. Pontosan annak a demokráciának a nevében, amely minden ember számára biztosítani kívánja a fejlesztési esélyegyenlőséget, s ez nem más, mint a képességek lehetőség szerinti kibontakoztatása. Az, ami – elvileg és logikusan – a tehetségeket is megilleti, „jár” nekik.

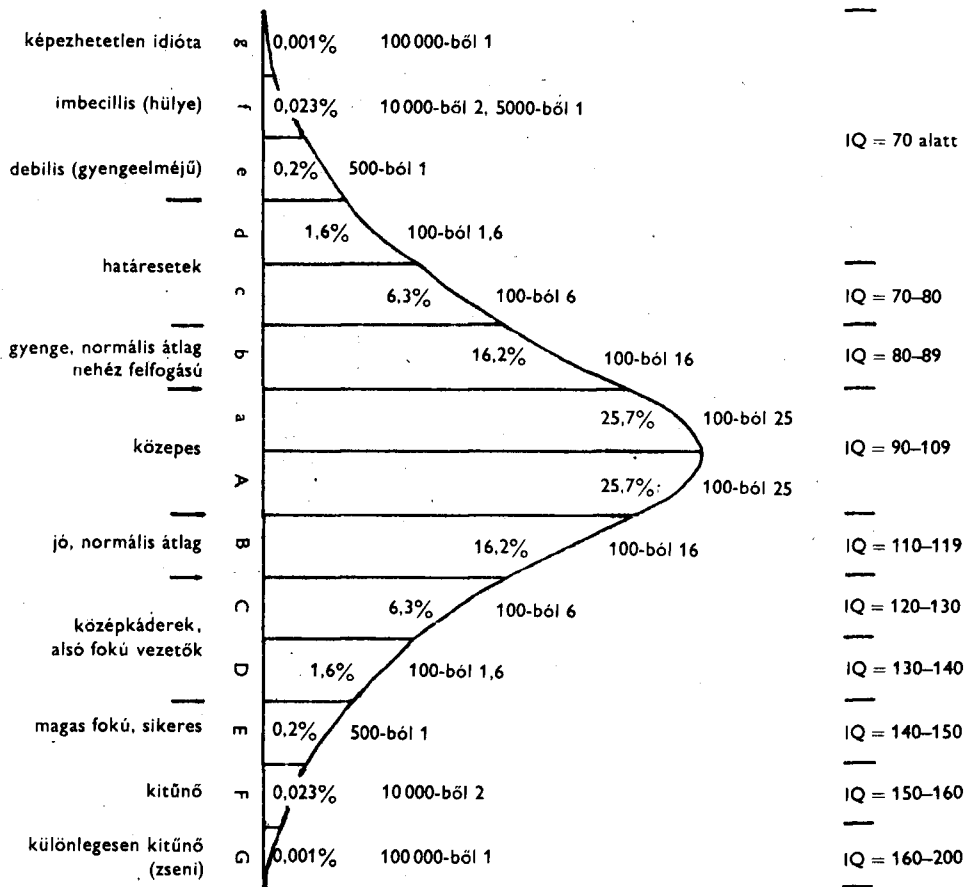
A Gauss-féle haranggörbe

A K. F. Gauss-féle úgynevezett „normál elosztás” törvényszerűségeit a „haranggörbe” szemléletesen mutatja be. Töméredek tulajdonság normális eloszlását tanulmányozhatjuk rajta, így az intelligencia, az értelmi képességeket is. A Gauss-görbe legfőbb jellemzői:

- csak egy csúcsa van;
- szimmetrikus;
- pontosan meghatározott matematikai törvények szerint mindkét oldalról folyamatosan emelkedik a közép felé.

Az úgynevezett normál elosztódás feltétele az, hogy a mérés tárgya sok véletlen, esetleges, egymástól független összetevő eredője. Az intelligencia, a szellemi képesség, az emberi tehetség pedig vitathatatlanul ilyen, ezért rá is érvényesek a Gauss-görbe törvényszerűségei.

A Gauss-féle haranggörbe

Ahhoz, hogy az emberi képességek, a tehetség egy népességben való eloszlásának törvényszerűségeit a Gauss-görbe segítségével tanulmányozhassuk, valamilyen eljárással *mérni kell a tehetőséget*. Erre a célra teljesen megbízható és a tökéleteset megközelítő módszer még nem áll rendelkezésünkre. Am vannak olyan gondosan felépített és „standardizált”, nagy tömegben kipróbált intelligencia – tehetségvizsgáló – tesztek, pontosabban feladatcsoportból álló „battériák”, amelyek eléggé megbízható kiindulási alapul szolgálhatnak. Ilyen mindenekelőtt a *Binet–Simon* francia pszichológusok nevéhez fűződő, századunk elején kialakított vizsgálat, az úgynevezett *Binet–Simon* teszt, amelyet később számos pszichológus igazított országa körülményeihez. Mert nyilvánvaló, hogy egymástól lényegesen elütő közösségeken belüli alkalmazás jelentős módosításokat kíván. Módosítást hajtott végre a vizsgálati módszeren *L. M. Terman* amerikai pszichológus

is, aki az immár *Stanford-Binet* névvel jelölt vizsgálati battériával válogatta ki a mind ez ideig legnagyobb tehetségvizsgáló munkához a tanulókat – mintegy 1500-at –, akiknek életútját öt évtizeden át figyelemmel kísérte.

Számos más alapos intelligenciavizsgálati módszer is született. Legtöbbjük közös törekvése az, hogy az emberi intelligenciát, főleg a gyermekek és fiatalok intelligenciáját egy megbízható arányszámmal, az úgynevezett IQ-val fejezzék ki. E helyen nincs mód az IQ-kérdéskomplexus rövid ismertetésére sem. Annyit azonban – a továbbiak megértése céljából – tudnunk kell, hogy a jól kidolgozott intelligencia-tesztekkel meg lehet állapítani azt, hogy egy nagy népesség bizonyos életkorú tagjaira az intelligencia-skála melyik pontja, melyik sávja jellemző. Ez az úgynevezett intelligencia-kor (mental age, Intelligenzalter). Ezt az átlagos színvonalat az egyes vizsgálati személyek vagy pontosan elérik, vagy fölülmúlják, vagy alatta maradnak.

Az IQ nem abszolút mérce. Sok minden egyébbel ki kell egészíteni, de az összehasonlításhoz még mindig a legjobb támpont. Különösen, ha a szükségletnek megfelelően jól kiválasztjuk az elméleti, verbális, intellektuális és az inkább gyakorlati intelligenciát vizsgáló tesztfajták közül a célnak leginkább megfelelőt, s állandóan szem előtt tartjuk, hogy a *kapott eredmények csak jelzésként, kiindulásként használhatók.*

De a mindennapi életben is adottságaink, képességeink, tehetségünk alapján minősítjük egymást. Bármelyik iskola tanulmányi eredményéről beszámoló statisztikai adatok is mutatják, hogy a tanulóknak milyen a tanulmányi átlaga, s ezt a tantárgyak szerint is ki lehet számítani. S hogy állandóan és ösidők óta ezt tesszük, ez is elég bizonyítéka annak, milyen különbség van ember és ember között teljesítmény és képesség tekintetében egyaránt.

Család, iskola, társadalom

A tehetségvédelem kiindulópontja, nélkülözhetetlen alapja a tehetség *felismerése*. A fejlesztés, a védelem csak erre épülhet. A felismerést biztosabbá teszi a tehetséggel való tudományos foglalkozás kezdetén (1869) született megállapítás, mely az angol *F. Galton* nevéhez fűződik. Szerinte a tehetségnek két fő osztályát kell megkülönböztetnünk: az *általános (G)* tehetséget és a *speciális (S)* tehetséget, amelynek sok fajtája van. Az előbbi belejátszik minden gondolatunkba, cselekedetünkbe, megnyilatkozásunkba. A speciális tehetség hatása egy-egy pontosan körülhatárolható területre terjed ki, ezért vannak speciális matematikai, zenei, sakk-, sporttehetségek. Szerinte a kettő közül az első messze fontosabb, az igazán döntő tényező az általános, a *G* tényező, mert ahogy megfogalmazta: speciális matematikai tehetség nélkül senki sem lehet matematikus, de fejlett *G* tehetség nélkül senki sem lehet *nagy* matematikus. Ugyanígy vonatkozik ez a speciális zenei, képzőművészeti vagy irodalmi tehetségekre is. A *G* faktor biztosítja az igazi nagysághoz szükséges sokoldalúságot. Bár Galton elméletének vannak ellenzői, ma már vitathatatlan, hogy számolnunk kell a *G* faktoriall még akkor is, ha a gyakorlati tehetségfelismerés általában az *S* faktornál kezdődik. Ez a módszer azonban nem elégítheti ki a korszerű tehetségvédelemmel foglalkozókat. Köztudomású ugyanis, hogy a korai gyermekkorban csupán néhány – mindenképpen a tízes számkörben elférő – speciális képesség (tehetség) jelentkezhethet észrevehetően. Leginkább ilyen a zenei, a matematikai, sakk-, a rajz-, a sporttehetség. Nem véletlen, hogy a speciális nevelés ismeretes kiválasztási és fejlesztési módszereit ezeken a területeken találjuk meg. De éppen azért, mert a speciális tehetség alapján válogatják mit sem törődnek a *G* faktoriall, roppant nagy a képzés közben észlelhető lemorzsolódás. A hatékony tehetségvédelemnek ezért van nélkülözhetetlen szüksége arra, hogy mindenfajta felismerő (azonosító, identifikáló) munka közben szem előtt tartsa a *G* faktor legbiztosabb ismertetőjegyeit, különösen ha a kiválogatásra a gyermekkorban kerül sor. Ez viszont lényeges, mert minél később kezdődik meg a tehetség – pontosabban a *tehetséges ember* – speciális nevelése, fejlesztése, annál nagyobb a károsodás, a kiesés, a deficit.

A pszichológia – különösen az újabb időkben – nagy erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy minél pontosabban és a lehető teljességgel összeállítsa az általános tehetségre utaló jegyeket, könnyen észrevehető *tulajdonságokat*. A különböző „lajstromok” egybevetése száznál is jóval több ilyen árulkodó tulajdonságot tár fel. A kezdeti tájékozódás, a tehetség első jelzése érde-

kében célszerű lényegesen csökkenteni – „súlypontoszni” – ezeket a tulajdonságokat. Az alábbi néhány sorban erre teszek kísérletet: valamelyest a fontossági sorrend betartására törekedve.

– *Gyorsabb fejlődés* a kortársakkal való összehasonlításban (korai beszéd, mozgás, rajz, emberi kapcsolatok gazdagsága, s igen erős hangsúllyal a korai – majd rendszeres – olvasás); érdeklődés, kérdezősködés; elmerülő figyelem, koncentráció; jó emlékezet; kutatási, nyomozási, végére járási készlet; aktívítás; vezető, irányító képesség; feladatok szokatlan, eredeti, ötletes megoldása, „originalitás”, sokoldalúság; gazdag érzelmi élet; korán jelentkező erős akarát, kritikai hajlam stb. Bármiféle tehetség igazán magas fokú kifejlesztése szempontjából *csak* előnyök lehetnek ezek a tulajdonságok, s még akkor is nagy a tehetségjelző értékük, ha velük egyidejűleg fejlett speciális képességek jelei nem mutatkoznak.

A családi körben eltöltött első évek döntően befolyásolják a gyermekek fejlődését. A tehetségesekét is. Túlzás volna azt állítani, hogy kedvezőtlen családi környezetben soha, semmi esetre sem kezdődhet meg a gyermek tehetségének kibontakozása. Vannak példák arra, hogy kevésbé ösztönző, alacsony szellemi szintű családból – akár kunyhóból vagy putriból – is kinőhetnek tehetségek. A latin közmondás szerint: *potest ex casa vir magnus exire*. . . Ma már bizonyított tény, hogy minden társadalmi-gazdasági rétegből, mindenfajta emberi csoportból adódnak tehetségek. Csak az a fontos, hogy az „egyéb” körülmények kedvezőek legyenek, és ellensúlyozni tudják a család ingerszegény vagy éppen túlsúlyban negatív élményeket árasztó környezeti hatásait.

A tehetséges gyermekek nevelésével foglalkozó hivatásos személyek és intézmények számára rendkívül értékes adatokat szolgáltathatnak a *családi megfigyelések*. Mivel szinte minden újszülött szemefénye a családnak, némileg elfogultan ítélik meg képességét, viselkedését. Ettől eltekintve viszont az esetek többségében megbízható támpontként kezelhetjük a családból származó információkat, különösen arra az időszakra vonatkozóan, amelyben a gyermek nevelésén a családdal nem osztozott más nevelőintézmény: bölcsőde, óvoda, gyermekvédő intézet stb. Az imént felsorolt és még sok más tehetségjelző tulajdonság nem marad titokban a jó szemű szülők előtt, különösen a több gyermekes családokban, ahol alkalom nyílik bizonyos összehasonlításokra. Nagyon kívánatos tehát, hogy a szülők ezekre a szempontokra is kiterjesszék figyelmüket, s így később a nevelőintézmények dolgozói számára meg tudják adni a szükséges felvilágosító jelzéseket a gyermek érdeklődésére, tehetségére, képességeire vonatkozóan.

Óvónőink, tanítóink mind ez ideig – sajnos – nem kaptak megfelelő kiképzést a tehetség korai felismerésére. De ha ők is ügyelnek az említett szempontokra, a nagyobb összehasonlítási lehetőségek birtokában már a gyermekek hároméves korától értékes megfigyeléseket végezhetnek, s a tapasztalatokról a magasabb fokú nevelési intézmények dolgozóit vagy a tehetséges gyermekek iránt speciálisan érdeklődő „pszichopedagógus” szakembereket hitelesen tájékoztatni tudják. Másra át nem ruházható feladatuk az is, hogy a tehetségesebb gyermekeket többletfeladatokkal ösztönözzék, mert a tehetség kibontakoztatásához nélkülözhetetlen *az erőket próbára tevő* rendszeres terhelés. Ennek módszerei már eléggé kidolgozottak, bár nálunk még koránt sincsenek úgy elterjedve, mint másutt.

Kétségtelennek látszik, hogy a tehetségek felismerésében, kiválogatásában, fejlesztésében a *hivatásos oktató-nevelő intézményekre vár a legfontosabb feladat*. Ez nálunk mindmáig nem alakult ki. Ám az intézményes tehetségevelő munka hiányában is vannak már olyan eszközeink, amelyek kihasználása rendelkezésre áll a bátor kezdeményezésre hajlandó pedagógusoknak. Az ilyenek száma, sajnos, igen kevés. De remélhető, hogy ha csak kicsit is enyhül a tehetségesek speciális nevelésével kapcsolatban érezhető negatív légkör, fokozatosan kiderül, hogy pedagógusaink körében – az óvónőktől kezdve az egyetemi tanárokig – mindenütt kitermelődik a szükséges személyi garnitúra.

Meggyőződésem, hogy a tehetségek kiválasztásában s gondozásában jelentős szerep jut az egyházaknak is, amelyek tanító-nevelő funkciója vitathatatlan. S ha meggondoljuk, hogy a harmincas években hazánkban az egyházi iskolákban indult meg a később állami feladatként is elismert tehetségtudató és tehetségmentő munka, akkor tanulságos és biztató példa is áll előttünk. *Az egyházak lelkeszei ma is elérhetik a magyar ifjúság egy meglehetősen vékony, de azért mégis számottevő rétegét. Nem kérdéses, hogy papjainknak szervesen be kellene építeniük munkatervükbe a tehetségek korai felismerésének és jelzésének feladatát.*

Ami a társadalom tehetségevelői funkcióit illeti, arról ma is szinte szó szerint csak azt mond-

hatom, amit 1918-ban a magyar tehetséggondozás egyik legkiválóbb felelős szakembere, *Révész Géza* írt *A tehetség korai felismerése* című könyvében. Sorai még ma is teljesen aktuálisak:

„A tehetség korai felismerésének... nincs addig semmi jelentősége, míg a tehetség védelme nem válik társadalmunk egyik céljává, míg a nemzet tehetségeinek nem nyújtunk alkalmat szellemi és erkölcsi javaiknak kifejtésére és értékesítésére. Mi értelme lenne annak, hogy a talentumokat korán felismerjük, kiválasszuk és kiműveljük, ha azután nem gondoskodunk arról, hogy oly helyet foglalhassanak el, mely képességeiknek a legjobban megfelel? Mit használ a nemzetnek, ha legértékesebb tagjait kiművelésük után a véletlennek, a sors szeszélyeinek tesszük ki és törekvésüket a tehetségtelenek többnyire sikeres konkurenciájával szemben nem segítjük elő?

Tehetségtelenek sokan vannak és védik egymást. Meg kell kimélnünk a tehetséges embert, ki egész energiáját szellemi és erkölcsi életének elmélyítésére és alkotó munkára fordítja attól, hogy erejét a tehetségtelenek védőgyűrűjének áttörésére pazarolja. Míg tehát társadalmunk és kormányunk nem ismeri el egyik legfontosabb feladatául a tehetségesek gondozását és védelmét, addig a mi munkánknak gyakorlati jelentősége nincsen. Csak egy szép idea marad...”

GÁLAMBOSI LÁSZLÓ

Harangot kongató

*Habzó szájú, csillagokat fújó,
fényszörű a bukó paripa.
Nyirkos a vadrózsákkal világitó fa,
a sörénybe kapaszkodókat
halálba markoló szakadék.
A kövek közé gyötört,
csipkebogyóktól pirosló ágak égnek.
Lombokra koppanó könnyeket hullatnak
szarvasok, őzek, pelék.
Tövissel szaggatott bundában
gyászolnak a lehajtott fejű medvék.
Csőrükből katicabogár-pöttyű szirmokat
hintenek a bársonybatyus gerlék.
Koszorút kerekítő pillangók mögött
félrebillent nyakú hárkály hallgatja
a bolygatott méhek szomorú zsolozsmáját.
A Nap csüggedten oltalmazza violaszínű
zászlójával a szirtek koronáját.*

*Megkötöztek, rikattak,
barlangokba buktattak,
csontmalmokban törettek,
tengermélybe temettek
bitangoló bitangok.
Fejünk fölött hamuba
fojtották a harangot.*

*Haldokol a Föld. Kalászkok
maggal telt szoknyája szakadoz.
Üszökingben száll pokolra
a búza, az árpa, a rozs.
Görnyednek megtiportak a pernyepikkelyű
rögökön, akár a korbácsolt árvák,
többé nem emelik homlokuk fölé
a Hold márványkupoláját.*

*Hát egyetlen kürt sem könyörög
a fekete tivornya után?!*

*Ki csókolja a pipacsfejkötős
Világot? Sután*

*bukdos a törzs. Gallyhúrok pengése
nem táncoltatja a zöldcsizmás nyarat.*

*Gyümölcshizlaló bokrok,
fölsértett ujjú adakozók rognak, akár
a térdre lökött, gubancolt hajú párok.*

*Keresgélő gólyák nem bátorkodnak
magasba, borzasra perzselt tollukon
iszapos, hináros vér szivárog.*

*Olajjal illatosított gyolcsokba
csavarják a szerelmeseket. A gyopár
sugárpillájú szeme világol, mélyül a sir.*

Jajong az asszony, jajdul a férfi.

A vas-csuklyás harangot kongató hajlongva sir:

*„Ül az Isten ezüstszékből,
országalma a kezében.*

*Opálcsipkés kantárt oldoz,
kocsit röptet a Tejúthoz.*

*Lova süpped hófehérbe,
csikorog a mennybolt érce.*

*Gyöngyházkontyú, gyöngye rózsák
szemfedőket betakarják.*

Beszentelők harmatoznak.

Csonka rokkák nem surrognak.

Csorba fejszék porosodnak.

Kopjás dombok magasodnak.”

Új vasderes csikó bukkan a hegyek fölé,
virághókás paripa.
Nyakunkban a madarat rejtő tarisznya.
Megmentett szárnyak törlik pirosra,
kékre a tükrökkel fürkésző eget.
Gúzsba forgatjuk, toronyba zárjuk
a pallost magasztaló Törvénytevőket.
Gúzsba forgatjuk, toronyba zárjuk
a bombahajítót,
mielőtt mindenségháborító füsternyőt,
lángbugyrot függeszt az Űrbe.
Halálfejes sisakot roppantó kezünkre
nem térdepelhet se pribék, se hóhér,
csak füttyös málinkó simulhat boldogan,
ha békére biztató úttjáról hazatér.
Liliomködmönü kerteket, mezőkkel
megáldott városokat, üvegkoponyájú
palotákat fürtözzön borostyán,
támadót hőkkentő babér.

MEZEI MÁRIA

KÉZITUSA A LEGJOBB SZERKESZTŐVEL

Levelek

In memoriam Latinovits Zoltán

Bevezető helyett

Bélám –

sok kínomhoz még a most divatos influenza is besurrant, hogy a ki tudja hány hónapja kért bevezetőt régi szép „harcunk”-hoz ne tudjam megírni. Azt tudniillik, hogy életem eredménye – ami hála az Istennek és dr. Tóth Károly püspöknek –, a Vallomástöredékek nem születhetett volna meg, ha te egyszer régen nem töröd rám az ajtót, hogy írást kérjél tőlem, azt most – talán valóban az utolsó percben – meg kell köszönnöm neked – és Rónaynak. Hogy volt ennyi türelmetek erőszakos, gyerekesen önhitt „megváltó hitem”-hez? Nem tudom. De tudom az Istent, aki a napi keresztfámra-ágyamra ráfeszít, de van. Csak Ő van.

Menyországi cellám régen siralomház lett. Pásztorom szegény – fegyőr, s egyre nehezebb Anyát találni, aki adjon enni, ha tudok, s fűtőt, aki beteg csontjaim meleggel védi. Persze, én is hibás vagyok, mert azt veszem fel, akiről úgy hiszem, szeretetre szorult, pedig csak alkoholista vagy ügyefogyott, vagy ravasz.

Bélám, bizony, nehéz leírnom, de néha sajnálom, hogy nem jár vonat az ablak előtt... Nehéz világban élünk. Elfáradtam. De kis cerkófmajom cicám várandós, s jó lenne hinni, hogy az élet, az általam álmodott élet megy tovább, s a kiszolgáltatottí nyomorultak nem szenvednek egyszer annyit, mint mi, Krisztus követői, ma.

Ölelet - szeretlet - Üzenet -

Rónay Györgynek

1975. január 17., Budakeszi

Kedves Gyuri,

csak most jutok hozzá, hogy megköszönjem a *Mérleg*-et. Megrendítően szép, igaz versek. Sokszor fogok baráti szóért hozzájuk fordulni.

Köszönöm, hogy a *Bujdosó lány*-t megszólaltatta a Vigiliában. Itt van jó helyen. Bár adna Isten erőt, hogy tovább vallathatnám.

Sajnos, pontosan újévre, belső és külső életemet felbolygató tragédia történt nálunk: fiatal, könnyelmű, de jólelkű, alkoholtól züllésnek indult házvezetőnőm, akit három éve minden erőmmel igyekeztem megmenteni (?!), szilveszter éjszakáján részegen lefeküdt az erdő szélén aludni, és megfagyott.

Feldolgozhatatlan, iszonyú élmény. Zavaros és sötét vagyok – így nem írhatok.

H. Béla az *Őnálló est* anyagát gondolná közölni. Nem tudom. Jelentkezem.

Igaz barátsággal, szeretettel ölelem Nellivel együtt

Mezei Mária

Drága Tinka,

leveled csodálatosan időzített pontossággal érkezett... Éppen akkor fejeztem be Zoltánnal való levelezésem fájdalmas korrigálását s küszködtem a rosszulléttel, ami mindig elgyengít, ha foglalkozni kezdek túlnél is élő emlékével.

Üzenete, amit most közvetítettél, drága szívem – bizony kötelező erejű.

Meg kell szerkesztenem az „In memoriam L. Z.” c. emlékező csokrot a karácsonyi Vigiliában. Amilyen megtisztelő, olyan kínzó s felelősségteli. Pedig csak az ő „Izgága Jézusok” c. estünk *Bevezetőjé*t akarom körülrakni a nálam és bennem őrzött emlékmozaikkal. Szégyellem szinte, mennyire szenvedek hiányától ma is. – Mi és ki vagyok én Hozzád, vagy Évához képest?! Nekem az Álmom újraálmodója, színészlétem értelmének tökéletes megvalósítója volt és lehetett volna – ha és itt következik az én nagy bajom és bűnöm –, ha Isten itt tarthatta volna!!! *Lázadok* Tinka – én a nagyhitű, megpróbált, oxigénpalackon csüngő, Krisztust követni akaró, csodákat megélt és naponkénti csodáknak ma is megtapasztalója – hiszen *élek még!* Jaj – gyere – gyere hozzám Te okos és nagyszerű Anya, segíts nekem békességre jutni. Ezt akarom kérni a Vigiliabeli Krisztusnak szánt levelemmel is – békességet nekünk, akik szerettük és békességet végre valóban a Földnek, hogy ne kelljen a halálba menekülni annak, aki jobb – több – nagyobb, mert *igazabb* a többinél.

Bocsáss meg ezért a nyitott levélért. Nincs fegyelmem és minek is legyen Veled szemben? Szeretlek – várlak, csak Isten adjon erőt nekem. Telefonom: (...). Reggel 9–11 közt, vagy du. 5 után a legbiztosabb.

Egész családdal együtt ölellek nagy szeretettel

Mária

4-én Jánosom biztosan megint lemegy Zoltánhoz, de *Ő nincs ott!* Ez biztos.

Hegyi Bélának

1976. november 12.

Béla,

ma egy hete, hogy a lakásomon átbeszélte – mondhatnám megrendelt összeállítást „In memoriam Latinovits Zoltán” c. karácsonyi levelemet, összeszöve a Latinovits Zoltán által írt *Bevezető*-vel igen szoros határidőre... pontosan leszállítottam. Azóta az én naiv, megalázó telefonálgatásaimon kívül semmi választ nem kaptam.

Kérem *írásban értesítsen a „döntésről”*: Húzás és átszerkesztés nélkül közlik-e cikkemet? A döntést lehetőleg az írja alá, aki döntött.

Amíg Ruttkai Éva írásban nem kéri vissza tőlem a nekem ajándékozott „Izgága Jézusok” c. előadástunk Latinovits által írt *Bevezető* kéziratát – annak külön közlésébe nem egyezem bele. – Tehát ha nincs rá szükségük, a teljes kéziratot s a mellékelt két képet sürgősen küldjék vissza címemre.

Latinovits emlékéhez – hozzám – a Vigiliához s mindenekelőtt a Karácsonyhoz oly igen méltatlan körülményekért, de álmatlan éjszakáimért és megkeseredett nehéz nappalaimért ne fizessen egyikünknek se a jó Isten.

Mezei Mária

Mezei Máriának

1976. november 14.

Kedves Mária,
hallom Hegyi Bélától, hogy visszakeri a Latinovits-dolgát, amennyiben nem jelenik meg Karácsonyra. Nézze: lehetetlen millió ok miatt, főként mert be se fér. De azért ne haragudjék ránk és ne büntessen minket. Az anyag ragyogó, megdöbbentő, s amit Maga írt, nagyszerű, gyönyörű, igaz. Ezt így, amint van, egy Latinovits-szöveget és egy Latinovitsról való jó tanulmányt együtt adnánk a halál évfordulóján, júniusban. Hagyja itt nálunk, nagyon szépen kérem és higgye meg, hogy nem akarunk semmi rosszat. Rendben? Előre is jó Karácsonyt (amit nekünk elront ám, ha haragszik és elveszi, amit már egyszer ideadott)!

Sok szeretettel, ősi barátsággal
kézcsókkal köszönti:
Rónay György

Rónay Györgynek

Budakeszi, 1976. november 19.

Kedves György,
csak röviden, hogy ne fáraszuk egymást – karácsonyi levél – júniusban?! – Sajnos, attól félek már csak Zoltánnal együtt tudnám olvasni –, hogyan is hathatna?...

Lényeg: *In Memoriam Latinovits Zoltán*, a „Bujdosó lány” következő fejezetének készült. Alcímek: I. *Izgága Jézusok* a most maguknál lévő teljes kézirat. II. *A pacsirta*. I. Interjú húzás nélkül. 2. Anouilh: „A pacsirta” vázlat és Utószó.

Az egész L. Z.-nak és helyett és minden kínok közt élt-halt forradalmár-művész nevében.

Kérem, ha lehet *januárban* közöljék a mostani anyagot és hozzá februárban a „Pacsirta” c. befejező és lezáró részt.

Ha nem – küldjék vissza.

Belefáradtam György...

Hát boldog Karácsonyt!

Mezei Mária

Mezei Máriának

Bp. 1976. november 29.

Drága Mária,
ne haragudjon rám, amiért én közlöm a verdiktet.

Rónay főszerkesztő rám bízta, hogy legutóbbi levelét megválaszoljam. Így nekem jut osztályrészül, hogy közvetítem döntését: csak júniusban tudja vállalni a küldött emlékezés közlését. Mellékelten visszajuttatom az írást, azt hiszem, egyik legszebb vallomását, még akkor is, ha Latinovitsról szól, magára utal vissza minden ragyogó sora. Képzelteti megindultságomat, mennyire bánt, hogy most elmarad megjelenése, de Rónay indokai között akad olyan, ami valóban meggyőző érv s mindenképpen elgondolkoztató.

De itt van még valami: Éva felkeresett, s kért, hogy közlés esetén semmiképpen se szerepeljen a kéziratok elviteléről s az eltűnt lap kereséséről szóló rész. Tehát ezt ki kellene hagyni, nehogy felesleges kellemetlenségeket okozzunk neki. Azt hiszem ez azonban – részletkérdés. A lényeg: az írás megjelentetése. Én nem tettem le róla. Remélem, maga se.

Nem olyannak ismerem.

Kézcsókját küldi
Béla s. k.

Jánost sok szeretettel üdvözlöm!

Bp. 1977. január 30.

Kedves Mária,

úgy emlékszem rá, hogy miután nekem elutasító levelét megírta, még beszélt egyszer telefonon Hegyi Bélával, s olyasfélét mondott neki: jobb is, hogy a Latinovits-emlékezések nem a karácsonyi számban jönnek, tekintettel a *Tükör* cikkére. Nos, mi júniusban, a halál évfordulóján mindenképpen szeretnénk a szám egy részét az ő emlékének szentelni. Közölnénk egy eddig tudtommal nyomtatásban még kiadatlan írását, illetve az est bevezetőjét, esetleg egy tanulmányt róla, talán R. Éva írását is. Persze ezt csak Magának mondom, ez szerkesztőségi belügy. Én megkérdezem, még mindig fönntartja-e elutasító álláspontját, vagy – ha szépen megkérem – rászánná mégis magát, hogy az egykor nekünk szánt gyönyörű levélanyagot és hozzá némi (nem karácsonyi, s ha lehet, kényszerű terjedelmi korlátainkat is figyelembe vevő), a múltkorhoz hasonlóan kitűnő „összekötő szövegét” ideadja? Ha számíthatnánk az anyagra és írására, kénytelen vagyok mindjárt illetlenül „határidőt” is szabni: minthogy hosszú hónapokkal előre kell dolgoznunk a nyomorult nyomdaviszonyok miatt, ahhoz, hogy az anyag a júniusi számban megjelenjék, február végére, legeslegkésőbb március első hetében nálunk kell lennie, illetve nyomdába kell kerülnie március 10-ig.

Kérem, tegye félre neheztelését, ha van; olyan dolgot szeretnék összehozni, ami valóban méltó L. Z. emlékéhez. Ebből pedig Maga nem maradhat ki.

Hálás lennék, ha akármilyen kurtán, de válaszolna, és lehetőleg beleegyezőleg.

Remélem, tűrhetően bírja a telet; a légnymás-ugrálások nem a legkellemesebbek, de azért ez mégis jobb tél az idén, mint az elmúlt évek voltak; én legalább úgy érzem.

Ne haragudjék, hogy ismét zavartam; remélem, nem okoztam Magának bosszúságot vele.

Kezét csókolja és szeretettel köszönti
réges-régi hive:

Rónay György s. k.

Kedves Mária,

köszönöm a levelét, örültem neki, s kivált annak, hogy így minden félreértés tisztázódott vagy tisztázódhat. Igaza van: L. Z. bevezetőjének magamnál tartását joggal nevezi jogtalannak. De megsérteni nem akartam. Nekem fogalmam sem volt róla, hogy ez az írás a Magáé, illetve a Magáéről másolták; ha tudom, eszemben sem lett volna itt tartani, magyarán eltulajdonítani. Én úgy tudtam, s lehet, hogy tévesen tájékoztattak, lehet, tévesen emlékeztem – úgy tudtam, mondom, hogy ez R. Évától került hozzánk. Akár így, akár úgy: rossz érzést okoztam Magának, és most kérem, ne haragudjék érte.

Amit ajánl, azt elfogadom, mert jó és okos, függetlenül az érzelmi indokoktól is. Egy nehézségem van, és ezt nem azért mondom, hogy alkudozzam vagy huzakodjam – éppen Magával! –, hanem hogy én is olyan világosan beszéljek, ahogyan Maga beszélt. Emlékezetem szerint a Maga soraiban és a levelekben a világban semmi „baj” sincs. Semmiféle szempontból. L. Zoltán bevezetése azonban... Mi katolikus lap vagyunk, és ez bizonyos korlátokat jelent számomra. Éppen ezért szükséges valamiféle „magyarázat”. Minthogy – joggal – azt kívánja, hogy ez legyen a sorrend: M. M. bevezetése, Levelek, L. Zoltán bevezetése az esthez: a sorrend természetesen ez lesz. Arról, hogy tanulmányt írjanak L. Zoltánról, lemondanék, egyrészt mert nem nagyon hiszem, hogy most még amikor mindenki látta és látja, hallotta és hallja, tanulmányt kellene írni róla, másrészt félek, hogy hülyeségeket és nagyképtűségeket írnának, harmadsorban túl sok lenne ehhez az anyaghoz, mely magáért beszél, még egy (esetleg locsogó) tanulmány is. Viszont, ismétlem, bizonyos olvasók számára „meg kell magyarázni a bizonyítványt”. Ezért az egész Latinovits-rész elé írnék egy rövid kis „präsentation”-t, tapintatosan azt is érintve benne, hogy amit L. Z. mondott, illetve most „írt”, abban nem „teológiát” kell látni, hanem irodalmat, személyes vallomást, tanúságtételt stb. Ezt a pár sort, ha óhajtja, nyomdába adás előtt eljuttatom Magának jóváhagyásra. – Végül, Ady versét, azt hiszem, legcélszerűbb lenne L. Z. bevezetése után, illetve a végén közölni; Maga is ezt írja egyébként.

Úgy gondolom, így rendben van, és rendben vagyunk egymással. Ha Maga is ezt gondolja, kérem küldje el az anyagot. Húzni megkérdezése nélkül nem fogok; ha valami bajom vagy aggodalom netán lenne, felhívom vagy megírom, ha megegyedi, és elrendezzük.

Egyébként: kevesen vannak drága kis honunkban (értvén elsősorban most a „szakmáinkat”, hogy ezt a ronda szót használjam), akiket igazán becsülök. Maga köztük van; ezért bántana, ha bármiféle gyanú, túske, mit tudom én, mi egyéb maradna – maradt volna – Magában a dologgal kapcsolatban. Kérem, higgye meg, én sem akarok rosszat.

Influenza ellen a legelső orvosság – utolsó soraira térve – az, hogy ne féljünk tőle. Jó helyen lakik, jó levegőn; talán – miután most már én sem bosszantom – nyugalomban is. Vigyázzon magára és szívjon nagyokat abból a remélhetőleg még benzintelen levegőből. Tavaszig már nem sokat kell várni. Fekve is kibírja, hogy a kellő pillanatban majd behívassuk korrigálni.

Köszönettel, szeretettel, igaz üdvözlettel

régi híve:
Rónay György s. k.

Bp. 1977. II. 7.

Rónay Györgynek

1977. február 16.

Kedves György – drága Gyuri,
köszönöm *hosszu* szép – baráti levelét. Olvastán – mindentől függetlenül – honvágyam támadt Maga – Szeged – a gyerekkor után – amit ha nem is együtt – de egymás mellett éltünk meg. * Micsoda buta, felesleges és közhelyes lázongás: miért kellett a legközelebbi rokonoktól távol kerülnöm?! Igyekezzünk tavasszal – ha még lesz – valamit pótolni. – Magyarul – János kihozná magukat ide hozzánk –, ha majd süt a nap s öreg fáim és fiatal madaraim újrakezdik a szépség bemutatóját. – Bár még megérném ezt a reprízt – s vele a Maga látogatását.

Rátérve a lényegre: boldoggá tesz, hogy hajlandó Zoltán írását „prezentálni” – ezt nem is merem remélni. Hálásan köszönöm az Ó nevében és – hogy mi a magyarázni való benne, ezt valóban Maga tudja – de ha lehet –, ne húzzon belőle. Nem primitívségből kérem. Azt se, hogy az én anyagomat is húzás nélkül közöljék – amit a szétválasztás szükségessé tett, én úgysis kihúztam.

Kérésem csak az, hogy az összekötő levél mindenütt kurzívval jöjjön, s a dátumok ott ahol én jelöltem.

Nagyon kérem, ha lehet – most hogy szétválasztottuk az anyagot, akkor hozzák így, édes Gyuri:

M. M. Bujdosó lány (7)

In Memoriam L. Z.

Levelek

Utána persze a Bujdosótól teljesen függetlenül jöhetne a Maga szépséges írása – majd Zoltán „Üzenete”.

Drága György, én alig vagyok, kérem, hívjon, ha valami problémája lenne – csak kérem a végleges kéziratot, mielőtt nyomdába kerül, ugye láthatom? (Jánosom: esetleg – hozza-viszi.)

Ölelem, szeretem
Mária

Tegnap hiába kerestem a Vigiliánál – így a lakásra küldöm a kéziratot.

Hegyí Béla ugye nem haragszik?! Lelkes-szorgalmas-türelmes-tehetséges segítsége Magának, illetve a Vigiliának. – Vigyázzon rá. –

Csók –
Mária

p. s. Ha a szám kompozíciójában valami zavart érezne, lemondok mégis a Bujdosó lány főcímről – lehetne az *egész elé* venni címként:

In memoriam L. Z.

M. M. Levelek.

R. Gy. L. Z. Bevezető –

R. É. (interjú) esetleg? a Hegyi B.-é?! Bocsnát!

Mezei Máriának

Budapest, 1977. II. 19.

Kedves Mária,

most csak egy sort, kutyafuttában, aztán majd hamarosan hosszabban is. Nagyon szépen köszönöm a küldeményét, a gyorsaságát, és külön a levelét! Nem lesz semmi hiba, külön vigyázok, hogy minden a kívánsága szerint történjék!

Igaz szeretettel köszönti régi híve:

Rónay György s. k.

Ahogy ígértem, mindent látni fog!

1977. III. 7.

Kedves Mária,

most hasonlítottam össze pontról pontra, vesszőről vesszőre a nyomda számára legépelte Bujdosó lány 7-et, Ady: *Izgága Jézusokat* és Latinovits Z. bevezetőjét; minden szó, sőt betű szerint követi a kéziratot, illetve gépiratot, melyet Magától kaptam, és most nagy köszönettel visszaküldök. Remélem, megbízik bennem, hogy minden úgy lesz, ahogyan írta, és ahogyan akarja. Küldöm az én bevezető szövegemet is, hogy tudja, mi kerül az egész *Emlékezés* elé. Ezt a kurzív szöveget követi közvetlenül a Bujdosó lány 7; utána jön „Az izgága Jézusok” ez után pedig Latinovits Zoltán bevezetője az 1969-es esthez. Erre következik majd egy nagyon szép vers, egy Kanadában élő magyar költőé, akit talán ismer a Vigiliából: Fáy Ferenc, nagyszerű lírikus, a vers 1976. V. 8. kettel jelenik meg, mert Fáy Feri még L. Z. életében írta s küldte el nekem; mostig őriztem, mert már régtől terveztem magamban ezt az emlékező számot. Végül pedig jönne Hegyi Béla beszélgetése R. Évával. Ebből – illetve egy korábbi változatából – ki marad most minden „aktuális” gyászhang, minden színházi belügy, s marad – legalábbis úgy szeretném – két ember kapcsolata; ez egy jó és tömör beszélgetésre ezúttal bőven elég. Amennyiben R. Éva ma is vállalja még. Remélem.

Hát ennyit a számról. Nyomdába kerül; idejében jelentkezünk, ha saját kezével akarja korrigálni a szövegét. Persze akkor, sajnos, egyik napról a másikra kell, ha ugyan nem délelőtről délutánra. Mert hát (à la Szabó Dezső: „Föltámadás Makucskán” – noha nem nagyon szeretem Szabó Dezsőt): ez a nyomda nem nyomda, csak nyomdácska (annak is gyenge). De ez van, ezt kell szeretni.

Most pedig engedjen meg pár – eddig elhallgatott – szót erről a Mezei-Latinovits levelezésről. Amit kurtábban, mint szerettem volna (helyszűke!), az én bevezetőmben írtam, azt szívből írtam, és magában legyen kedves szorozza meg annyival, amennyivel éppen akarja. Megragadó, megrendítő, és... Nézze, én ősi ifjúságomtól (ifjúságunktól) fogva tudtam, hogy Maga nagyon nagy színésznő; aztán később megtudtam, hogy nagyon kitűnő ember. Hogy ekkora *lélek*, azt most tudtam meg. Tudom, hogy beteg; tudom, hogy félig-meddig benne rekedt abban (cor pulmonale et comp.), amiből én Isten segítségével kiláboltam. Magának mégis boldognak *kell* lennie, drága Mária, hogy ilyen széppé, fényessé, világítótávként tudta csiszolni magát, amilyenek ebből a levelezésből megismerjük.

Hát csak ezt szerettem volna megmondani. Illetve megírni, mert ilyesmit persze nem *mond* az ember. Elég rosszul teszi. De ez már így van. Túlságosan szemérmesek vagy konvencionálisak vagyunk. Szegény, ostrom alatt elpusztult, nagyszerű Örley Pista, aki segédszerkesztője volt a *Magyar Csillagnak*, s nekem jó barátom, és talán a hajdani rádióból Maga is ismerte, még had-

apród korában olvasta Kosztolányi, ha jól emlékszem, a Pesti Naplóban megjelent *Hajnali rézség*-ét. Megrendült, ájulatba esett tőle, rajongott stb. Úgy érezte, ezt a fergetegesen mély élményt valahogyan tudatnia kellene azzal, akinek köszönheti. De hogyan? Félszeg volt, „aks”, magányos... Az első délutánon, ahogy kiszabadult a hadapród-iskolából, rohant az első utcai telefonhoz, remegő kézzel föltárcsázta Kosztolányi számát. Otthon volt, ő maga vette föl a kagylót. Örley belerebegté az elragadtatását, a háláját, még a hangja is belesuklott. „De hát ki beszél?” – kérdezte bizonyára boldogan Kosztolányi. De Pista nem merté megmondani, nem telt többre az erejéből. Csak hallgatta még egy hosszú másodpercig a kagylóban a világmindenség tengerzúgását. Aztán letette a kagylót.

Ez csak úgy példázatul jutott eszembe. Én ugyan már nem vagyok lázas, rajongó kamasz, túl a hatvanon pár évvel; meg is értem egyet-mást, mint a mi nemzedékünk általában, kivált, akik nem lökdösődtek húsfaszemek körül. Rúgni rúgtak; de hiszek, nem lettem öngyilkos, mint szegény, nagyszerű Somlay (látta a tv-ben a filmet?), nem is gondoltam soha öngyilkosságra, emigrációra, más hasonlókra. De azért a föntieket el kellett mondanom Magának.

Nem csodálnám, ha a leveleit templomokban olvasnák föl.

Esik az eső, böjtöljük a szép februárt. De majd ha lehet jázmint szagolni, azért remélem, egyszer színről színre láthatom megint, a madarai közt.

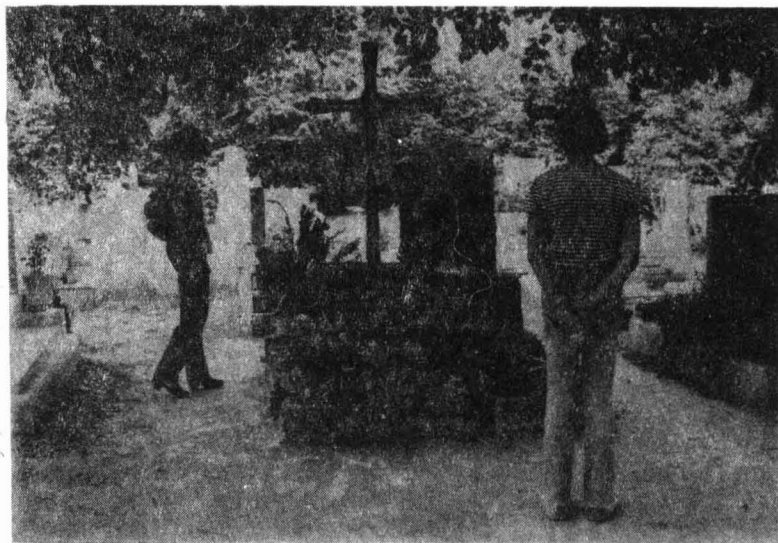
Isten vele, kedves Mária, vigyázzon magára. A Vigyázóját ismeretlenül is (de egy kicsit az írásaiból ismerősen) szeretettel köszöntöm. Persze Magát is, ugyancsak igaz szeretettel.

Rónay György s. k.

Bp. 1977. III. 4.

Nehogy tévedés legyen: nem vagyok szegedi, a feleségem járt Szegeden Maga alatt egy évvel, bentlakó volt, Reif Nellinek hívták, biztosan nem emlékszik, hogyan is emlékezne rá! Mi Székely Juliskánál találkoztunk valaha; Juci nagyon jó barátunk volt. Nyilván erre se nagyon emlékszik; a szegény, zseniális Faragó Gyuri is ott volt. Egyébként ígérem, hogy máskor nem gyötöröm ilyen hosszadalmas fecsegéssel. Ahogy Kazinczy, úgy búcsúzom most magától: Élj! Ennél többet (jó, nyugodt, boldog életet, procul negotiis, csöndben, fák közt) nem kívánhatok úgyse.

R. Gy.

Fábián György versei elé

Ha a költőket aszerint lehetne megkülönböztetni, hogy verseiket milyen zaj – nem zene!, zaj, zőrej – kíséri, akkor Fábián György versei mögött – hol elnyűtt, hol meg yadonatúj – vásznak ropognak s szakadnak ketté. Az így támadt résen „fúj be” ez az új költészet. Nem hímez-hámoz, nem óvatoskodik; olvasóban föltételez valamiféle szellemi készenlétet, hogy – végre – *megérkezessen*. Elhivatottnak, betoppanónak tartja magát a költő; különösképpen nem „mégis”, hanem „mert” van benne alázat. Versei igen mélyről indulhatnak, sorai egymást siettetik. Szavai, szófüzései, szójelentései szokatlanul újak. Egyszerű állító mondatokból nő ki a verse, aztán hirtelen meglódul benne valami, vagy átvált, és megkezdődik – egy sajátos rend sajátos okfejtésében – a titkok közlése.

E költő eredeti világát az egy-egy versében is biztosan kivehető belső logika hitelesíti számomra, s az, hogy nyugalom, ítélet s puritánság árad versmondataiban. Az ilyenfajta költészetnek *is* oda kell adja magát az olvasó, bele kell gázolnia vizeibe, meg kell izlelnie szavait, szókapcsolatait. S ha van kérdése, *ezután* tegye föl neki, bízva abban, amit Octavio Paz mondott, hogy a költészet „nem érthetetlen, hanem megmagyarázhatatlan”. Fábián György költészetének alapzatába az evangéliumi dráma hajszál-ágú acélszerkezete mélyül. Néhol találkozunk is a vallásos szókincs szavaival, de sehol sem a megszokott, hanem az elmélyített és kitágított jelentésükkel. Ott áll a költő az „Istent kigyújtó esőben”...

Vasadi Péter

FÁBIÁN GYÖRGY VERSEI

Stáció

A korbácssuhogás után a verejtéktérkép. Dobzajtávolban ítéletfenyves, túsereg: szomjúhoz geometriai ígét. A legnehezebb sóhaj gyertyánja kiszakad; elveszti földjét a gyökér, elveszti a rögös vonaglást. A kakas időről időre megfelelődik. Péterből később szent lesz.

Kivonás

*Amíg a maradékot összešeprem
maradatok egyek kívülem
amíg a kenyérhéj
három-napos álmot átvilágít
ne bontsátok szét a templomot
én fölépítem az enyémet
árnyatokból
amíg hangjaim üvegen belül
kopognak
és balzsamozó nőktől teljes
a sziklasír-levegő
katonák szitkait
és a vér muzsikáját
Atyám földjéből kivonom*

Törlés

*Azt a másikat
a teremtésből kitörli
markába fogja
tenyér-lágysággal ajnározza
és valamit sűg feléje
sűg neki imából fészket
tollpihés dombocskát
útvesztések úttalálások
mesélik a pásztort mondát
mikor megjelenik a dél
borotva-rajza
és a fák égnek emelik
horgaikat
lába után serceg a mécs
a mező biliárd-árnyú posztó
és fölsír a város
nyikorgó léckapuival
idéz és kísért
a horgász fegyelme
megosztott föld
rög ólom-pontja
s lepkének
jó hinni
a kiütött foglatban
azt a másikat*

Y

*Szükséges lenne kiáltó karral.
Szögtelen, vonaltalan átvitelben.
Új napot nyom az N. N. nevű lator.
Mivel az éjlombok közti
feszülés eredeti,
így végtaglámpásait csiszolja
hang. Vackáról ébred szellem.
A Van mindég a Nincsré tekint.
Ebben rejlik – ellentétes vonzás –
az ünnepek gerince, sőtörése.
Ajak kifinomult résekbe
illeszkednek. Fugák ejtik nevét,
s fuvolák. A parittyá nem morzsol
szelíd követ. A parittyá
csak egyszerű szerteágazás,
mi utakat fejez ki, akár a
három tétel.
A fényt az árnyék, mint
dárda veri át. Benne a sírás
lelke. Szemcsésen és
szagatóan.
Ami árnyék: mégis
tilalmas fényben edződik. A példa
itt mindig hús-eleven. Áll az idő
vérőér-koszorújában. Lapos mint
kenyér, folyékony mint a bor.*

Hajdók János: KALKUTTAI TERÉZ ANYA. Egyszerű száriba öltözött, Béke Nobel-díjas asszonyról írta szép kiállítású könyvét *Hajdók János*. Teréz anyának ismeri a világot ezt az asszonyt, aki Kalkuttában, ebben az indiai nagyvárosban alapított új katolikus rendet, a *Szeretet Misszionáriusainak Társaságát*. Vallásos indíttatásból vállalta a Schweitzer-j missziót: a szegények, testi és lelki nyomorultak megsegítését. A szeretet misszionáriusai azt adják nekik, amit adományokból, gyűjtésből adhatnak: kórházakat építenek, gyógyszer osztanak, iskolát tartanak fenn, és kedves szót, derűt, együttérzést kínálnak az elesetteknek. S még valamit – talán a legtöbbet –: megnyugvást, hitet, hogy nem élnek hiába.

Teréz anyá a macedón fővárosban, Skopljében született négy évvel az első világháború kitörése előtt. Vajon a gyermek *Agnes Gonxa Bejaxhiu* mit érzékelt az emberiség eme első nagyszabású, kollektív öngyilkossági kísérleté-

ből? Láthatta-e, hogy a világ a társadalmi és a nemzetek közötti ellentétek megoldását, mint eddig mindig, akkor is a fegyverekre bízta, s ebbéli igyekezetében ürügyül az is bőven megteszi, ha a távirászfélrefordít egy „u skoplje” kifejezést?...

Érzékelt-e mindezt, ki tudja? *Hajdók János* nyomasztó pátozzsal megírt, terjedős könyvéből nem derül ki. Míndenetre Agnes Gonxa Bejaxhiu tizenhétéves korában úgy döntött, hogy leveti addigi nevét, apácának áll. S nevével együtt levette addigi életét is, eldobta magától társadalmi-hatalmi erőviszonyok kalodájának zárt, talán meg sem fogant gondolatait. Még mielőtt asszonnyá lett volna, a profán és kegyetlen világ helyett – illetve érte – a szeretetet választotta. Sorsáról, küzdelmeiről, az éhező milliókért tett erőfeszítéseiről szól ez a könyv (*Ecclesia Kiadó* 1981)

M. F.

EGY INFÁNSNŐ HALÁLA

Írta SZILI LEONTIN

Az emberek nagy része rosszul szeret, ám erre csak elkésve ébred rá. Én is rosszul szerettem Esztert. Pedig közös gyermekkorunk szívós tarackgyökereivel kapaszkodtam belé, talán ő is belém, de ő ezt szégyellte volna beismerni. Egy életen át bújócskázott velem, mint valami minduntalan előbukkanó, majd elrejtőző jelenés; mielőtt még lelkébe ereszthettem volna mérőónoomat, máris tovalibbent. Csupán szellemének tűzijáték-szikrázásaival, hangulatainak szeszélyes hullámzásaival ajándékozott meg, de betekintést valódi lényébe még nekem sem engedett.

Közös érettségink után náluk töltöttem a nyarat, Balaton melléki öreg házukban, ahol én is születtem, de korán árvaságra jutván anyai rokonaimhoz, a fővárosba kerültem. Eszter apja, a község orvosa, fanatikusa volt hivatásának, csak a betegeivel törődött, önmagával soha. Így történhetett, hogy ez a felvilágosult, fiatal orvos saját elővigyázatlanságának lett áldozata; fertőzést kapott, és akkor még nem ismerték a különféle antibiotikumokat – belehalt. Én már gyermekfejjel példaképemnek tekintettem, ő ojtotta belém a gyógyítás vágyát. Az istenhitet pedig Eszti néni, Eszter édesanyja, a halk szavú, érzőn gyöngéd, de a kötelességeit mindenkor keményen teljesítő asszony. Férje életében neki segített, halála után a helybeli *szeregetházban* keresett magának munkát, hogy ebből a pót-életgyökérből szívjon fel új életerőt megüresedett napjaiba. Eszter nem szeretett falun, s ha véletlenül otthon tartózkodott, olyankor sem engedte közel magához. Csoda-e, ha zsémbeskedő, öreg védenicei egyre jobban Eszti néni szívéhez nőttek; nekik szükségük volt az ő gondoskodására. Pedig kimondhatatlanul szerette egyetlen gyermekét, akit férje kivánságára, eléggé nehéz szívvel engedett el – bennlakónak – a pesti gimnáziumba.

De szép volt az a régi nyár; fiatalságunk alakatlan vágyaitól gyötrelmes, és mégis gazdag. Estétként zongoráztunk, napközben pedig a vízen vertünk tanyát, egy rozoga vén kalózon. Még most is – sok-sok év után – élő valóságában látom Esztert, amint a hajócska tatján elnyúlva akkor divatos szoknyás fürdőtrikója pántjait leereszti a vállán, nehogy fehér csik bontsa meg bőrének egyenletesen barnuló sötétjét.

A mozdulatlanra merevedett, olajos felületű víztükröt szélcsend őnoztá. Szemhéjaimat lefelé húzta a tétlenség, és a legapróbb neszt is élesen érzékelt, s a víz hirtelen loccsanásából lehuny szemmel is láttam, mint veti föl magát a vízből, játékos bukfencel, egy kíváncsi hal.

– Ham!... ezt jól megcélozta – kiáltott fel bosszankodással vegyes kárörömmel Eszter. – Pont egy siklónak bukfencezett!

Felugrottam. Mozdulatom megbillentette a hajót, s Eszter – aki közben már a hajó oldalán olajozta a testét – belécsúszik a vízbe, ha nem sikerül megkapaszkodnia egy kötélben. A vízben ott tekergett a sikló. Émelygő gyomorral láttam megcsavarodott pálcatestén az egyre lejjebb da-gadó gombócot, a lenyelt halat. Tenyeremmel eltakartam a szememet.

– Nem szeretem a kényeskedőket! – mordult rám kissé csúfondóroan Eszter. – S te akarsz orvos lenni, Brummikám? Különben is, megszokhattad volna már itt a Balaton mellett, hogy a nagy halak mindig felfalják a kisebbeket. Persze, aki hagyja magát, – Közben a napolajat gondosan a vállára, a karjára, hosszú combjaira masszírozta. Csak amikor bedugaszolta az olajos üveget, tért még vissza a jelentéktelen vízi tragédiára: – A kis mamlasz! Jókedvében elfelejtett menekülni, menekülni pedig minden időben kell. – Határozott mozdulattal rázta hátra vizesen kunkorodó haját. – Én is időben menekülök.

– Te?... Menekülsz?... – bámultam rá. – Ugyan ki elől, és hová?

Lábait a vízbe lógatta.

– A legveszedelmesebb liánfajta elől, fiacskám. Jegyezd meg: a mindenható szeretet behálózza és megfojtja az embert. Menekülök mások rám erőszakolt életformája, világboldogító bölcselete

és sémái elől. Nem hagyom elszívni az életerőmet. Mért nézel rám olyan bárgyún?... Kinőttem már a gyermekcipőkből, a családomból, a mások jó szándékú fékezéseiből. Érted? Végre a magam útját akarom járni.

– De hiszen eddig sem gátolt meg ebben senki! – csattantam fel hevesen, mert eszembe jutott a magam árvasága. – Anyádtól azt csinálhattál Pesten, amit akartál.

– Az ám, mintha nem éreztem volna ott is a láthatatlan fékezéseit, és valljad be, te sem fukarkodtál a jóindulatú pedálozással. De azért nyugodt lehetsz, Brummikám, anyámat továbbra is tisztelni fogom, hogy hosszú életű legyek e földön.

Nem tudhattam, védekezik-e, avagy támadni akar?

– No jó: beismerem, anyám valóban angyal, sőt szent – folytatta. – Csak épp semmi kedvem átvenni az ő életét, és megosztani vele a saját jóleső „pogányságomat”. Én másfajta vagyok, másra születtem. Alkotni akarok. Ehhez pedig teljes szabadság kell.

– Alkotni?... Micsodát?...

– Jókat tudsz néha kérdezni, te szent balga! Hogy micsodát? Tudom is én, Brummikám; talán szobrokat, vagy inkább verseket... De lehet, hogy egyelőre csak a mások mondanivalóit tolmácsolom majd, azt a pluszt, ami mégiscsak több egy kötött élet egyformaságánál. Igen, lehet, hogy színész nő leszek. Honnan tudhatnám e percben, hisz sok mindenhez érzek adottságot. Magamra kell maradnom, hogy eldönthessem, melyiket válasszam. Egyet azonban bizonyosan tudok: semmiképpen sem leszek tudálékos filozofter.

S valóban hátat tudott fordítani a fékező anyai szeretetnek, és az én jóindulatú pedálozásaimnak is. Hallottam, hogy színiiskolába jár. Karácsonyra sem utazott háza, engem sem keresett, s ez fájt nekem.

Valóban tehetséges volt; izzó életszerelémmel, merészen futott neki a színpadnak. Már első epizód szerepében feltűnt, ősi, asszonyi zsenialitásával és szépségével egyik napról a másikra meghódította a várost. A gyors népszerűséget oly természetesnek találta, mintha ez nem is történhetett volna másként. Mint eső után előpattanó gombák, születtek újabb meg újabb sikerei, a színházi újságok címlapjáról számtalanszor nézett rám azzal a zöldcsillámos játékossággal vagy tragikus drámaisággal. De ebben a zajos korszakában úgyszólván csak véletlenül és futólag találkoztunk. Bár minden szerepében megnéztem, megalkottam az ítéletemet róla – ő elvetett, mert nem volt szüksége rám.

Évek teltek el, már csak a gyakorlati évem hiányzott ahhoz, hogy orvos legyek. Gyógyítottam, mégpedig – mindig erre vágytam – gyermekeket. A pénz ugyan nem vetett fel, albréti lyukam bérét is nehezen szurkoltam le minden elsején, mégis boldog és büszke voltam. Eszti néivel azóta is leveleztem, s utolsó levelében megírtam neki, hogy hamarosan hazautazom, szeretném viszontlátni. Elhatároztam, mindazt elmondom neki, amiről eddig nem beszéltem: hogy férje, András bácsi volt a példaképem, az ő hivatásszeretete ébresztette fel bennem a vágyat a gyógyításhoz. Eszti néit pedig anyám helyett anyámként szerettem. Amit értéknek érzek magamban, tőlük kaptam.

Nem mondhattam el neki. S hogy Eszter iránti gyermekkori barátságom mélyről felkúszó gyökereit sem vágta el az idő, erre is csak akkor eszméltem, amikor a feketébe öltözött Eszterbe karolva bandukoltam a Szent Mihály lova után, édesanyját, Eszti néit kísérvén utolsó útjára, a jól ismert falusi temetőben. Mint a szeretet liánjai, jutott önkéntelenül az eszembe, amikor Eszti néni egyszerű fakoporsója lassan lefelé ereszkedett András bácsi majdnem sértetlen, horganyozott koporsója fölébe. Eszter mozdulatlan arccal állt mellettem, csak amikor a leérkezett koporsó tompa dübörgéssel ráhuppant a másikra, görnyedt meg hirtelen a hátán, és oly kétségbeesett erővel markolt a karomba, hogy majdnem felsikoltottam.

A mélyen hívő, áldozatosan tiszta embert méltató búcsúztatás után elsőnek én dobtam az „utolsó istenhözátot mondó” röögöt, s csak utánam Eszter. Hiába irtózott mindenfajta konvenciótól – mert bizonyára ezt a régi szokást is annak minősítette –, ezt mégsem tagadhatta meg az édesanyjától. De szempillája sem rezgett a marékra fogott, gyors egymásutánban hulló röögök tompa döngésétől.

Hamarosan túladott a régi házon, a szőlőn, s árából Pesten vett egy ötödik emeleti, manzárd-szerűen kiépített, műteremnek használható hodályt. A szellős, tágas helyiség nagy ablakai a budai hegyekre nyíltak. Eszter sose fűtötte ki rendesen. Néha oly tüzesre tömködté vörösen átizzó hasas vaskályháját, hogy a hirtelen forróságtól a közelében lévő bútorok is sóhajtozva repedeztek, máskor meg napokig nem gyűjtött be, a legnagyobb hidegben sem. Ilyenkor rám terített egy vastag csergét, maga is beburkolódzott egy másikba, és jót nevetett gőzös lehetünkön jéghideg „mennyorságában”, ahogyan „álmai megvalósulását” nevezte.

Mert amilyen hirtelen tört fel színészi pályája magaslatába, oly váratlanul hagyta ott – sikereinek csúcán – a „világot jelentő deszkákat”. Beiratkozott a képzőművészeti főiskolára.

– Mindig is szobrász kívántam lenni – magyarázta lelkesen. – A színpad csak afféle kitérő volt, tapogatódzás az igazi után. Hidd el, Brummikám, örökön a mások gondolatait mondani, kétségbeejtő. Ha sírni akarok, nevetni, ha nevetni van kedvem, sírni, ahogy épp előírja a szerepem. Nem, köszönöm, ebből elegendem van, meguntam a komédiázást. Szeretnék végre önmagam lenni.

Életének sok történést elködsítette előttem, mellékesen említett ugyan férfineveket, *egyről* azonban sose beszélt hosszabban, őszintén. Mindaz, amit inkább csak megsejtettem, mint tudtam, legfennébb önkéntelen kis elszólásaiból, a mások pletykáiból bomlott elém. Egy régi közös iskolatársnőnk egy ízben így vélekedett róla: „Hidd el, férfinak kellett volna születnie. Lehet erről vitatkozni, elhiszem, hogy nem mindenik, de vallom, hogy többségük – Eszterhez hasonlóan – csakis az önmagukért való, és nem a boldogítani vágyó szerelmet ismeri. Esztert szerelmében is megalázná, hogy érez, és ezzel felfedheti a gyöngeségét.”

Persze, hogy ismertem. Sőt egy kamarazenét művelő társaságban a férfit is megismertem, akivel együtt járt mindenfelé, de hozzám sohasem hozta fel, sőt egyszer nagy merészen feltett kérdésemre – semmiféle érdemleges választ nem adott kapcsolatukról.

– Dekoratív a megjelenése, kísérete tehát megfelel egy szobrász szépérzékének – intett le röviden.

Lontai Kornél – az egyre sikeresebb Roland vónósnégyes brácsása – valóban remekül festett római arcélével, tökéletes alkatával Eszter mellett. Értéktelenebbnek ítéltém Eszternél, akit rengeteg hibája, eltévesztett útkeresései ellenére is nemes anyagnak éreztem. Így egyikük lényge sem szívódhatott fel soha a másikéba, mindössze csalóka káprázatok téveszthették meg időnkint ezt a két dús képzeletű, ám szeretni képtelen, csupán szüntelenül egymást gyötrő elhenfelet.

Eszter egyre ritkábban keresett, de én azért – ha tehettem – fel-felszaladtam a műtermébe. Sokszor éreztem: talán mégis szüksége van rám, végre kitárulkozik előttem. Ilyen megérzés hajtott hozzá akkor is, amikor az éjszakai inspekciózásból ugyancsak fáradtan csöngettem be hozzá. Munka közben találtam. Főzött egy méregerős feketét, azután meleg csergébe burkoltan lefektetett a pamlagára. Lecsuktam a szememet, s ő azt hitte, elnyomott az álom. De én megfigyeltem birkózását az anyaggal; milyen verejtékes kínlódással próbálja kiformázni a különös asszonyarcot, amellyel sehogyan sem boldogult már oly régóta. Amint munka közben, kezében a vésővel, összehúzott szemöldökkel meg-megállt előtte, mintha csak az elszállt pillanatot kutatta volna, amikor meddő okoskodásokért és ellobbant hamis tüzekért áldozta fel a tiszta embert, akivé lehetett volna. Talán ennek a meg nem valósított embernek meg nem valóult lelkét szeretete volna belélehelni vésőjével az ellentálló anyagba?

Ekkor már sok szobrárt kiállították különféle tárlatokon, és a kritikusok egyöntetűen méltatták fanyar tehetségét, szüntelen keresését. Csak az a szobor, amit fő művének érzett, nem akart elkészülni. Gyötrődve pepecselt rajta, akárhányszor éjnek idején is, ha nem hagyta aludni a rá-tört ihlet, avagy a becsvágy.

Köd – mondta egyszer ingerülten, s azóta így nevezte kialakulatlan szobrárt, amelybe belé kívánta gyúrni a múltját, jelenét és jövőjét, pedig tudta, hogy ez lehetetlen. Mégsem adta fel.

Köd. Találó cím, gondoltam, mert mintha valóban ködbe vesző, álnok zsákutcából kívánna menekülni, üres szemgödreivel a semmibe meredve, a különös asszonyarc, ahogy a vakok tapogatódzásával keres valamiféle rég szertefoszlott fényt. Mintha nem is anyagból mintázott, hanem

élőn érzékeny orrcimpáival szimatolna s kinyújtott karjával menekülésének útját keresné a köd furcsa szédületében.

– Nem tudom befejezni! – fakadt ki indulatosan Eszter. Szobrára ingerülten egy leplet dobott, és idegesen gyújtott cigarettára. – Azt hiszem, mániámmá nőtt ez a „befejezetlenség”, hisz már így is túlon túl befejezett ebben a mai, absztrakttá testetlenedett szobrászatunkban.

Szobrainak legtöbbje valóban torzó volt, szimbólum, valamiféle megfoghatatlannak a jelzése, s furcsamód ezek mégsem tűntek oly befejezetleneknek, mint a *Köd*, melynek néhol túlzottan gondos kidolgozottsága, sudri-budri hitetlenséggel, elnagyolt részletekkel váltakozó egyenlőtlensége bennem is hiányérzetet keltett. Lehet, hogy a szobrász egyéniségének tragikus kétfélesége ütközött meg e befejezhetetlen művében?

Ilyen kétségbeesett birkózások után néha hónapokig nem húzta le róla a leplet. Ideges kedvetlenséggel babricolt különböző stílusok szülte meglepő „teremtényeivel”, amelyekkel mindig sikereket aratott. Vevő is akadt rájuk, de én tudtam, hogy ezek az alkotásai nem elégítik ki. Egyedül a *Köd* izgatta. Bevallom, engem is; szerettem volna beszélni róla, mert úgy véltem, kezemből adná Eszter bezárt érzelmi életének a kulcsát. De amikor szóba hoztam, szinte gorbombán fürmedt rám:

– Ne gyötörj velem még te is! Nem érted, hogy még csak vázlat?... Ki kell teljesednie... Talán sikerül egyszer, talán nem... De a sorsa egyedül csak rám tartozik, senki másnak nincs hozzá köze, még neked se... Hagyjál békében velem!

Megbántottságomat látva letompította hangját.

– Nézd, van ez így, Brummikám, ha az ember túl nagy fába vágja a fejszéjét. Kisebb-nagyobb megszakításokkal Rilke is tíz esztendeig kotlott a duinói elégiáin... Nem tagadom, idegesít ez a birkózás, de ne is beszéljünk róla. Háttha mégis sikerül létrehoznom a magam duinói elégiáját... Talán... Egyszer...

Pepecselt még, és újabb, meg újabb cigarettára gyújtva igyekezett rendet teremteni a szédült műteremben. Aztán maga alá húzott lábakkal odakuporodott mellém a heverőre.

– Tudom, sok mindentről kellene beszélünk. Ahogy te kissé nagyképpen nevezed: a lényeges dolgokról. De most még nem. Majd... egyszer... – Elnyomta félig szítt cigarettáját, és az orrát odadörgölte az orromhoz, ami nála már nagyfokú érzelmeskedésnek számított. Nevetett is hozzá. – A kínaiaknál ez a baráti csók, a kutyák a hűségüket fejezik ki így. Megszokhattad már, öreg macskóm: olyan vagyok, amilyen. De téged azért... Tudhatod, hogy lényegileg irigylem a hozzád hasonlóan tiszteletre méltó egyéniségeket, akik oly lelkes gyöngédséggel dugják lázmérőjüket a beteg kis puttók lázas popsijába... Azt hiszem, legszívesebben ezt csinálnád velem is...

És gyermekes pajkossággal kacagott, de ezúttal is kitért; nem tudott feloldódni egészen, a barátságban sem. Pedig ez időben gyakran állított be hozzám – klinikai vagy albréleti szobámba – sebtében vásárolt felvágottal, sült gesztenyével, Gerbeaud-mignonokkal, avagy kávéztunk kettesben férfiasan rideg műtermében, mert ezt is szégyellte volna asszonyos melegséggel átrendezni, otthonosabbá tenni. Csak semmi, semmi érzem! Méregerős feketéket vedelt, és a tömény italokra is rászakott. Ilyenkor még határozottabban tett fellebbezhetetlen kijelentéseket. Felélnékült, de ittasnak sose láttam.

Könnyedségeivel mégsem csalhatott meg. Megéreztem a vívódásait, és egyszer – bátorságot véve – a szemére hánytam:

– Nem gondold, hogy a lényeges dolgokról sohasem beszélni: gyávaság?

Egy elnyomott cigaretta és bizonytalan mosoly volt a válasza. Ahelyett, hogy végre lepakolta volna terheit, ismét megszökött előlem. Újból eltűnt, tartósan, mert hiába kerestem, sohasem találtam otthoni. Bár lehetségesnek tartom, hogy csak nem nyitott ajtót, mert a bejárati ajtó alsó részén mintha bággyadt fény szűrődött volna.

Hogy őszinte legyek: jómagam is beleuntam magányához oly makacsul ragaszkodó zártságába. Nem kívántam tolakodó lenni. Ha ő nem érzi szükségét a régi, őszinte barátságunknak, amilyen nekem több is volt, neki pedig – tudtommal – egy sem! Hivatásom lelkiismeretes betöltése sem hagyott sok időt, futkossak oly szekér után, amely nem kíván felvenni? Hagytam hát kallódni.

Viselt dolgairól is másoktól hallottam. Hogy Kornéllal már régen szakított, azt mindenki tudta. Egyéb kapcsolatairól is sokat pletykáltak, de semmi bizonyosat nem mondhattak. A tehetségét még mindig elismerték, rendelései is akadtak, de a hozzáértők szerint művészi fejlődésében távolról sem váltotta be mesterének a reményeit.

Nekem fáj mindez. Az elskikkadása, és a hűtlensége is. Sértett a közönye, hogy nem érdekli, élek-e, halok-e? Bennem is ágaskodott a gőg. Álljak megalázottan műtermének ajtaja előtt, ahonnan kiszűrődik a fény, de nincs elég bátorságá – és szeretete – kinyitnia előttem, mert nem kíván a szemembe nézni? Nem, és nem!

Egy télvégi kora délután váratlanul hármat harsant a csengő: a három rövid csengetés az al-bérleti szoba lakójának – vagyis nekem – szólt. Ilyentájt többnyire a klinikán tartózkodtam, ez alkalommal csak véletlenségből voltam otthon.

Eszter állt az ajtó előtt. Oly könnyed természetességgel üdvözölt, mintha csak előző nap láttuk volna egymást. Megjijedtem, mennyire lesoványodott. A szája csupa vibráló rángás, szeméből teljesen kihuny az őt annyira jellemző játékoság; tekintete akár a kiszáradt kutak mélye, vagy még inkább: lepel alatt befejezésre várakozó szobrának tapogatózó világtalanságában üres szemgödre.

Kissé megindultan nézett körül szobámban. Megállt még hazulról hozott öreg sublótom előtt, ahol a szokott régi helyén találta annak idején, még nagy sikereinek korszakában nekem ajándékozott kerámia vázáját. Azután belemerült a falra akasztott érettségi csoportképünk szemlélésébe. Tűnődve nézett szembe múltunkkal, azután – megint a sublóthoz lépve – felemelte a kis Márton Vica ezüstkeretes fényképét; nemrégiben kaptam egy édesanyától, akinek kislányát úgyszólván a másvilág küszöbéről sikerült visszarángatnunk – makacs akarással – egyik orvostársammal.

– No, nézd csak, Brummi mackó: hát ez meg micsoda? – kérdezte sehogyan sem sikerült könnyedséggel. – Egy eltűnt kis medvebocs?

– Vállalnám – próbáltam nevetéssel áthidalni a köztünk hasadt nagy távolságot. – Hát nem tündéri jószág? Sajnos, csak beteg puttóim egyike, akinek még időben sikerült popsijába dugnom a hőmérőt... De vannak még jó páran.

A kis Vicát visszatette a helyére, majd retiküljéből előkapart egy cigarettát, meg az öngyújtóját. A sublót előtt állt, nézegette a tőle kapott vázában felejtett karácsonyi fenyőgallyakat. A gyanútlanul élni akaró, zsengén tejes szobai hajtások egyikét lecsípve, tenyerére helyezte, majd megfújta; láthatta mint rebbennek meg a selymesen gyöngéd aprócska piheszálak.

– Szegény! Nem is sejtji, hogy gyökértelen. Azt hiszi, még él... – és fogai között a cigarettával idegesen mormolta: – Voltaképpen többnyire igazad van, Brummikám – hangja már komollyá halkult –, valamiben vagy valakiben valóban hinni kell. A növekedés csak akkor lehetséges, ha egészséges a gyökér.

Azt hittem: no most! Lepakolja végre önféjú magányának egyre súlyosabb terheit. De máris megbánta, hogy ennyit mondott, ismét állig begombolkozva, türelmetlenül nyomta el félig szítt cigarettáját.

– No, csak látni akartam, élsz-e, Brummikám? Most nem érek rá, majd egy más alkalommal... Igen, hamarosan újra jövök, de most mennem kell. Nyújtsd hát felém megbocsátó mancsodat, hűséges öreg mackóm!

De azért nem tiltakozott, amikor a kabátomat magamra kaptam, hogy elkísérjem.

Szóltanul bukdácsoltunk egymás mellett a girbe-gurba belvárosi utcákban. Szóltam hozzá, de lehet, nem is hallotta, vagy így adta értésemre, hogy ne zavarjam örökös kérdéseimmel. Végül is, nem bírva ezt a suta helyzetet, megálltam.

– Féltetek – mondtam őszintén. – Rossz bőrben vagy, és rosszak az idegeid. Nyakas elzárkózásban ellenségként kezeled a legjobb barátodat is. Hát nem tudod elképzelni, hogy mindennek ellenére is, romlatlan, valódi érzésekkel szeretlek még, s nekem megalázkodás nélkül beszélhetsz mindenről, ami megborzol és fáj?

Megállt előttem, és szinte sértő kegyetlenséggel támadt nekem:

– Persze! Szerinted az ember csak állat vagy szent lehet!
– Miért beszélsz mindig végletekben? – hangja bántó szeretetlenségére nem is hederítve, feddtem meg, szinte gyöngéden.

– Lényeges dolgok! Így nevezted mindig az élet és halál kérdéseit. Ó, milyen nagyképű meghatározás! – Felkacagott, élesen, hisztérikusan. – Arra sose gondoltál, hogy mindenkinek más és más jelentheti a lényegest?... És mondd, tudhatunk-e valamit is a lényeges dolgokról, arról, hogy rajtunk kívül, sőt bennünk is, mi történik a valóságban?

– Eszter – kezdtem széliden –, én sose tagadtam, hogy milyen sok még a megfejthetetlen, de a bányász sem tudhatja, mit képes felhozni a mélyből, ha nem hagyja el a türelme, a bátorsága. Szenvedélyes, rapszodikus és meggondolatlan csákányozással csupán szilánkokat, sérült forgácsokat fejthet ki az alaktalan tömbök ismeretlenéből...

Indulatosan vágott a szavamba:

– Jól mondtad: rapszodikus és szenvedélyes! *Ilyen* vagyok. És szertelen. Ellentétben veled, aki magad vagy a józan logika, a mérték, noha meglehetősen sántít ez a magadat megnyugtatóni igyekvő életfilozófiád. Nem, köszönöm, abból nem kérek! Maradok inkább saját szakadékaimnak martján, a magam alaktalan zürjében, még ha szédít avagy elveszejt is a bizonytalanságom, ha pattanásig feszül is bennem a félelem, az ismeretlen utáni vágy... Mondd hát: mikor nő oly nagygyá az énem, hogy eldobhassam végre a tépelődő kis emberkukac emléket is, akitől képtelen vagyok szabadulni? – És oly hevesen markolt a karomba, hogy felszisszentem. – Hol tartasz még?... Az élet, tudd meg, oly hatalmassá nőtt bennem, hogy kiszorítja még a művészt is... – Kapkodva zihált, könnyes szemmel. – Érted?... Nem hiszek már a tehetségemben! Kihalt belőlem az alkotás vágya!...

És hirtelen hátat fordítva, szinte futva menekült tőlem, a Duna irányába. Gyors lépéseinek kopogását sortűzként verte vissza a szűk utca. Alig tudtam utolérni, csak a Duna alsó rakpartján értem be, ahol kimerülten megtorpant. A vízről sirályok szálltak fel, alacsonyan, szinte sűrűlva a szürkén hömpölygő folyamat, majd kifeszített szárnyakkal lebegtek víz és ég között. Eszter, észre sem véve jelenléteimet, zihálva állt a parton, szinte fuldokolva, mintha már benne vergődne az olvadó jégtáblákat magával sodró havas-jeges áradatban. Heves mozdulattal szakította fel bundájának felső gombját, mint aki mindenáron szabadulni kíván fojtogató bezártságának szorításából. Melléje léptem, és idegesen remegő csuklóját a tenyerembe fogva, úgy szóltam hozzá, ahogy beteg gyerekeimbe tukmálom a nemkívánatos orvosságot.

– Eszter! Miért tékozolod magadat? Érts meg, én az orvos szemével látom, hogy magányod beteges felfokozottsága ez az állapot. Elismerem, hogy különféleképpen látjuk a dolgokat. Látszólag az élet csupán egy szál gyufa ellobbanó fénye a milliárdok tengerében, ám láthatom ezt a gyufát végső fokon átalakult fénynek is. Még a gyufa is betölti hivatását, bár csak anyag, mennyivel több hát az ember adottsága választott hivatásában? Te, aki – és én ezt igazán tudhatom – valóban művész vagy...

– Csak voltam – húzta ki, tenyeremből a kezét, még mindig idegenkedve. – De most igazán halálosan fáradt vagyok... Nem tudok, és nem is akarok gondolkozni...

Tovább makacszkodtam.

– Nem kell gondolkoznod, ez nem az értelem dolga. Próbálj meg egyszer az érzéseidre hagyatkozni, a lelkedre... Valamikor, emlékezz vissza, egymás mellett térdeltünk szülőfalunk kis templomában... Nem tudom elhinni, hogy nem találhatsz vissza a hithez: Istenben és istenadta tehetségemben...

Még most sem adta fel az ellenszegülést, bár én jól tudtam, hogy dacos csökönyössége mögött kihajtott már a vágy, de még maga sincs tisztában vele, vagy talán fél felismerni – hogy *mi* után?

– Oly irtózatosan fáradt és űzött vagyok... – védekezett szintelen hangon. – Elvesztettem már lábam alól a talajt... Ha tudnád, mennyire csak cserepeit hordom egykori énemnek... – Fájdalmasan mosolygott. – Igaz, vannak köztük *márkás* cserepek is, de összeragasztani már nem lehet őket, különben sem szeretem az összeragasztott dolgokat... Tudom, értesz valamelyest a porcelánhoz; vajon milyen márkát égetnél rájuk?

– A keresztet! – válaszoltam merészen. – Mert a kereszt mindig felemel. A zenében is. Erre a márkára volna szükséged.

– Lehet – vonta meg a vállát. – De most ne kérdezz semmit, csöndre van szükségem, hogy sok mindennel szembenézhessek... Elvessek, vagy a helyére tegyek egyet-mást... Miért, hogy az ember mindenben bizonytságot akar? – ezt a kérdést már olyanformán mormolta maga elé, ahogyan a hullámok zúgtak ott lent, amint a szél megbíálta őket.

– No, szervusz, öreg mackóm! Még látjuk egymást – mondta hirtelen, most már majdnem kedvesen. Hidegtől nedves orrát az enyémhez dörgölte, és a szemében megint feltűnt a régi zöld-csilámos, gyermekes játékoság. – Mint a kínaiak... hisz tudod...

És gyorsan megindult a híd felé, kissé imbolyogva, előrenyújtott kézzel, mint aki szédül vagy ködben jár. Jó darabig figyeltem a túlsó partra igyekeztében, hátha visszafordul még, hogy felem küldjön egy biztató pillantást. De nem fordult meg. Nem láttam még egyszer az arcát. Soha többé ezt a régi arcát.

A felejtetetlen télvégi délután óta megint sok hét telt el, és persze nem tartotta be ígérését. Nem keresett fel, újból elrejtőzött. Egyik este hát én mentem át hozzá. Láttam lenről, hogy műtermében világos van. Idegesen mozgó árnyékát is kivettem a hatalmas ablakon át. Tehát ismét dolgozik! – esett le a mázsás kő a lelkemről. Talán a *Köd*-ön. Ezt jó jelnek véltem, mégis kissé leforrázottan kullogtam haza a bennem rekedt, felkínálni vágyott szeretetemmel.

Többször is elhatároztam: ma átmegegyek hozzá, de mindannyiszor visszatartott a félelem, nehogy időnek előtte nyissak rá, és elrontsam, ami esetleg már elindult benne, amit végre ki akar érlelni magában; mint mindig mindent, ezt is az önerejéből. Mert csak azt tartotta eredménynek, amit a saját akaratából sikerült megvalósítania.

Vártam hát – és elkéstem. Másnap a telefonhoz hívtak. A baleseti intézetből egy orvoskolléga.

– Nagy baj történt a barátnőjével – mondta. – Elgázolta egy autó, már nem tudunk segíteni rajta. Látni szeretné magát, ha siet, talán még életben találja.

Rohantam. Röviden tartott enyhülés után az idő ismét hidegre váltott, erőszakos, jeges szél tarolta a rügyezni készült fákat. Testben és lélekben borzongva szaladtam fel a lépcsőkön – de már csak az üres ágyat találtam.

Megtántorodtam, mintha hirtelen mélységtől hőköltem volna vissza. Lehetséges, hogy ennyi fékezhetetlen élet, szellem, tehetség, szenvedély...? És mennyi kétely, szembeszállás, lázadás...? Vajon eljutott-e valamiféle feljebb vezető ösvényre, és meddig...? Késő! Most már sose pótolhatom, amit elmulasztottam, gondoltam a kegyetlen történés váratlan keménységétől teljesen összetörten.

Megkerestem az osztályos orvost, aki felhívott. Tárgyilagosan közölte, hogy a súlyos belső vérzések, sőt koponyaalapi sérülés ellenére rövid időre eszméletre tért. Azt kérte, hogy értesítsen engem, ha pedig nem találnám már életben, mondja meg, hogy *nem* kívánt véget vetni az életének, *baleset* volt. Íróasztala fiókjában találok egy nekem írott levelet. Nem *búcsúlevélnek* szánta, *ellenkezőleg*.

A levelet megtaláltam. Elhómályosult szemmel, csak nehezen tudtam kibetűzni idegesen szálkás írását.

„Brummi mackóm, ne haragudj, hogy még nem nyitottam rád az ajtót, de nagy ragasztásokban, toldozás-foldozásokban munkálkodom. Megpróbálom félreismert és nagyra tartott egyéniségem püünkösdi Ófenségének felesleges kacatait és álkellékeit végre szemétre vetni. Bár azt hiszem, újra kéne születnem, mert olyan hozzád hasonlatos közösségi mackóvá azért mégsem tudnék átváltozni. Noha belátom, hogy nem is olyan rossz méz a tiéd, nem vásik el tőle az ember foga. Bizisten, kedvem volna nyalakodni az »embermilliókat átkaroló« címkéjű lépesmézed exportikkéből, és amióta efféle tömegétvágy kezdi lelki zsigereimet csiklandozni, még a munkához is megjött újból a kedvem. Mit szólsz hozzá?... Addig-addig próbálkoztam márkás cserepeimet összeragasztani, hogy most már remélni kezdem, hátha mégis kikerekedik valami egész belőle? Hozzá szeretnék nyúlni a *Ködhöz* is, idővel talán a címét is megváltoztatom, mondjuk *Fel száll a köd*-re. S ha nem törik belé a bicskám, ünnepélyesen együtt húzhatjuk le róla örökös lep-

lét, elég sokáig kuksolt már a sötétben. Esetleg zenét is szolgáltatunk hozzá, valami stílusos platnival, mit szólnál Ravelhez? *Pavane, egy infánsnő halálára* – ezt mindketten szerettük. Fenébe végre az infánsnőkkel, belátom, lejárt már az infánsnők kora! Csak flótázd hát fülembe varázsfuvolád boldogító dallamait, mert a magány ilyen fokú zuzmóitól, amilyenben én már évek óta tengődöm, nagyra tisztelt Michelangelód is jéggé fagyna, a Pietájával egyetemben. Hát igen, belátom, elég volt! Kutassunk hát a csodagyökér után, amely biztosítja a növekedést, de ne rémülj meg, a viláért sem gondolok valamiféle babonás mandragórára, megcsömöröltem én már minden boszorkányságtól. Lásd, öreg mackóm, képzelt nagy szabadságában összevissza cikázó, javíthatatlanul makacs halad óceánja is elapadt, s a partra vetődve, lelki és szellemi szárazságától szinte kopogva, pislákol már valamiféle új életet kínáló folyam felé... Félre hát az infánsnővel, álnok udvartartásával és korával; gyömöszöld be orvosi táskádba szükséges kellékeidet: varázsfuvolád, búfelejtő injekcióidat, lépesmézéd étvágyerjesztő pempőjét, de figyelmeztetek: mindent csak kellő adagolásban! S ha Kirkének sikerült hízókká varázsolnia a delikvenseit, talán neked is sikerül, no a viláért sem disznóvá (habár épp elégszer henteregtem meg unalmamban és gögömbben a moslékban meg a korpában), hanem *emberré*, amilyen magad is vagy... SOS!... Várlok hát mentőöveddel, mert most már hinni akarom, hogy a túl hosszúra nyúlt télrel és különféle absztrakt izmusaimmal egyetemben, végre felszáll tán szertelen rapszodiáimnak köde is..."

A Farkasréten hantolták el. Ezt a temetőt szerette; sokszor sétáltunk itt fiatalságunkban. Egyébként irtózott a temetőktől, a halál „nagyüzemeitől”, ahol szinte gépi futószalagon gördülnek sűrű egymásutánban a koporsók a rájuk várakozó gödrökbe.

Jóval korábban érkeztem ki; a drapériáktól még zártabbnak tűnő szűk ravatalozóban senki sem volt még a halotton kívül. A gyertyákat pótló villanyégőket már meggyújtották a koporsó köré állított kandeláberekben. Fényükben még színesebbé élénkült a tengernyi virág. Szeretek minden virágot, de most szinte fojtogattak összekeveredő, terhes illatukkal.

A koporsó fedelét még nem zárták le. Félrehúztam a szemfedőt.

Eszter feküdt előttem, és mégsem ő, mert amit az élet szétzilált benne, a nála nagyobb mintázó kisimította. Csak az élet ismer színlelést, a halál nem tér ki a nagy kérdések elől, mindig őszintén válaszol. Mindarról, amiről életében sose akart beszélni, most – részben már megkezdett levelében is – felelt már Eszter. Hogy a helyére téve mindent, eljutott a végső, lényeges dolgokig. Elérkezett odáig, amikor már eldobhatta a tépelődő kis emberkukac emlékét is, aki volt – minden gögje ellenére is – e földön. Nem az élet, a halál nőtt már oly hatalmassá benne, hogy kiszorítva a múltját, megmintázza arcán megvilágosulásának szépségét. *Emberré* varázsolta.

Csak néztem, néztem, könnyeim szivárványán át, végleges formába mintázott arcát, melyet csodálatosképp a gyilkos autó sem roncsolt szét... Néztem, és egyszerre rádöbbsentem: mintha a szemfedővel a *Köd* leplét vontam volna félre, Eszter önkéntelenül is önmagán fejezte be az annyiszor megkezdett és mindannyiszor félbeszakított, befejezhetetlennek vélt vázlatot.

Valahol messze csókák rikácsoltak, egy közeli sírhant megdőlt fejfáját lián módjára fonta keresztül-kasul a borostyán – akár a szeretet. Egy földre hullott, megtiport szekfü szirmait kezdtem lassan morzsolgatni, miközben egyre hallottam a *Pavane* szélesen elomló akkordjait.

SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF FORDÍTÁSAI

PAUL VALÉRY

Az elveszett bor (Le vin perdu)

*Egy nap az óceán vizén,
(nem is tudom már, hol s minék),
kevés óbort vetettem én
áldozatul a semminek...*

*Ki tört vesztedre, ó ital?
Követtem tán a jóslatot?
Talán amit szívem sugallt,
bort öntve bár, vért ontva ott?*

*Áttetsző, síma derengését
felöltötte újra a mélység
a fölrózsálló füst után...*

*Eltűnt a bor részeg habokban!
Láttam a tenger mélye hány
szörnyet dobott fel izgatottan...*

ALFRED DE MUSSET

Szomorúság (Tristesse)

*Erőm s életem semmivé lett,
s kedv s jóbarát mind elhagyott;
még büszkeségem is halott,
mely biztatott, zsenimnek éljek.*

*Az Igazság csak áltatott.
Azt hittem, hogy baráti lélek,
de megismertem és enyém lett,
s már undorodva hagytam ott.*

*És mégis örök az Igazság,
s ki nélküle él, sorsa vakság,
semmit sem ért az ég alatt.*

*Az Isten szól, választ kell adjak.
Egyetlen vigaszom maradt csak,
hogy sírni tudtam néhanap.*

JOSÉ-MARIA DE HEREDIA

Tengerár (Mer montante)

*Az égbolton a nap mint sápadt fárosz áll,
Rasztól Penmarc'h-ig az egész part sűrű pára,
s szél ellen, egyedül, mely tollukat zilálja,
a vad viharban ott bolyong a sok sirály.*

*Egymásután, ahogy dühös hulláma száll,
a zöld tengerhabok tajtéksörényes árja
– egy tompa csattanás – elporlik, szétszítálva
a távol zátonyok vízgyöngyös homlokán.*

*S hagytam, hadd fusson a gondolat árja messze...
Álmok, remények és erőm is kárba veszve,
csupán egy keserű emlék maradt ma már.*

*Nekem testvéri hang az óceán siráma,
mert ugyanaz a jaj, mit sír a tengerár,
száll tőlünk Istenig, örökké s mindhiába.*

HAJNAL GÁBOR

„EGY RÉGÓTA HIÁNYZÓ TANULMÁNYKÖTET PUBLIKÁLÁSA”

Így jellemzi a *Bart István és Rákos Sándor* szerkesztésében megjelent *A műfordítás ma* című, közel 700 oldalas tanulmánygyűjteményt az előszó. A kötet, ugyancsak az előszó szerint, „a műfordításméлет hiányzó épületének megalapozásához” kíván hozzájárulni, mégpedig úgy, hogy a „szakmai elvárásokon túl az olvasók érdeklődését is kielégítse... ma már nehezen nélkülözhető ismereteket” közvetít.

Több ízben felkértek, hogy írjak tanulmányt a kötetbe, akár a műfordítás elméleti kérdéseiről, akár valamelyik, általam kiválasztott költő műveinek fordítása közben szerzett tapasztalataimról. Nem vállalkoztam rá. *Kalandozások* című műfordításgyűjteményem előszavában írtam már e tárgyról, sőt Fresachban előadást is tartottam róla. Ezekon túlmenően újat mondani nem tudtam. Korábban nyilvánosságra hozott tanulmányt pedig nem akartam leadni. Meg aztán negyven-ötven évi műfordítási gyakorlatom, műfordítás-antológiák szerkesztése és kontrollszerkesztése során látnom kellett nemcsak a saját tévedéseimet, hanem a kollégák tévedéseit is, ha úgy tetszik, elkövetett hibáinkat. Az egyik fordításban például a holdfényes parkban szfinxek röpdöstek (Sphingiden–Sphingidae = zúgópillék, óriáslepkek), más helyen az ágyások körül mostohaanyácskák (Stiefmütterchen) virítottak, az egyik költő szóról szóra lefordította egy pálinka márkanevét, hűszéves koromban én azt írtam egyik Hölderlin-fordításomban, „szelek bántják a boldogot” – és sorolhatnám tovább a szinte tragikomikus leiterjakabokat, de végül is, mire az olvasó elé kerültek e fordítások, a legtöbb esetben szépséges versek születtek. (A leiterjakab egyébként is a fordítás legenyhébb problémái közül való, mert a legkönnyebben orvosolható.) Tudom tehát, mennyi buktatója van ennek a munkának, mennyi tévedési lehetősége, milyen alaposággal kell elmerülni az előkészítő munkában. De azt is tudom, hogy maga a műfordítás végső soron tehetség dolga és szerencse dolga, tudom, hogy a bölcsek követ a műfordításhoz sem lehet meglelni, amiként saját versünk megírásának nemhogy receptje nincs, de még a születés, érlelés és folyamatát sem lehet nyomon kísérni. Voltaképpen adomány. Nemhiába mondja *Vas István*: „En a sikerült fordítást a versnél is nagyobb csodának tekintem” (*Mit nehéz fordítani?*). És igencsak szívemből szól *Lator László* tanulmányának (*Montale fordítása közben*) első mondata: „Bevallom, nem nagyon hiszek a fordításméletben”. Vagy *Rab Zsuzsa*, mikor azt fejtegeti: „... munkánknek »műhelytitkai« nincsenek. Elméleti sincsenek, legfeljebb a munka folyamán kinek-kinek önmaga által kialakított gyakorlati tapasztalata. (A műfordítás ábécéjét: a tartalmi, a formai, gondolati hűséget nem nevezném elméletnek, az egyszerűen alapfeltétel.)” Lehet, hogy emiatt, a konkrét tapasztalatok felsorakoztatása folytán lett a III. rész a tanulmánygyűjtemény legsikerültebb fejezete.

A műfordítás ma három részre tagolódik: I. *A mérce*, II. *A mesterség*, III. *A műhely* (a részek címére még visszatérünk, ezért soroltam fel őket); ezek összesen huszonkilenc kiváló író és irodalmár tanulmányait ölelik fel. (*Kálnoky Lászlót, Kalász Mártont, Rába Györgyöt* hiányoljuk közülük.) A III. rész, mint említettem, tárgyánál fogva a kötet legérdekesebb része. Itt minden egyes tanulmány író-műfordító szerzője egy-egy adott külföldi író, vagy egy adott mű fordításával kapcsolatos tapasztalatairól, töprengéseiről, kétségeiről, erőfeszítéseiről számol be világosan, meggyőzően és őszintén. Ez esztétikai, poétikai, lélektani szempontból is érdekes, élvezetes olvasmány – a „szakma” számára, de általánosítható tanulságokat a műfordítók sem vonhatnak le ezekből az intim élménybeszámolókból. A szélesebb olvasóközönség érdeklődésére pedig – elmentésben az előszó szándékával és óhajával – aligha tarthatnak számot.

Az I–II. rész, a dolog természeténél fogva, voltaképpen ugyanarról szól. Ez már a két rész címében is kifejezésre jut. Mert mi mást jelenthet a műfordítást illetően „a mérce” és „a mesterség”, mint a fordítás hűségének kritériumait és a lehetséges legjobb eredményhez vezető módszereket, az alkotási folyamatot? A műfordítás e két vonatkozása pedig nem választható el egymás-

tól, összefonódik, a minőség vizsgálata egybeesik a módszerek, az eszközök, az alkotási folyamat vizsgálatával. Az I–II. fejezetnek az előbbieken nagyon is leegyszerűsítetten megfogalmazott tárgyát a tanulmányok – kevés kivétellel – alaposan, igen széles mederben, sokféle megvilágításban elemzik. Érdekes, hogy a Biblia fordításai során – mint az *Ruzsiczky Éva* nyelvész, a Szent István Társulat által 1973-ban kiadott új, katolikus bibliafordítás nyelvi lektora tanulmányából, igen érzékletes példáiból kiviláglik – a Biblia és a bibliafordítások történetéből, jelentőségéből és jellegéből folyó teológiai és más sajátos megfontolások mellett, túlnyomórészt hasonló vagy ugyanolyan értelmezési, szintaktikai, formai problémák vetődtek fel, mint az egyéb – világi, újkori, sőt XIX–XX. századi – irodalom fordításánál. A bibliafordítások történelme folyamán a különböző, eltérő álláspontok két sarkalatos kérdése – a tanulmány (illetőleg E. A. Nida) szóhasználata szerint – a „forma szerinti megegyezés” (formal equivalence), azaz a nyelvi, nyelvtani, szerkezeti megegyezés elve és a „dinamikus megfelelés” (dynamic equivalence) elve. Az utóbbi „azt igyekszik elérni, hogy a fordítás ugyanúgy hasson az olvasóra, ahogy eredetije hatott a maga idején” (*A Biblia újra fordítása*). Lényegében e körül: a fordítás hűségének és ezen belül a versfordítás formahűségének újfajta értelmezése körül mozognak a legterjedelmesebb, leghevesebb fejtegetések a kötet többi tanulmányában is. Egyes szerzők elhanyagolható, a mélyebb és igazabb hűség érdekében szükség esetén elvetendő felszíni rétegek tekintik az eredeti ritmus és rímek megvalósítását a fordításban. (Szinte-szinte meggyőző példát szolgáltat erre Rimbaud: *Ofélia* című verse *Tornai József* mitikus lebegésű fordításában.)

Többségükben azonban a szerzők csupán nem érik be a formahűség felszíni értelmezésével, hanem kitágítják, gazdagítják az eredeti nyelvi, szerkezeti és hangulati rétegek hű átültetésének követelményével. Mindezt és a műfordítás egyéb, sokrétű mesterségbeli kérdéseit e tanulmányok behatóan, belterjesen, teljes bonyolultságukban, de – az illusztrációként bőségesen beiktatott idézetek és szemelvények ellenére is – fölöttébb elvontan és ezoterikusan elemzik. Kizárólag írókhoz, irodalmárokhöz, beavatottakhoz szólnak. Éppen ezért valósággal kirínak a szövegből az itt-ott előforduló fogalmazási pongyolaságok és tartalmi pontatlanságok. Hogy csak egyet-kettőt ragadjunk ki közülük: Ahhoz hozzászoktunk már, hogy általában nehezményezni szokták az *irodalomcentrikus*ágot (ezt lassan már az irodalomtörténeti kézikönyveknek is felróják), de megszületett e kötetben a *költészetcentrikus*, az *Európa-centrikus* és a *francia-centrikus* jelző is. Ez a mindinkább elharapódzó „...-centrikus” összetétel többnyire nem más, mint fogalmazási restség, meg akarja takarítani azt a néhány szót, amely az adott szemlélet szabatosabb körülírásához szükséges. Hasonló pongyolaságnak érzem, hogy *Ferenczi László* a bevezető tanulmányban (*Adalékok a felszabadulás utáni magyar műfordítás történetéhez*) a *csendes Don-t* a szerző megjelölése nélkül említi. Igen, igen, mindnyájan tudjuk, hogy Solohov – mégis... Megtudjuk a tanulmányból egyebek között azt is, hogy Omar Khajjam *Rubáiyát* című művének perzsa eredetiből készült első fordítása a felszabadulás után jelent meg, de nincs megjelölve a fordító és a kiadás éve, pedig e nagyon is figyelemreméltó adatok közlése igen indokolt lett volna. Hadd pótoljuk: 1958-ban adták ki, a fordító *Hegyí Endre*. – Érthető, hogy *Ferenczi* tanulmányában, a terjedelem szabta korlátok között nem törekedhetett teljességre, de azért Shakespeare összes drámáinak 1955-ben, *Kéry László* szerkesztésében megjelent, négykötetes kiadását „illet” volna megemlíteni.

A tanulmányok már említett elvontsága egyebek között abban is megmutatkozik, hogy csaknem valamennyi dehumanizáltan, valóban mint *matériát* kezeli a költészet, a műfordítás nagyon is életteli „matériáját”; az emberről nemigen esik szó bennük: sem a fordítóról (fordítói tehetségről, tudásról, intuicióról), még kevésbé a befogadásra éhes és befogadásra képes olvasóról. Így aztán valósággal meglepődik az olvasó (ti. e kötet olvasója), mikor *Vas István* ezekkel az egyébként kézenfekvő mondatokkal kezdi *Mit nehéz fordítani?* című tanulmányát: „Természetesen, mindenkinek mást. A legsokoldalúbb fordító se tudhat mindent.” Később pedig a különböző fordító-típusokról szól, a többi között azokról a forma-virtuóuzokról, akiknek ritmikai remekléseiben szétzilálódik „a vers eszmei és tematikai folyamatossága”, vagy az olyan fordítókról, akik „nagy ívű, hatalmas teljesítmények után” zárt, szűk térre tévedve „medvemódra ügyetlenkedtek”. És valósággal oázisként hatnak az absztrakció-sivatagban *Bart István* megállapításai: „... egyetlen igazi mérce létezik: a szimbolikus olvasó”; „A műfordításnak nincsenek... természeti törvényei.” „A fordítók mindig tudták, hogy az olvasónak fordítanak, mércéjük... sem lehet

hát más, mint a széles irodalmi-kulturális közmegegyezés” (*A mérce*). Itt kell megemlíteni az alkotási folyamatnak azt a találó lélektani elemzését, amellyel Göncz Árpád párhuzamba állítja a fordítói és a színészi beleélést (*A fordítás helye és feladata a magyar irodalomban*). Ezzel nagyjából ki is merítettük az I–II. rész „emberlakta” tanulmányainak felsorolását. Mert igaz ugyan, hogy Geher István *A műfordító természetrajza: helyzetelemzés* című, jó néhány figyelemre méltó megállapítást tartalmazó tanulmánya, mint címe is jelzi, teljes egészében a műfordítóról szól, de alaphangjában, kicsengésében a műfordítást nem mint írói alkotómunkát, hanem kizárólag mint kenyérkereső szakmát kezeli, amely megtanulható, sőt tanítandó, bár valójában a leghelyesebb, ha a műfordítást „műkedvelők” űzik, lehetőleg mellékfoglalkozásként.

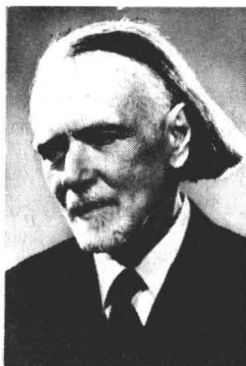
Egyébként a tanulmányok jó része a tehetséggel szemben a műfordításmélet, a tudományosság elsődlegességét azzal is aláhúzza, hogy műfordítástudományi műkifejezéseket alkot, vagy a különböző tudományágakból, leginkább a természettudományokból kölcsönöz szakkifejezéseket vagy analógiákat a műfordítás jelenségeire. *Somlyó György* szerint például Roman Jakobson egyik verselemzése „a vers »élettana« szempontjából olyasféle revelációként hat, mint a nukleinsormolekulák szerkezetének felfedezése a biokémiában”. Egy biokémiai tanulmány aligha használná egy nagy jelentőségű felismerés fontosságának jellemzésére valamely versfordítás bármily káprázatos telitalálását. – *Rákos Sándor* az óceániai költészet fordítás-élményéről szólván úgy véli, „akárcsak a rakétákét, e fordítások megfelelő »pályaivét« is a »két- vagy háromlépcsős« megoldás biztosíthatja leginkább”. Feltehetőleg ugyancsak a tudományosság igénye sugallja, hogy a szerzők igen gyakran halmozzák a magyarral helyettesíthető, vagy jelentésük szerint is felesleges idegen szavakat. *Vajda Miklós* azt állítja *A fordítás ára* című tanulmányában, hogy „tökéletes nyelvi tükörkép a *nyelvek* megmagyarázhatatlan *idioszinkráziái* miatt lehetetlen”, és hogy a lefordított vers „megkezdí *efemér életét*”. Felmerül a kérdés: mi iránt érez ideges ellenszenvet, beteges idegenkedést a nyelv? És miért tétélezi föl a szerző, hogy a lefordított vers eleve mulékony, tisztavirág életű? De feltéve, hogy ilyen – miért „efemér”? Más helyütt megtudjuk, ugyancsak az említett tanulmányból, hogy „a versfordítás során lezajló tudatfolyamat általános és konkrét vonatkozásai föltétlenül érintik a filozófia több ágát (episztemológia, logika); az esztétikát; mindenképp a nyelvészet sok területét (általános nyelvészet és nyelvelmélet; az eredeti vers és a fordító nyelveinek komparasztikája; grammatika; szintaxis; szemantika; lexikológia; morfológia; fonetika); a szemiotikát; a verstant; az információ- és kommunikáció-elméletet; a hermeneutikát; az eredeti vers költője és a fordító külön-külön, tehát kettős, specifikus idő- és térbeli, valamint genetikai és pszichológiai meghatározottságai révén az antropológiát...” – és így tovább, a felsorolás még koránt sincs befejezve. Sok igazság van ebben a felsorolásban – mégis groteszk. Valamiképpen Molière *A képzelt beteg* című komédiájának orvosavató ceremóniájára emlékeztet.

Érdekes azonban, hogy a tudományos stílus mellett milyen gyakori e tanulmányokban a termelés és a gazdasági élet szakkifejezéseinek átvitt értelmű használata. *Timár György* például úgy érzi, „mindig az éppen *satuba fogott versnek* kell eldöntenie, hogyan kell... *megmunkálnunk*” (*Egy versfordító dilemmái*). *Geher István* már említett tanulmánya rámutat arra is, hogy a műfordítások hazai kiadása „nagyüzemi munkaszervezést követel”, meg hogy, a műfordítás a termelőfolyamat eredményeként előállított termék”, majd büszkén említi, hogy „műfordítás termelésünk impozáns”.

Csak néhány példát ragadtunk ki. Mindkét jelenség – egyfelől a felesleges idegen szavak halmozása, másfelől a természettudományi vagy termelési, közgazdasági kifejezések erőszakolt használata – valamiképpen csorbítja egy magyar irodalom-(műfordítás-)elméleti gyűjtemény öntörvényűségét. Kár, hogy ez némi árnyékot vet *A műfordítás ma* című, egyébként érdekes és értékes tanulmánykötetre, amely méltóképpen illeszkedik a *Gondolat* Kiadó modern művészetelméleti esszéköteteinek sorozatába.

KODÁLY ZOLTÁN CENTENÁRIUM

1882–1982

MOLNÁR ANTAL

BARTÓK ÉS KODÁLY

– A legnehezebb kérdések egyike: a zsenit megmagyarázni. A lángész éppen olyan csoda, mint a többi nagy érthetetlen kérdés a világon. És akármennyire próbáljuk is körültáncolni, végeredményben sohasem tudunk a nyitjára jönni, mi az, ami a lángészt lángésszé teszi. Bartók és Kodály azok közé tartozik, akik a zenéjükkel forradalmat csináltak, mégpedig olyan forradalmat, melynek a következménye sokáig érezhető lesz.

Bartók és Kodály olyan ember volt, aki soha egy fölösleges szót nem ejtett ki a száján. Szükszavúak voltak, ha megszólaltak, igyekeztek csak fontosat, lényegeset mondani.

Ez már összekötő szál volt közöttük. A két ember karakterének ez a – mondjuk – lényegre törrő motívuma. De azonkívül Bartók Kodályban, és Kodály Bartókban korán felismerte a nagy muzsikust. És nemcsak azt, hanem az akaratot is, hogy Magyarország zenei életét fel fogják emelni arra a magas nivóra, amelyet az értéke megérdemel. Természetesen az értéket is nekik kellett produkálni. Ez baráti kapcsolatot létesített közöttük, és ez a baráti kapcsolat megmaradt Bartók haláláig.

Kodály egyszer azt mondta nekem: milyen kár, hogy Bartókot támadják, mert hiszen sokan támadták, az újításait nem tudták befogadni. Azt mondták: lehet, hogy tehetséges, de amit csinál, az nem zene. Milyen kár, mondta Kodály, hiszen boldog lehet mindenki, aki Bartókkal egy levegőt szívhat. Olyan nagy dolog az, hogy Bartók közöttünk van. A másik, amit Kodály mondott, az a következő: ha Bartók meg fogja érni azt a magas életkort, amikor már híres lesz és elismerik, olyan nagy ünneplésben lesz része, hogy az már sok...

Ritkán találkoztam olyan tökéletesen tiszta lelkű emberrel, mint amilyen Bartók volt. Ha egyáltalán lehet arról beszélni, hogy valaki az erkölcsöt fontosnak tartja és aszerint él, Bartókot mintául lehet venni. Amit a német úgy mond, hogy *ein Wort ein Mann*. Ragaszkodott mindahhoz, amit helyesnek, jónak tartott. És soha semmi engedményt nem tett az erkölcs ellenében. Amikor Kussewitzky Amerikában előleget kínált neki s ő már betegeskedett és pénzsűkében volt, visszautasította, azt mondta, hogy: én pénzt csak akkor fogadok el, ha adok is érte valamit. Majd ha dolgozom, akkor tessék fizetni. Minden tekintetben ilyen volt.

Amikor Kodály és Bartók elhatározták, hogy Bartók 1910 márciusában megtartja legelső szerzői estjét, tehát bemutatkozik a magyar közönségnek, akkor a legnagyobb kérdés az volt, ki fogja az első vonósnégyeseket játszani. Az akkori budapesti vonósnégyes társaságok erre nem voltak alkalmasak, nemcsak technikailag és stílus szempontjából, hanem azért sem, mert nem volt idejük eleget gyakorolni. Elfoglalt emberek voltak, tanárok, zenekari muzikusok. Akkor Kodálynak a tudomására jutott, hogy van Budapesten egy házi vonósnégyes, úgynevezett Haus-

quartett. Nagyon jó, fiatal muzsikusokból. Az első hegedős Waldbauer Imre, 18 éves, a második hegedős Temesvári János, 19 éves. A brácsás Molnár Antal, 20 éves, a csellista Kerpeli Jenő, a világ egyik legkiválóbb kamaramuzsikusa, akkor volt 26 esztendő. Ha összeadjuk ezt a négy számot, nem jön ki a száz. Tehát fiatal emberek voltak, de jól játszottak. Kodály megtudta, hogy ez igen jó kvartett, érdemes vele kísérletezni. Bement a Rózsavölgyi üzletbe, amely a szerzői esteket rendezte, és megmondta: ők rábizzák a vonósnégyeseket a Waldbauer együttesre. Így történt, hogy mi kaptuk meg a kéziratoktatókat, és hozzáfogtunk a gyakorláshoz.

Eleinte nagyon nehéz dolgunk volt, Kodállal nem annyira, inkább Bartókkal. Kodály stílusa szintén új volt, de távolról sem annyira, mint a Bartóké. Bartók az első vonósnégyesben már előre megpedzi új irányát, ez már forradalom volt, és nekünk kvartettistáknak, akik Mozart, Haydn, Beethoven, Brahms, Schubert, Schumann művein nevelődtünk, ez a muzsika roppant újszerű és – érthetetlen volt. De körülbelül a harmincadik, negyvenedik próbánál már kezdtük sejteni, hogy miről van szó, és amire elérkeztünk a századik próbához, tökéletesen ment a darab. Nemcsak azt vettük észre, hogy mesterművekről van szó, hanem azt is, hogy utolérhetetlen, csodálatos zseni, aki ezeket a műveket alkotta.

Nagyon jól ment a vonósnégyes. Waldbauer Imre és Temesvári János Hubay-növendékek voltak, a hegedűművészképzőt végezték a főiskolán, tehát tökéletes technikusok voltak, azonkívül a Waldbauer édesapja hegedűtanár, ő már – azt lehet mondani – az anyatejjel szívta magába a muzsikát. Kiváló muzsikus volt, Temesvári nagyon ügyesen utánozta Waldbauert, úgyhogy ha ugyanaz a figura előfordult a szekundhegedűn, mint a primhegedűn, azt alig lehetett megkülönböztetni, olyan jó volt. Én pedig Kerpelit utánoztam. Tűrhető brácsás voltam, de technikailag nem olyan jó, mint a többiek. Kerpeli technikai csoda volt. Alig gyakorolt,* mégis mindent tökéletesen játszott. Nekem nagyon sokat kellett gyakorolnom, és éppen ezért később abba kellett hagynom, mert nem volt időm naponta öt-hat órát gyakorolni.

Kodály csak egyszer jelent meg, úgy a negyvenedik próba táján. Bartók valamivel később feljött, és mind a ketten meghallgatták a vonósnégyeseket. Kodály szót se szólt, amikor az ajtóban állt, kissé mosolygott, a fejét is megbiccentette, és eltávozott. Nem szólt. Bartók megállt az ajtóban, és azt mondta, csak így tovább, és távozott. Többé nem jöttek, nem láttuk őket, csak a premieren. De azt hallottuk, hogy magánkörben és a Rózsavölgyi üzletben a rendezőnél dicsérték az előadást. Szembe nem dicsérték, nekünk nem mondtak egy szót sem, hogy jó, vagy ilyen, olyan. . .

Bartóknak olyan volt az egyénisége, hogyha valami jó, azt természetesnek tartotta. Önrzetes természet. Tudta, ismerte a saját értékét. Kodálnál pedig a legfőbb dicséret, ha valakire azt mondta, hogy jó. Ha Kodály azt mondta: jó – az a maximum volt. Különös egyéniségek; az ő szótlanságukból helyesen következtettünk arra, hogy nagyon meg vannak elégedve.

Kevés újság ismerte el azt, hogy Kodály és Bartók tehetséges. Fehér holló volt az az újság, amely nemcsak Bartók, hanem az első vonósnégyes értékét is méltányolta. Viszont a legtöbb újság kétségbe vonta tehetségét, Bartók zenéjéről pedig körülbelül 95 százalék azt írta, hogy ebből sohasem lesz elfogadható művészet, mert ez mindazt megtagadja, amit szépnek tartottunk, és amit élvezni lehet. Ellenben a vonósnégyes társaságot kitüntették a legnagyobb dicséretekkel. Azt írták, hogy a magyar kamarazene kultúra most kezdődik, de mindjárt a legmagasabb fokon, és hogy a Waldbauer-Kerpeli vonósnégyes előtt hallatlan karrier áll, mert amit ezek produkálnak, az minden képzeletet felülmúl. Ennek folytán minket a Rózsavölgyi cég rögtön szerződtetett, és megkezdtük az európai turnét. Már decemberben Berlinben voltunk, és akkor történt, hogy Berlinben, Dohnányi Ernő lakásán is eljátszottuk a két vonósnégyest. Dohnányi, aki a Berliini Zenéi Főiskolán volt professzor, meghallgatott bennünket, és az ítélete a következő volt: Bartók tehetséges, de bolond. Kodály teljesen tehetségtelen. Ez volt Dohnányi véleménye. Mi azonban ezt a két kvartettet mindenhol előadtuk, több-kevesebb sikerrel. A külföldi kritikák mind nagyon jók voltak, és volt olyan kritika is, amely azt mondta, hogy a híres Brüsszeli Vonósnégyes és a híres Cseh Vonósnégyes mellett megjelent a harmadik kiválóság, a Magyar Vonósnégyes. . .

(A vallomást közreadja: *SURÁNYI ANDRÁS*)

KODÁLY ZOLTÁN ÉS MŰVEI

A VIGILIÁBAN

Bibliográfia 1935–1981.

1935

Tanulmány

Haics Géza: A korszellem spirituális hatóereje a modern zenében = 1. kt. 123–127. p. (Kodály Zoltán műve a közösségi egymásrautaltságot s a keresztény lelkiséget hirdeti; a sorsvállalás a nép múltjával és jelenével.)

Demény János (ifj.): Bartók és Kodály művészetének korszakos jelentősége. A keresztény kultúra újjászületése a művészettörténet tanulságai alapján (Bartók Bélának és Kodály Zoltánnak ajánlva) = 4. kt. 20–37. p. (A világkultúra történeti tanulságaiból kibontakozó új keresztény kultúreszmény fejlődését vizsgálja fel és jellegét határozza meg a szerző. Zenetörténeti fejtegetésében leírja: „Az egyetemes kollektív érték a népzene”. Se téren Bartók és Kodály nemcsak a magyarságnak, hanem az egész alakuló új világnak „legkimagaslóbb váteszei”.)

1937

Tanulmány

Demény János; Kodály Zoltán útja = 3. kt. 14–33. p. (Az indulás és a mű: „Corpus Musicae Hungariae Popularis” egészében kibontakozó nagy életmű-sorozat, a Bartókéval együtt haladó, hivatással eltelt alkotó egyéniség portréját és a reá váró nagy feladatokat összegezi.)

1938

Tanulmány

Demény János: Látszat és valóság = 9. sz. 567–569. p. (A Szegedi Szabadtéri Játékok Kodály-hangversenyét és az ott elhangzott műveket – a *Háry János*-t, a *Psalmus Hungaricus*-t, a *Te Deum*-ot, a *Székelly fonó*-t és a *Jézus és a kufárok*-at – ismerteti.)

Látszat és valóság

Demény János: A „Kilencedik” és a „Kilenc csodaszarvas” = 11. sz. 728–730. p. (A Pesti Vigadóban tartott hangverseny alkalmával írja: „Bartók és Kodály neve egyenlő a modern zenei törekvések csúcsteljesítményeivel s hogy mindkettő magyar géniusz, az csupán boldogító mellékkörülmény, »harmónia« a sovinizmus diszharmonizációtól mentesen.” A két nagy művész alkotói egyéniségét, annak jellegét elemzi, s beállítja a kor szellemi áramlataiba.)

Demény János: Egy Kodály-ünnep... = 12. sz. (A Népművelési Bizottság hangversenysorozatában adták elő Kodály néhány gyermekkórusát, egy ifjúkori Kodály-művet, a *Nyári esté*-t és a *Budavári Te Deum*-ot – a szerző vezényletével.)

1939

Tanulmány

Demény János: A huszadik század apokalipszisa = 1. sz. 37–47. p. (A tanulmányban – 43. p. – példaként hozza fel Kodály Zoltán lélektani-művészi fejlődésének

időbeli képét is, mint a felgyorsult idő egyik megnyilvánulását.)

Demény János: A népi elv két arca Szekfű Gyulánál = 2. sz. 151–153. p. (A társadalmi eszmélés hullámaiban Bartók és Kodály is feltűnik – 151. p. –, s az új, népzenei irányzatot lelkesedés és ellenséges szembenállás fogadja az ifjúság, illetve a „neobarokk” visszahúzó erők részéről...)

Demény János: Dévavára = 3. sz. 196–207. p. (A Szent István–Koppány ellentét párhuzamaként felvázolja a Bartók és Kodály életszemlélete közötti feszültség néhány vonását is.)

Demény János: Molnár Antal küldetése (Látszat és valóság) = 7–8. sz. 555–557. p. (A magyar zene útjának európai fölüléletét elemzi Bartók és Kodály munkássága nyomán.)

Demény János: Bartók és Kodály. I. 9. sz. 591–597. p., II. 10. sz. 629–637. p., III. 12. sz. 715–720. p. („Bartók és Kodály testvér-géniuszoknak érzik egymást...” – írja nagyméretű zenetörténeti és művelődéstörténeti tanulmányában.)

1940

Tanulmány

Demény János: Bartók és Kodály. = 1. sz. 27–33. p., 2. sz. 58–63. p., 3. sz. 132–139. p. (Mélységében és kiterjedésében is átfogó zenei-művészettörténeti-művelődéstörténeti tanulmányorozatában folytatja az elemzést a Kodály–Bartók életműről, meghatározza helyét és jelentőségét az európai zenében és a zenetörténet folyamataiban. A befejező részben Kodály egyéniségét úgy jellemzi, mint aki a „kereszténység és magyarság harmóniájában alkot”, s Szabolcsi Bence szerint „a magyar szó zenéjének nagy felfedezője”.)

Demény János: Kodály Székely fonója és a zsoltár = 9. sz. 378–383. p. (Kodály műveit egységgé formáló szimbólumnyelvéről, a „Kodály-époszról” tárgyal itt a szerző.)

Demény János: Pax Hungarica = 4. sz. 180–185. p. (A kor igényét s igazi hangját – amely akkor utópiának tettett – „Bartók és Kodály zeneköltészetéből hallottam ki” – írja.)

1941

Tanulmány

Demény János: Pax Hungarica = 4. sz. 123–127. p. (A magyar szellemi életben mindenkor jelentkező ellenpólus-jelenség fényébe állítja Kodály és Bartók életművét.)

Demény János: Bartók etikája = 4. sz. 163–165. p. (Kodály és Bartók etikai alapmagatartásának összehasonlításából kiindulva vizsgálja a művekben megnyilvánuló bartóki „világnézetet”).

Demény János: Az új magyar zene útja Japánban = 8. sz. 339–340. p. (Bartók és Kodály „eurázsiai”, pentato-

nikus hangrendszerében alkotó magyar zeneszerző japáni sikeréből von le következtetéseket.)

1943

Tanulmány

Kozáky István: Kodály Zoltán = 1. sz. 25–29. p. (A 60 éves Mestert köszönti a szerző, s benne a magyar „zenei nyelv” mint életforrás megalkotóját, akinek nemcsak műveit értékeli és állítja a korba, hanem fejlődésének fő irányait is előrevetíti.)

Gulyás Pál: A tiszta dallam népe (A Kalevala elé.) = 4. sz. 178–181. p. (Írásában Bartók és Kodály ősforrásokra visszavezető, a magyar kulturális örökséget feltáró műveire is felhívja a figyelmet.)

(Magyar Figyelő): A „vita” = 4. sz. 184–190. p. (Kodály zenei alkotómunkájának hatása az alakuló magyar szellemi életre, amelyet még mindig nem hat át a nagy belső problémák megoldásának felelőssége.)

1947

Tanulmány

Prahács Margit: Kodály Zoltán vallásos művészete = 5. sz. 305–310. p. (A századelő ingatag talaján, az eklektikus izlésű zenei világban Kodály Zoltán nemcsak a magyar, hanem a katolikus egyházi zenei megújulás és folyamat alapjait is meg tudta teremteni. Műveinek sorozatával emelkedik fel a hivatásig, hogy a háború után „újra tisztességet és becsületet szerezzen, porbasújtott nemzetének.”)

1948

Színkritika (Tarczay Kálmán)

Balázs Béla–Kodály Zoltán: Cinka Panna balladája = 251–253. p. (Az 1848-as szabadságharc centenáriumára írt, kevésbé ismert mű bemutatása.)

1953

Tanulmány

Kerényi György: Kodály Zoltán és a magyar szentzene = 3. sz. 123–129. p. (Kodály alkotóművészetének eredetisége, a régít meghaladó új formája jelentkezik vallásos ihletésű, illetve liturgikus célokra komponált műveiben, amelyeket sorra elemez és méltat a szerző.)

1957

Napló

M. L.: Kodály Zoltán 75 éves = 12. sz. 433–435. p. (A Musica Sacra tiszteletadása a nagy zeneszerző vallásos, liturgikus alkotóművészete előtt. Idézi az eddigi útra visszatekintő Mester szavait is, melyeket 73. születésnapja alkalmából mondott el.)

1958

Mozaik (Rónay László)

A Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának Kodály-estje = 3. sz. 170–171. p. (Galántai táncok, Hány-szvit, Kádár Kata, Fölszállott a páva)

Jegyzet

Kodály Zoltán: Régi karácsonyi énekek. Ethnográfia, XXVII. évf. 221–224. p. = 1. sz. 30. p. (Mathia Károly: Két gyöngyösi „betlehemes mise” 1768-ból – c. tanulmányában hivatkozik rá.)

1960

Zenei jegyzetek (Rónay László)

A „Prágai Tavasz” műsorsorozatában Ferencsik János és a Budapesti Kórus szólaltatta meg Bartók *Cantata profaná*-ja mellett Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus*-át. = 7. sz. 443. p.

Kodály: Galántai táncok. A Budapesti Zenei Hetek nyitóhangversenyén előadta a Filharmóniai Társaság Zenekara, Ferencsik János vezetésével. = 12. sz. 761. p.

Napló (Balássy László)

Beszélgetés a 75 éves Harmat Artúrral = 8. sz. 494–496. p. (A liturgikus szabályokhoz alkalmazkodó egyházzenei alkotások példái közt említi meg Kodály Zoltán valóságos alkotásait is.)

1961

Zenei jegyzetek (Rónay László)

A kritikus hiányolja: a hangversenyévad előadásai közül hiányoztak a Kodály-művek = 9. sz. 571. p.

1962

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály: I. szimfóniájának bemutatója. Előadta Ferencsik János és a Filharmóniai Társaság Zenekara = 7. sz. 435. p.

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály: Hány János-szvit, Kádár Kata, Galántai táncok, *Psalmus Hungaricus*. Ünnepi hangverseny Kodály Zoltán 80. születésnapján, a Budapesti Zenei Hetek alkalmával. Előadta Lukács Miklós, Ilosfalvy Róbert, a Budapesti Kórus és az Állami Hangversenyzenekar = 11. sz. 696–697. p.

1963

Napló

Ottó Ferenc: Kodály Zoltán és a magyar egyházi zene = 3. sz. 174–175. p. (Kodály alkotásainak – a szerző szavaival – „súlyos fele” a musica sacra területén található. Sorra elemzi – műfajok szerint – Kodály vallásos ihletésű és liturgikus alkotásait.)

Zenei jegyzetek (Rónay László)

A 80 éves Kodály Zoltán köszöntése = 1. sz. 59–60. p. (Szabolcsi Bence ünnepi beszédének főbb gondolatait idézi, melyet az Erkel-színházi ünnepi esten mondott el. „A nemzet eljött, és rámondta az igent Kodály Zoltán életművére.” A műsorban kórusművek hangzottak el, így a *Hegyi éjszakák* és a *Jézus és a kufárok* Andor Ilona és Vásárhelyi Zoltán vezetésével, majd Csenki Imre 16 kórus élén vezényelte a *Magyarokhoz* c. művet. A befejezés természetesen a *Psalmus Hungaricus* volt, melyet a kórusok együttese, a Filharmóniai Társaság Zenekara adott elő Lukács Miklós vezényletével.)

Kodály: Galántai táncok. Németh Gyula és az Állami Hangversenyzenekar (A kritikus megkérdőjelezi Németh Gyula zenei átértelmezésének jogosultságát...) = 5. sz. 310–311. p.

Emlékezés Sik Sándorra – Kodály Zoltán műveivel = 11. sz. 700–701. p. (Sik S. *Te Deum*-át Kodály dolgozta fel, s a mű az OMCE évi hangversenyének záróakkordjaként hangzott el.)

1964

Napló

Balássy László: Bárdos Lajos bécsi élményei = 8. sz. 447-448. p. (A Wiener Männergesangverein hangversenyélményeit és a műsorán szereplő magyar műveknek – így többek között Kodály Z. alkotásainak is – lelkes fogadtatásáról számol be élményei nyomán B. L.)

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály: Psalmus Hungaricus = 3. sz. 187. p. (Ferencsik János és az Állami Hangversenyzenekar nagy műsorának záróakkordjaként hangzott el a mű. Beszélgetés Incze Auréllal a kórusmunka időszzerű kérdéseiről = 11. sz. 695. p. (Kodály Zoltánnak az egyházi muzsikára gyakorolt hatására emlékezik a karnagy.)

1965

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály: Psalmus Hungaricus = 12. sz. 762-764. p. (A negyedszázados fennállását ünneplő Budapesti Kórus és az Állami Hangversenyzenekar koncertjét Igor Markevitch vezényelte. A kritikus idézi Kodálynak a kórus munkáját méltató szavait is.)

Zenei könyvekről (Rónay László)

Péterfy István: Fél évszázad a magyar zenei életben. Bp. 1962. = 5. sz. 312. p. (A könyvben bőséges anyag található Kodály Z. életművéről is.)
Maeterlinck, Maurice: Pélissé és Mélisande (Keresztury Dezső és Keresztury Mária fordításában.) = 3. sz. 182-183. p. (A könyvben, mely Debussy operájának szövegkönyve, *Kodály Zoltánnak* 1918-ban Debussy-ről írt tanulmánya is megtalálható.)

1966

Napló

Rónay László: A vallásos ihletésű zene új útjai = 4. sz. 251-252. p. (Visszatérés az ősforráshoz! – lett a megújulás jelszava Kodály műve, annak vallásos ihletésű alkotásai példái ennek a gondolatnak.)

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály Z.: Óda. = 1. sz. 53-54. p. (A Budapesti Kórus diszhangversenyén – vez. Forrai Miklós – mutatta be a művet, melyet O'Shaughnessy *Ódá*-jának Raics István által fordított szövegére komponált Kodály, az oxfordi Merton College fennállásának 700. évfordulójára.)
Kodály Z.: Missa Brevis = 4. sz. 273-274. p. (A művet a Zeneakadémián a Hamburgi Monteverdi Kórus adta elő, Jürgen Jürgens vezényletével.)
Kodály Z.: II. vonósnégyes = 11. sz. 780-781. p. (A 20 esztendő fennállását ünneplő Tátrai vn. jubileumi előadásán hangzott el. R. L. ismerteti a mű történetét is.)
Kodály Z.: Magyar mise = 12. sz. 851. p. (Első ízben hangzott el szertartáson: Várkonyi Imre ezüstmiséjén, a Kapisztrán Kórus és Zenekar előadásában.)

1967

Tanulmány

Rónay László: Kodály Zoltán útja = 4. sz. 223-232. p. (Kodály Z. életének nagyvonalú áttekintése, művének értékelése, párhuzamba állítja a kor történéseivel és hatásaival.)

Reinelt János: Kodály Zoltán nagyszombati éve = 12.

sz. 813-815. p. (A szerző Mikulás Schneider-Trnavsky szlovák zeneszerző adatait is felhasználva írja le ezt az életrajzszakaszt, amelyben Kodály első zenekari műve, a *Nyitány* is megismerhető (1897., bem. 1898.) Értékes adatai nélkülözhetetlenek Kodály életművének további felépítéséhez is.)

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály Zoltánnak Schubert *Esz-dúr misé*-je 1919. január 19-i előadásáról szóló beszámolóját ismerteti. – Ugyanitt közöl ismertetést Kodály *Magyar misé*-jének partitúrájáról, melyet a Szent István Társulat adott ki. = 4. sz. 278-279. p.

1968

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály Antal rádióelőadása, kedves lemezeiről (A magyar művelődéstörténet jelen századi képét is felvillantotta a beszélgetés, s szólt Bartók és Kodály „erkölcsiségéről”, a magyar valóság helyes megismeréséhez nyújtott segítségükről.) = 9. sz. 639. p.

Kodály: Budavári Te Deum = 11. sz. 781. p. (A Budapesti Zenei Hetek megnyitó hangversenyén az Állami Hangversenyzenekart és a Budapesti Kórust Ferencsik János vezényelte.)

Lemezfelügyelő (Rónay László)

Kodály Zoltán beszél művészetéről, tudományról, nevelésről a Qualiton új lemezén = 11. sz. 781. p. (A kodályi életmű lényege és keresztmetszete bontakozik ki előttünk.)

1969

Zenei jegyzetek – Lemezfelügyelő (Rónay László)

Kodály két vonósnégyese Qualiton lemezen = 4. sz. 276. p. (A Tátrai vn. előadásában) valamint vegyes- és férfikórusai (Vásárhelyi Zoltán vez. az Állami Hangversenyzenekart, a M. Néphads. Művészegyüttesének Főfőkarát és az MRT Énekkarát)

1970

Zenei jegyzetek – Lemezfelügyelő (Rónay László)

Kodály kórusművek Hungaroton hanglemezen = 1. sz. 64-65. p. (A sorozat 4. lemezén, mely a *Hegyi éjszakák* 5 darabjával kezdődik, Andor Ilona vezényli leánykórusát.)

A magyar népzene I. sorozat első négy (Qualiton) lemeze = 3. sz. 203. p. (A sorozat főszerkesztője haláláig Kodály Zoltán volt.)

Kodály: Missa brevis (A budavári Mátyás-templom ének- és zenekarának hangversenye) = 10. sz. 710-711. p.

Kodály: Psalmus Hungaricus – lemezen = 11. sz. 784-785. p. (Előadja Doráti Antal vezényletével Simándy József, a M. Áll. Hangversenyzenekar, a Budapesti Kórus, az MRT Gyermekkara.)

Kodály: Budavári Te Deum (Liszt és Kodály a Mátyás-templomban = 12. sz. 850. p. (Ebben a műben „Kodálynak sikerült megvalósítania a klasszikus egyházzenei hagyomány, a magyarság és a néphagyomány szintézisét” – írja R. L.)

1971

Tanulmány

Haits Géza: Bartók és Kodály a *Concerto* tükrében = 1. sz. 20-21. p. (A két Concertóban kirajzolódik a jelen

időt reprezentáló, nevelő, közvetlen és érthető Kodály-arc, illetve a jövőt idéző, kortársainak idegen, de az idők múlásával egyre élőbb, „lidércfény, északfok” Bartók portré.)

Zenei jegyzetek (Rónay László)

Kodály: *Missa brevis* és a Budavári Te Deum = 1. sz. 64–65. p. (A Pécsi Székesegyház Énekkarának előadása. Az első mű bemutatójának negyedszázados, a második mű pedig István király születésének ezredéves évfordulójára hangzott el. Vez.: Hergenröder Miklós, szólisták: Gosztonyi Eszter, Németh Zsuzsa, Korondi György, Kovács Kolos.)

Lemezfolyó

Kodály kamaraműveinek sorozata hanglemezen. Az első lemezen Tátrai Vilmos, Várkonyi István, Konrád György, Banda Ede, Mező László és Szűcs Lóránt adják elő a Trio-szerenádöt, az Intermezzót, a Szonatinát, az Adagiót, a Capricciót, a Prelúdium és fűgát = 2. sz. 140–141. p.

Ugyanitt ismerteti R. L. Kodály: *Missa brevis*-ének és *Budavári Te Deum*-ának régóta várt új lemezfelvételét, melyen Ferencsik János vezényli a M. Rádió és Televízió Zenekarát és Énekkarát. A szólisták: Andor Éva, Szirmay Márta, Réti József, Gregor József = 2. sz. 141. p.

Kodály: *Missa brevis*-ét a Pécsi Székesegyház Énekkara mutatta be 1945. október 14-én, a szerző jelenlétében. A tény az együttes fennállásának 80. évfordulójára irt megemlékezésében közli R. L. = 6. sz. 420. p.

Kodály: *Missa brevis* és a Budavári Te Deum előadása a pasaréti templom kórusa fennállásának 10. évfordulóján = 7. sz. 488. p.

1972

Tanulmány

Borsai Ilona: Népekeink az élő szájhagyományban = 5. sz. 317–318. p. (Kodály Z. kezdeményező és irányító tevékenységéről is megemlékezik.)

Dobszay László: A népelek hazai története. Tények és tanulságok = 4. sz. 237–247. p. (Kodály szavait véve mottóul, ismerteti az egyes korszakokat, kiemelve Kodály Z. népzenei és nevelői, útmutató művének legjelentősebb megnyilatkozásait.)

Eöszé László: A kodályi életmű egysége. Kölcsönhatások a komponista és a zenetudós munkásságában = 7. sz. 433–441. p. (Születésének 90. évfordulóján részletesen, tudós alaposággal tárgyalja és szemlélteti a párhuzamot, annak a megállapításnak jegyében, hogy „számára ez az egység magától értődött.”)

Dobszay László: Kodály nemzetnevelő terve = 7. sz. 441–443. p. („A nemzetnevelő a magyar történelmi hagyományok ismét és ismét fölbukkanó sajátos típusa, e történelemnek alakítója ugyanakkor bizonyos értelemben produktuma” – írja, s ebben a szellemben vezet végig a gondolatmenetet addig a megállapításig, hogy Kodály „csak közvetíteni akart, azzal a szerénységgel, amely a legnagyobbaké.”)

Rajeczky Benjámín: Kodály és a magyar népzene-tudomány = 7. sz. 448–452. p. (Kodály alapozta meg azt a tételt, „hogy a magyar népdal klasszikus zene”. Kodály elméleti és gyakorlati munkásságát, a munkatársával – Vikárral, Bartókkal és másokkal – együtt végzett

megfeszített munka történetét vázolja fel, melynek eredményeként páratlan tudományos szemléletmód alakult ki és művészi, zenepedagógiai fejlődés indult meg.)

Nádasi Alfonz: Kodály magyarsága = 7. sz. 453–457. p. („... a kezdetől látta a magyart a jelenig, sőt a megálmodott jövőig” – írja Kodályról, aki a tiszta magyarság-eszményt fenyegető veszélyeket s a jövő útját minden körülményben konok felelősséggel és megalkuvás nélkül mutatta meg.)

Gárdonyi Zoltán: Palestrina szakrális zenéje Kodály tanításában = 7. sz. 457–460. p. (A kórusművészet és a dallamszerkesztés, a hagyományokat összefogó új-nak palestrinai tradícióit felélesztő „Kodály tanár urat” s eszméit idézi meg az egykori tanítvány és munkatárs.)

Nádasi Alfonz: Az ember és a barát = 7. sz. 460–463. p. (A lelki jó barát szemével látjuk Kodály emberi és tudományos fejlődését a gimnáziumi és az egyetemi – Eötvös-kollégiumi – éveken keresztül az önálló, nagy életmű és a hősiesség küzdelmei – az impozáns példaszűrűség felé.)

Zenei jegyzetek – Lemezfolyó (Rónay László)

Kodály kórusműveinek sorozatában a Magyar Hanglemezgyártó Vállalat az 5. lemezként kiadta – több más művel együtt – a *Bicinia Hungarica*-t, Andor Ilona és a Kodály Zoltán nevét viselő leánykórus előadásában = 2. sz. 139. p.

A pasaréti Palestrina Kórus Vajda Ferenc vez.-vel Kodály Z. műveit adta elő Cecília-hangversenyén, többek között a *Jézus és a kufárok*-at és az *Elsődolozás*-t = 6. sz. 425. p.

Kodály: Budavári Te Deum, Jézus és a kufárok, Öregek – szólaltak meg Ferencsik János, a Rádiózenekar és Énekkar előadásában, Brahms III. szimf.-ja után = 7. sz. 499. p.

Budapesti Zenei Hetek – *Kodály Zoltán* csillagzata alatt = 11. sz. 784–785. p. (Ferencsik János vezényelte az Állami Hangversenyzenekart és a Budapesti Kórust. A műsoron elhangzott a Székely fonó, a Nyári este és a Psalmus Hungaricus. R. L. Keresztury Dezső gondolatait és versét idézve elmélkedik a kodályi életmű egyre fokozódó és megújító hatásáról, a kortörténeti folyamatról. Hosszan idézi Tóth Aladárt is.)

Lemezfolyó

Kodály: Székely fonója a M. Hanglemezgyártó Vállalat lemezén. Ferencsik János vezényli az ÁHZ-t az új felvételén. A művet méltatva megemlékezik R. L. a régi „nagyokkal” készült felvételről is.

Kodály: Zenei dalok (Kádár Kata, Mónár Anna, Sirni, sirni stb.) A Rádiózenekart Lehel György vez. Kodály kórusműveinek 6. lemezén Vásárhelyi Zoltán vezényli a Rádiókórust. Előadásukban hallhatjuk többek között a Jézus és a kufárok, az Öregek, a Székelyekhez, a Mohács c. kórusokat = 11. sz. 785. p.

1973

Lemezfolyó (Rónay László)

A Magyar Népzene II. sorozat újabb lemezei – Rajeczky Benjámín irányításával tárja fel azokat a hagyományrétegeket, amelyek kincseit Kodály Z. kezdte kiaknázni és beépíteni a magyar zenekultúra és nevelés egészébe = 3. sz. 211–212. p.

Kodály: Missa brevis, Psalmus Hungaricus, Budavári Te Deum, Nyári este, Concerto a szerző vezényletével a „Zene mindenkinek” sorozat új lemezén = 3. sz. 212. p.

1974

Zenei jegyzetek (Tóth Sándor)

Kodály: Szólószonáta. Előadta Onczay Csaba, az előző évi Pablo Casals gordonkaverseny győztese, a Zeneakadémián rendezett első szólóestjén. T. S. részletesen leltatja és elemzi a művet = 2. sz. 136. p.

Lemezfelgő (Rónay László)

Kodály kórusművei sorozat 7. lemezén Ferencsik János, az MRT Kórusa és a Kodály Zoltán leánykórus, Lehotka Gábor orgonakíséretével adja elő többek között a 114. és az 50. *Genfi Zsoltár*-t, valamint az *Első áldozás*-t és a *Vizkereszt*-et.

A sorozat 8. lemezén a Debreceni Kodály Kórust Gulyás György vezényli, többek között Sik Sándor *Te Deum*-át = 2. sz. 139. p.

Zenei jegyzetek (Tóth Sándor)

Huszonöt éves a Közalkalmazottak Szakszervezetének Szimfonikus Zenekara. A megemlékezés Kodály szavaival kezdődik. Kodály *Marosszéki és Galántai táncok* c. művei repertoárdarabjai az együttesnek = 4. sz. 281. p.

Zenei könyvek (Rónay László)

Bárdos Lajos: Tíz újabb írás (Bp. 1974, Zeneműkiadó) Kodály gyermekkarairól is szól egy tanulmány = 12. sz. 853. p.

1976

Napló

Tóth Sándor: Pécs egyházenéjéről = 3. sz. 209–213. p. (Az orgonaavató ünnepeken Kodály *Jézus és a kufárok* c. művét is előadták. Közli a cikk Kodály Zoltánnak az együttes karnagyához, Hergenröder Miklóshoz intézett levelének fotómásolatát is.)

Tóth Sándor: Egyházi muzsika a Zeneakadémián = 8. sz. 566–568. p. A Lehotka Gábor és Szekeres Ferenc vezette Budapesti Madrigálkórus műsorában előadta Kodály: 114. *Genfi Zsoltár*át is.

1977

Tanulmány

Gál István: A gimnazista Kodály a nagyszombati értesítők tükrében = 3. sz. 172–175. p. (A gimnázium történetének áttekintésébe szövi Kodály korai fejlődését, első sikereit. 15 éves volt, amikor a Stabat Matert megírta, itt mutatták be először, s adják elő azóta is. Az első partitúrák is a székesegyház karzatán lévő szekrényből kerültek kezébe. Írt egy Nyitányt s egy Ave Mariát is.

Napló

Rónay László: Hagyományörzés a zenében = 1. sz. 64–66. p. (Ismereti Lendvai Ernő *Bartók és Kodály harmóniavilága* c. könyvét. Felhívja a figyelmet a benne kifejtett eszmére: a bartóki és kodályi zene látszólagos ellentétére, amelynek stíluselemei egyetlen szintézisben olvadnak föl.)

Rónay László: A hetvenéves Ferencsik Jánosról = 3. sz. 205–206. p. (Többek között ezt írja: „...ő hűségesen

megmaradt Kodály földje, a Psalmust és a Te Deumot létrehívó magyar föld polgárának”.)

Rónay László: Rajeczky Benjámín írásai = 4. sz. 277–278. p. („A manapság meglehetősen méltatlanul és indokolatlanul bírált Kodály Zoltán iskolájából több nagy nemzedék is kirajzott” – kezdi ismertetését. Kiemeli R. B. életében és művében a bartóki és kodályi örökséghez és értékekhez való hűséget.)

Tóth Sándor: Kodály-hangversenyek = 4. sz. 281–282. p. (Kodály *Budavári Te Deum*-a a Mester halálának 10. évfordulóján, a mű bemutatása után 41 évvel hangzott fel a budavári Mátyás-templomban. Vez. Tardy László, a szólisták: Rohonyi Anikó, Buday Livia, Keönch Boldizsár, Töröcsvári Ottó.)

Kodály kórusaiból is énekelt az Ifjú Zenebarátok Központi Kórusa – fennállásának 10. évfordulóján. A Norvég lányok, a Sirató ének, az Esti dal és a Szép könnyörgés szerepelt a műsoron.)

Rónay László: Bartók és Kodály költői világa = 8. sz. 565–566. p. (Lendvai László: Bartók költői világa /Bp. Szépirod. K./ és Bartók és Kodály harmóniavilága /Bp. Zeneműkiadó/ c. könyveiről ír.)

Tóth Sándor: Zenei körkép = 5. sz. 357–358. p. (Kodály *Missa brevis*-ét a Mátyás-templomban húsvét ünnepén adták elő.)

Tóth Sándor a debreceni Svetits katolikus leánygimnázium Cecília kórusának munkájáról, kodályi szellemről s egy szép hangversenyükről számol be, ahol Kodály és Bartók számos kórusműve hangzott el = 6. sz. 426–427. p.

Tóth Sándor: Kodály: Psalmus Hungaricus = 8. sz. 572–573. p. (A Mester halálának 10. évfordulóján a városmajori templom ének- és zenekara adta elő, vez. Zimányi István, szót énekelte Horváth József. T. S. bővebben ismerteti a zeneművet.)

1978

Napló

Kodály Zoltán: Dalk énekhangra és zongorára (Hungaroton lemezen) Ism. Rónay László: Kodály Zoltán daltái c. 8. sz. 498–499. p. (A lemezen hallható művek előadói: Tokody Ilona, Gáti István, Gregor József, Solyom-Nagy Sándor, Sass Sylvia, Andor Éva, Melis György, Kováts Kolozs, Keönch Boldizsár, Fülöp Attila, Szűcs Lóránt zongora. – A lemez zenei anyagát értékes zenetörténeti utalásokkal mutatja be R. L.)

1979

Vers

Tűz Tamás: Kodály = 1. sz. 53. p.

Zenei notesz (Szabados György)

A „Kodály-kérdés”-hez = 11. sz. 787–789. p. (Három kérdéscsoportban fogalmazza meg a gondokat: 1. Milyen zenei, népművelési és kultúrpolitikai szempontok mérlegén csökkent, illetve alakult át Kodály tette és a magyar zenei nyelviség – Kodály-kérdés? 2. Mennyiben létjogosult egy nem bartóki, nem kodályi zeneszemléleti és gyakorlati rendszer, és mi a várható következménye nálunk, azon kultúrák számára, melyek – ellentétben például az észak-amerikaival – határozott közösségi hagyományra alapultak? 3. Kodály szerepe, magatartása, hatása és céljai az „ötvvenes évek” kultúrpolitikájában és ennek következményei.)

1980

Tanulmány

Sonkoly István: Nagypéntek zenéje = 4. sz. 273–275. p. (Felsorolja a nagypénteki liturgia céljára írt passiókat, Stabat Matereket stb. és a magyar földre átszámazott külföldi alkotásokat. Szól a magyar népdalgyűjtés során sokszor eldugott falvakból előkerült dallamokról, azok kutatóiról is, akik között Kodály Z. e téren is jelentős szerepet vállalt.)

Napló – Könyvismertetés (Rónay László)

Így láttuk Kodályt. (Szerk.: Bónis Ferenc.) = 6. sz. 424. p. (A Zeneműkiadónál 1979-ben megjelent kötet a személyes élmények elevenségével és páratlan értékével alkotja meg az élő Kodály-portrét. „Ki tagadná, Kodály életműve és hagyatéka körül állanak a harcok – ir-

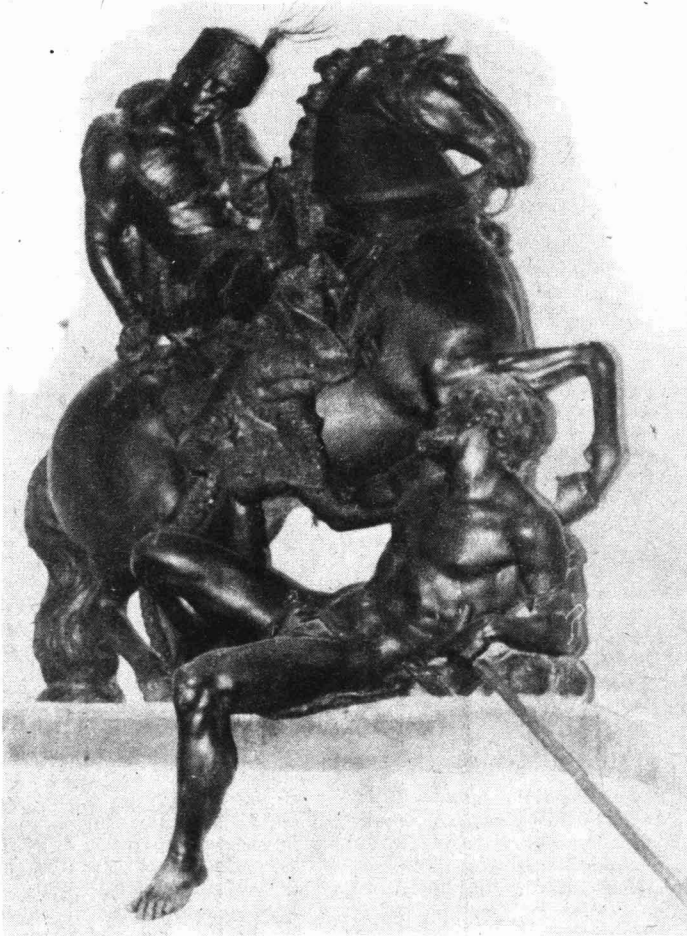
ja R. L. –, egyvalami azonban kristálytisztán áll az olvasó előtt: az embersége.” Figyelmeztet arra is, hogy a vitatott kérdésekben nem tévedhetünk annyira, hogy azt kérdezzük: „Bartók vagy Kodály?” –, hanem ezt az alternatívát kizárva kijelentjük: „Bartók és Kodály!”)

1981

Napló – Zene

Szabados György: Napi gondok = 6. sz. 424–425. p. (A szellemben rejlő és a tárgyi hiányosságok között fájdalommal említi a „Kodály-módszer” sorsát, amelynek az egész világon elterjedt alapkoncepcióját nálunk inkább vitatják, mint fejlesztik.)

(Összeállította:
DÉKÁNY ENDRE)

Szent Márton szobra a pozsonyi dómban

Szövetség az egységért

KÁDÁR JÁNOS KÖNYVE

Platón *Állam*-a – akárha vitatkozunk is sok megállapításával – évezredek óta alapműve a politológiának. A négy erényről, a bölcsességről, a bátorságról, az önmérsékletről és az igazságról szólva méltán állapítja meg Szókratész: „...ha azt kellene eldöntenünk, hogy megvalósulva e négy közül melyik teszi az államot leginkább jóvá, nehéz volna döntenünk, vajon a vezetők és vezetettek egyetértése vagy a félelmes és nem félelmes dolgok hitének megőrzése a katonák lelkében, vagy a vezetők értelme és ébersége, avagy leginkább az teszi-e jóvá az államot, ha gyermekekben, asszonyokban, szolgában, szabad emberben, iparosban, vezetőben és vezetettben benne lakozik az, hogy mindegyik mint egyén végzi a maga munkáját, és nem kontárkodik bele sokféle dologba.”

Kádár Jánosnak a közelmúltban megjelent könyvét – *Szövetségi politika, nemzeti egység* – végigolvasva, először a platóni kifejezés jut eszünkbe: ime egy példaadó vezető, aki nem kontárkodik bele mások munkájába. Politikai-társadalmi szempontból legelső embere az országnak, de beszédeiben, nyilatkozataiban, cikkeiben korántsem akar orákulumnak tetszeni. Amiről határozott véleménye van, azt sem kívánja ráerőszakolni másokra; nem kinyilatkoztat, hanem meggyőzni igyekszik, nem magasztal, csak helyesel, nem ledorongol, hanem bírál. Tudja, hogy a csalhatatlan politikus-bölcsök ideje ebben az országban jó negyedszázada lejárt, ezért szól partnerként mindenkihez, ezért teszi a szavak hitelének mércéjévé a tettet. Ugyanakkor azt is tudja – a szövetségösszefüggésekből lesűrhető –, hogy akadnak még, akik szeretnének embereket vagy elveket csalhatatlannak tisztelni, s ezt a kultuszt az élet megannyi szintjén megvalósítani; ezért hangsúlyozza Kádár János minden lehető alkalommal a demokratikus biztosítékok szerepét, a szövetségi politika fontosságát, az állampolgárok véleményének, világnézetének, beleszólási jogának tiszteletben tartását.

Nem kontárkodik bele mások dolgába, de tud mindenről, ami a nemzetközi és a hazai politika szemszögéből lényeges lehet. Mint vezetőnek, mint kommunistának, mint magánembernek egyaránt megvan a véleménye arról, amit szóba hoz, vagy szóba hoznak előtte, s ez a három nézet nem válik el egymástól. Nem pusztán egyéniség, hanem tudatos és etikus személyiség, akire méltán néznek tisztelettel hívei és politikai-világnézeti vitapartneri is.

A kötet egésze, mint címéből is kiténik, arról beszél, hogy a Magyar Népköztársaságban a nemzeti egység szilárd, a szövetségi politika alapjaiban véve folyamatosan realizálódik. A törekvéseket, a vezetés szándékát és őszinteségét tekintve nincs okunk a kételkedésre. Vannak azonban jelenségek társadalmunkban, amelyek arra figyelmeztetnek, hogy a szándék és a megvalósulás közt olykor még kisebb-nagyobb ellentét feszül. Igaz például, hogy az állam és az egyházak közötti kapcsolatok felső szinten rendezettek, társadalmi kérdésekben a kormányzat és a vallási vezetők között nincsenek viták. Az MSZMP központi bizottságának első titkára a XII. kongresszuson tartott vitazárójában azt is kiemelte, hogy Magyarországon a hívők – természetesen a pártfunkciók kivételével – bármilyen köztisztviselget betölthetnek. A közélet alacsonyabb szintjein azonban még megtörténik, hogy valakinek a kinevezését vagy tömegmozgalmi – például szakszervezeti – tisztségbe választását azért nem javasolják felettesei, mert az illető templomba jár. Egyes területeken – falvakban, kisvárosokban, járásokban – hallottunk arról, hogy a helyi vezetők és az egyházak viszonya – legtöbbször mindkét fél hibájából – nem mindig nevezhető jónak.

... a vallásos emberek meggyőződéssel szolgálhatják a haladást, a szocializmus ügyét, miközben hitükhöz is hűek maradnak. Nem kell, hogy emiatt lelkiismereti válságba kerüljenek. ... Vallásos hite miatt senkit sem érhet semmiféle társadalmi hátrány. Hazánkban teljes a lelkiismereti szabadság, mindenki maga dönti el világnézeti hovatartozását” (260. old.) – mondotta Kádár János az országgyűlés 1980. évi őszi ülészakán, s szavaival mélységesen egyetérthetünk. A reprezentatív szociológiai vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a hívők száma Magyarországon eléri a népesség 46–48 százalékát, s ezen belül azt is kimutatják, milyen hányadot képviselnek a mezőgaz-

dasági dolgozók, az ipari munkások, a vezetők és az értelmiségiek. A szövetségi politika kölcsönös alakítása során ez nem hagyható figyelmen kívül. A keresztény ember számára hitének társadalmi, erkölcsi, lélektani szempontból egyaránt meghatározó szerepe van életvitelére – amint a marxista sem választhatja külön meggyőződését a munkájától, közéleti tevékenységétől, szórazásától. A hitnek ugyanúgy vannak belső törvényszerűségei, s ezzel együtt objektív velejárói, mint például a nemzetiségi hovatartozásnak. A vallásos embernek templomra van szüksége, közösségi helyiségekre, ahol alkalomadtán összejöhet hittestvéreivel, egyházi iskolára, ahová gyermekeit beírathatja. A saját anyanyelvét és kultúráját megőrizni kívánó kisebbségi polgárnak szintén kellenek bizonyos intézmények (klub, iskola, könyvtár), különben egyszerűen nincs módja megtartani a nemzetiségét.

A nemzeti egység szilárdságának, a társadalom demokratikus légkörének – mint minden kisebbséggel gazdag országban – nálunk is fokmérője a nemzetiségi politika. Nem lehet véletlen, hogy a párt első titkára 1978 és 1981 között szinte valamennyi fontosabb beszédében kitért erre, hangsúlyozva, hogy az idegen ajkú magyar állampolgárok minden lehető segítséget megkapnak hagyományaik megőrzésére. A korábbi évekhez-évtizedekhez képest új elem – ez a kérdés jelentőségét mutatja –, hogy Kádár János több ízben is említette a határainkon kívül élő magyarságot: mennyire fontos számunkra, hogy megtartsák nyelvüket, nemzeti kultúrájukat, betöltsék azt a bizonyos hídszerepet az anyaország és új hazájuk között. Különösen fontos ez a szomszédos országok esetében, ahol egy tömbben élnek több százezres, esetleg több milliós számban honfitársaink. A kormányzat az utóbbi években komoly erőfeszítéseket tett a szórványban élő magyarok és az óhaza kapcsolatának javításáért – lásd az anyanyelvi mozgalmat, a külföldi magyar intézetek, konzulátusok létesítését stb. –, s úgy tűnik, folytatja ezt a munkát.

Kádár János az elvi irányítás szellemét képviseli akkor is, amikor valamely rétegszervezet, vagy ágazati, szakmai intézmény dolgozóijhoz szól. Nem avatkozik bele az ő munkájukba sem, nem kíván az operativitás eszközeivel élni. Viszont elvi és etikai követelményeket támaszt velük szemben, amint az ország minden polgárával szemben támasztania kell. „A jobb, hatékonyabb munka mellett nagy jelentősége van az emberi magatartásnak is – mondotta a Belügyminisztérium parancsnoki értekezletén 1980 novemberében. – Fontos, hogy intézkedéseik és fellépéseik során soha ne éljenek vissza a rájuk bízott hatalommal, mert a hatalom nem az intézkedő személyé, hanem a munkásosztályé, szélesebb értelemben a dolgozó népé. Az egyéni magatartás tehát politikai kérdés is... Egy kommunista – hozzáteszem, egy belügyi dolgozó – véleményem szerint inkább egy kicsit kisebb mértékben éljen mindazzal a törvény adta lehetőséggel, ami neki, mint állampolgárnak jár, minthogy egy hajszálynit is visszaéljen ezekkel a jogaival, lehetőségeivel.” (280. old.)

Az állam biztonsága, békéje, gyarapodása – klasszikus jogfilozófiai kifejezéssel, a közjó – végső soron az egyes emberek magatartásától függ. Kádár János is ezért fordul mindig a személyekhez és sohasem elvont intézményekhez; apparátusokhoz, ezért apellál minduntalan az értelemre, a humánusra és sohasem az előírásra, a vakfegyelemre. Személyes mondandója így lesz mindnyájunk számára fontos: közügy. S így lesz érthető, hogy amire törekszik, az a legszélesebb értelemben vett társadalmi igazságosság és egyetértés.

Az egyetértés egyébként is kulcsfogalma a Kádár János nevével fémjelzett politikának. Képletesen, a matematika nyelvén szólva: gondjainknak azt a legkisebb közös többszörösét kell megtalálnunk, amelynek alapján aztán az egész – ki tudja hány ismeretlenes – egyenlet megoldható. Könnyen vagy nehezebben? Ez felkészültségünktől és akarásunktól függ.

Az alapvető értékekben és célokban való konszenzus nélkül mindenfajta fejlődés kizárt; az utóbbi húsz esztendő magyar belpolitikájának nagy vívmánya, hogy a legfontosabb törekvéseket tekintve sikerült megteremtünk az egyetértést. Kádár János ezt a következőképp fogalmazta meg a 70. születésnapján rendezett parlamenti ünnepségen: „Az anyagi gyarapodáson túl a legnagyobb érték az az egység, összefogás, amely népünk szolgálatában a különböző pártállású, világnézetű embereket, a társadalom tisztességes erőit egyesítette. Ez a nemzeti közmegegyezés, szocialista egyetértés, amely társadalmunk alapintézményeinek feltésével, további gyarapításával és szilárdításával függ össze, a legnagyobb vívmányunk... Legyen meg bennünk a nyitottság, mellőzzük a megszokott sablonokat, és akkor nem kell félnünk a jövőtől. Amit elértünk, ennek a politikának, ennek a közmegegyezésnek köszönhetjük. Erre vigyázzunk a legjobban.”

IRODALOM

Fény a tárgyak fölött

Között és Metszetek. Az előbbi címmel jelent meg Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött verseinek kötete, az utóbbi könyv pedig újabb irodalmi tanulmányait tartalmazza. Semmiképpen nem lehet véletlen ez a címválasztás. Nyilvánvaló, hogy a költő, aki ilyen tudatosan hangsúlyozza a maga alanyiségének köztes állapotát, s ilyen szerényen vallja meg, hogy az életről és a költészetéről csak olyan ismereteink lehetnek, mint a mikroszkóp fölé hajló tudósnak, aki az*egészből kimetszett részeket tanulmányozza, rendkívül elmélyülten kutatja azokat a lehetőségeket, melyek révén minél többet fejezhet ki önmagáról és anyagáról: a líráról.

Talán paradox módon hangzik a kijelentés, mégis azt kell mondanunk: Nemes Nagy Ágnes, akit oly szívesen és sokszor neveztek intellektuális lírikusnak, alapjában véve szenvedélyes és indulatos költő. Szenvédélyének alapmotívuma a mégismerés kényszere, indulatát pedig tetten érhetjük képeiben s azokban a mozzanatnyi utalásokban, melyek az ismeret birtokába jutott embert a folyvást előbbre és magasabbra való törekvés és a lemondás végletei közé taszítják. A sokat emlegetett reflexivitás meghatározója lírájának, de bárhol s bárhogyan elmélkedjék is, érezni, ahogy intellektusára hagyatkozva szeretné meghosszabbítani annak érvényességi körét, s meghódítani általa a jelent éppen úgy, mint a múltat. Magatartásáról és a világról alkotott képéről sokat árul el az *Elméked-ve* tizenkét sora:

Mit kéne tennem? Nem tudom.

A kezem összekulcsolom.

Ülök az ágyon szólatlan.

Hová is ejtettem magam?

Összefonom ujjaimat.

Ennyi maradt: a mozdulat

A hitből és gályára vont

Öseimből maradt a csont.

Hová forduljon hát az ész?

Pedig jó volna szégyenét

A szóval, mely megsejteni,

Kimondani, s elrejtjeni.

Nyilvánvalóan nem szabad a mai Nemes Nagy Ágnes alkotásmódszerére következtetnünk e régebbi versből, de sokat megsejthetünk azokból a lelki tartalmakból, melyek egész nemzedékét jellemezték. Ez a generáció, mely a nagy hatású *Újhold*

körül verődött össze, már túl Babbitson, de még nem haladva meg a *Jónás könyve* paradox felelősségvállalásának gesztusát, kulcsszavának érezte s hitte a „szégyen”-t. Nemcsak az egyén szégyene volt ez, hanem az egész emberisége, amely tehetetlenül, kiszolgáltatottan, önnön végzetébe belenyugodva hagyta, hogy földünk, otthonunk a második világháborúban minden eddiginél szörnyűsebbe pusztítás színhelye legyen. Romokon és anarchián túllépve, tétován s magányosan töprengett a költő, mi lehet szerepe s rendeltetése, hogyan tudná megtalálni azokat az ígéket, melyekben megvallhatja tépett lelke legbensőbb indulatait, hogy elnyerhesse vétkeire a feloldozást. Figyeljük meg: a vers teli van egyszerű, egymás mellé rendelt állapotjelző közlésekkel, kopár kijelentő mondatokkal, melyek tétovázás nélkül, kérlelhetetlen logikával tartanak a vers középpontja felé: „Ennyi maradt: a mozdulat”. E köré a fáradt, csüggeteg mozdulat köré kell újra felépíteni a művek boltozatát. S ez a küzdelmes munka ma sem fejeződött be. Vagy véletlen volna, hogy Nemes Nagy Ágnes intenzíven foglalkoztatják a mai líra törvényszerűségei? Hogy olyan bámulatos átélessel és mélységekig hatol a líra anyagába, melyet csak költő ismerhet igazán? „Kimondani, s elrejtjeni” – ime, ez az a két pólus, mely köré Nemes Nagy Ágnes lírája rendeződik. Kimondani a kimondhatatlant, azt, hogy annyi lehangozó és dermesztő tapasztalat után a létnek mégis van értelme és rendeltetése, és „elrejtjeni” azokat a kétségeket, melyeket a tapasztalatok égettek intő jelként a költő tudatába. S talán azért is fejtegeti olyan erőteljesen, milyen alkotóelemekből épül a líra, milyen az a költői anyag, amellyel dolgozik, hogy elméleti munkássága is hozzásegítse ahhoz a szóhoz, melyben együtt rejlik véges és végtelen, megfoghatatlan és megfogható.

Nemes Nagy Ágnes lírája minden megvallott és elrejtett kétségével és kételkedésével együtt nagy költészet, s mint ilyen – ellentétekből épül. Mozgás és mozdulatlanság, fény és árny feszül egymásnak verseiben, melyekben nyoma sincs a modern líra szinte kötelező homályának. Sokkal inkább érezhetjük az ismeret világosságának és az ismeretszerzés bonyolultságának izgalmas kettősségét, azt a folytonosan előrehaladó mozgást, amely az emberi gondolkodás történetét éppúgy jellemzi, mint a művészetekét. S ami kivételes feszültséget kölcsönöz e lírai formálásnak: benne élővé válnak a tárgyak; s a halott természet „metszetei” az ember személys életének, múltjának és jelenének, tetteinek és gondolatainak teljes értékű hordozói lesznek. Nem hasonlatokkal, megszemélyesítésekkel, nem is metaforákkal és jelképekkel dolgozik, hanem az átlényegülésnek kivételes erejű és hitelű folyamatait vetíti elénk, azt a pillanatot, amikor az

ember azonosul a természettel és a gondolattal. De ezt nem panteisztikus módon teszi, hanem kutató és kereső gesztussal, mely a tárgyakban és a jelenségekben a hajdani éden lenyomatát véli felfedezni. „A nap s az ég között”, „az ég s az ég között” ível ez a líra, melyben a tárgyak sajátos sejtelmekkel telítődnek, s a perc látványába besugárzik az egész történelem. Erre példa a *Vihar* nyitó sorai:

*Egy ing rohan a réten.
Nap-éj-egyenlőségi viharban
a szárítókötélről elszőkötött,
s most rogy-rohan Medárd-zöld fű fölött
egy sebesült katona testtelen
koreográfiája.*

Próbáljuk lehántani a látvány ábrázolásának egyes rétegeit. „Egy ing rohan a réten” – azaz a szélviharban egy ing elszabadult a szárítókötélről. De ez az ing már „rohan”, s maga a szélvihar is „nap-éj-egyenlőségi”, tehát a látvány tere kitágul, s e tágulatnak e két soron belül is nehéz megvonni határait. S bár a következő sor látszólag lokalizálja („a szárítókötélről elszőkötött”) a képet, a látvány továbbbepítése, s különösen a két összekapcsolt állítmány („rogy-rohan”) más lélektani mezőbe transzponálja a cselekményt, hiszen csak az ember szokott lerogygni, s nem is akármilyen ember, hiszen a futó ing „egy sebesült katona testtelen – koreográfiája”. Abban a nagyszerű tanulmányban, melynek *A költői kép* a címe (s mellesleg többet árul el a líra természetéről, mint elméleti dolgozatok tucatja), a többi között ezeket írja Nemes Nagy Ágnes: „A költő sok mindent felhasznál hát az objektív tónus kikeveréséhez, epikumot, szereplőket, hangnemet, törvényvédő mozdulatot és egyáltalán nem utolsósorban képet, képet. Az objektív líra képei, tárgyai – mondom – nem díszítők vagy szemléltetők, nem is jelképezők, hanem a másképp elmondhatatlan közlés eszközei. Olyan lelki tények jelei, amelyek más módszerrel ábrázolhatatlanok.” Amit e versben el akar mondani, valóban belesűrűsödik egyetlen képbe: a viharban tovasikló ing a hajdani háborús pusztulást asszociálja, de nem közvetlenül, hanem áttételek sokaságában, s nem válik el egymástól a jelölt és jelölő, hanem mindkettő magába sűríti az idő kiterjedését is, a jelent (nyári viharban lengő ing) és a múltat (sebesült katona).

A *Metszetek*-nek a versről irt tanulmányaiban Nemes Nagy Ágnes nyomatékosan hangsúlyozza a költői alkotás tényét, újra és újra visszatér ahhoz a folyamathoz, amelynek során a tapasztalati anyag verssé lényegül. Nem az antikvitás óta továbbélő „költő-mesterember” párhuzamról van itt szó, melyet oly szuggesztíven elemzett például Kerényi Károly, sokkal fontosabb és jellemzőbb maga a folyamat, melyben az anyag átlényegül, új és új jelen-

tések hordozójává válhat. Nemes Nagy Ágnes költészete ilyen drámai folyamatként fogható fel: benne az ember, a költő egyre tudatosabban és biztosabban ismeri föl a „köztes állapot” törvényszerűségeit, melyekből épp tudatossága és tragikus hangoltsága révén törhet ki, s teremthet magának új közeget, amelyben a teremtő sugallat számára ugyancsak adottak az alkotás és a gondolkodás objektív törvényszerűségei. Ezekben a kivételesen ihletett pillanataiban emelkedik „a tárgyak fölé”:

*Mert fény van minden tárgy fölött.
A fák ragyognak, mint a sark-körök.
S jönnek sorban derengő végtelen,
fény-sapkában 92 elem,
mind homlokán hordozva mását –
hiszem a test feltámadását.*

(A tárgy fölött)

Az ember a maga adottságai között sosem tekintheti át a dolgok és a világ teljességét. Ezt a felismerést más és más eszközökkel fejezi ki és közvetíti a mai líra. Van, akit a végesség tudata csüggedéssel tölt el, s az emberi esendőség, a végre való kiszemeltségünk irányába tesz nyitottá. S van, aki – mint Nemes Nagy Ágnes is – elszántan járja a megismerés útját, hogy onnan akár csak egy maroknyi fényt hozhasson megvilágosodása jutalmául. A költő, bármily tökéletesen ismeri is mesterségét, bármily tudatosan gyakorolja is a kifejezés eszközeit, végeredményben sosem láthat egészen tisztán, s „a dolgok széléin” megáll. De ezen a ponton mégis szeme elé tárul a fény, mely megvilágítja a homályos pontokat, és megajándékozza őt az annyira áhított tudás örömeivel. Lehet, hogy e tudás végelemzésben negatív, mert azt ismeri föl, hogy a teljességhez viszonyítva még mindig keveset és bizonytalanul mondhatunk magunkénak. A folyamat azonban mindig újrazedhető, s ha a költő igazán elkötelezett tudója és gyakorlója a lírának, újra is kezdi. Ezért érezzük Nemes Nagy Ágnes líráját a vereségekből épülő emberi győzelem nagyszerű dokumentumának: „voltaképpen” látszólagosságá mögött a megtalált és kiküzdött bizonyosságok sejlenek fel s lesznek tapinthatóvá. (*Magvető Kiadó, 1981*)

RÓNAY LÁSZLÓ

Sorsok a közelmúltból

Magyar Életrajzi Lexikon III., kiegészítő kötet A–Z.
Főszerk. Kenyeres Ágnes. Akadémiai Kiadó, 1981.

Háromévi gyűjtőmunka után 1981 karácsonyára jelent meg a *Magyar Életrajzi Lexikon* III. kötet. Nem készülhetett el hamarabb, hiszen a hazai életrajzirodalomnak bizony kevés a használható kortársi forrása: a három-ötvenként kiadott akadémiai, püspökségi almanachok, a magyar anyagokban alig változó hazai *Ki kicsodá-k* nem pótolhatják az egykori név- és címtárakat, életrajzi sorozatokat.

Életrajzi lexikonnál a könnyen megtalálható név-címszótól a pontos születési és halálozási időpontokig, a rövidítés és utalórendszer kialakításától a könyvészeti adatok helyes közléseig, a tárgyszerű, forráskritikán alapuló adatközlésen át a nyelvi tisztaságot megkövetelő, minden fölösleges betűt kiirtó szerkesztői következetesség szükséges. A hazai lexikonkészítés szemlélete, módszere, közlésmódja megmerevedett a kezdetek egyik nem éppen sikerült próbálkozásánál, máig sem tudta áttörni az *Új Magyar Lexikon* készítésekor kialakult gyakorlat korlátait.

E kötet tartalmát meghatározza kiegészítő jellege. Listákat lehetne összeállítani arról, hogy kik, arról is hogy mi okból vagy kinek a javaslatára maradtak ki. A nem közölt életrajzok annál nagyobb veszteségeink, minél kevesebb egyéb forrásból értesülhetünk azokról, akik szakmájuk élvonalába tartoztak.

A XX. századi magyar közéletet a számon kérhető kihagyottak nélkül is – bár kódös foltokkal – be tudja mutatni a kötet. Az, hogy csak egyes nevek, nem pedig foglalkozási ágak vagy irányzatok hívei hiányoznak belőle, a főszerkesztő, Kenyeres Ágnes érdeme éppúgy, mint *általában* a tárgyszerű, tárgyilagosságra törekvő adatközlés. Elismerés illeti az anyaggyűjtőket, a cikkírókat, hogy a társadalom mélyrétegeiből is felszínre hoztak életsorokat, olyanokat, akiknek nevével csak a szakmabeliek találkozhattak – egyébként őket is csak a véletlen szerencse segíthetné hozzá ezek életrajzi adataihoz.

A mai országhatáron kívül élő magyarság a kötet halálozási statisztikájában feleannyi életrajzzal szerepel, mint amit aránya megkívánt volna: 433 fő, az életrajzok 15,53 százaléka.

Az életrajzok betűrendezésekor az *általános latin betűs ábécé* besorolási szabályát alkalmazták, a magyar ábécé önálló *cs, gy, ny, ő, sz, t, ü, zs* betűit hozzácsapták az előző betűkhöz.

A névelőzések neveket az előzők föloldása helyett, azaz egybeolvasva sorolták betűrendbe: *T.*

Oláh Böske (787. old.) *Toláh*-nak olvasva található, nem pedig: Oláh Böske, T. – Oláh Böske, T(arnay) – Oláh Böske, Tarnay Ernőné stb. Az egyetlen helytelen választották éppúgy, mint F. Vattai Erzsébet (224. old.), Z. Papp Sándor (867. old.) stb. esetében. Ilyen besorolásban ki találja meg ezeket az életrajzokat? Íratlan szabály, hogy az eltérő névalakokról, névváltozatokról, leánykori, illetve asszonynevekről utalni kell. A *Hét év magánzárkában* című önéletírás szerzője Bone Edit (a lexikonban Bonc) – egy időben Balázs Béla felesége – életrajzát például Hajós Edit néven (283. old.), a szlovák–magyar szótárt (2. kiad., Bp. 1970) szerkesztő T. Göbel Marianne Tamáska Jánosné Göbel Edit néven találhatjuk (777. old.). Boneről vagy Balázs Bélánéről éppúgy nem utaltak Hajósra, mint Göbelről Tamáska Jánosnéra. Hogyan találhatja meg életrajzukat az, aki csak a Bone vagy a Göbel nevet ismeri?

A 319 utalást igénylő névváltozatból 31 utalót találtam, 22 nőt és 9 férfit, hiányzik tehát az utalók 90,3 százaléka, 108 nőé és 186 férfié.

A szerkesztői munkában követelmény a rendszeresség, egyébként hatványozódnak a hibák, amiket még a gépirónó és a szedő is szaporíthat: *Bakach Bessenyei* nem Bakách, *Kórody* Keresztély Imre nem kettős nevű, *Salkházi* Sára előző neve Schalkház i nélkül, *Veér* Imre nem Weér stb. A lappalomban a *Hungária* á-val, a némesesi előnevek: remetei (206. old.), nagybachoni (558. old.) kis kezdőbetűvel irandók; a horvát *szabor* nem szabori (799. old.) a *River Plate* nem Rives (313. old.) stb... Sorozatos ismétlődés győzött meg arról, hogy szerkesztői figyelmetlenség okozta a *nyilasuralom* egybeírását Teleki Éva könyvcímében; Keszi Imre, Radisics Elemér stb. műveinek egyesítését, Mérő Ferenc művéből a *lexikon* szó elhagyását (517. old.) stb. Egy lexikonapparátustól el lehetne várni a könyvészeti hivatkozások – *MSz 3497–57* – ismeretét és olyan könyvtárhasználati gyakorlatot, hogy ilyen elnézések ne fordulhassanak elő.

A szerkesztői munka minőségét meghatározza a cikkek adatolása, illetve, a kialakított rövidítések egyértelmű alkalmazása. A századunkbeli 2791 életrajzból 177 (6,34 százalék) *születési* (belföldi: 118, a mai országhatáron kívüli: 59) – 178 (6,37 százalék) *halálozási* adataiban hiányos (belföldi: 85, a mai országhatáron kívüli 93). Minden nyolcadik életrajz, az összesnek 12,71 százaléka csonka.

A rossz vagy téves földrajzi jelölésekből egész példatárat kínál a lexikon: Pest(szent)erzsébet – 1950 óta Bp. XX. kerületének része. – 1924-ig *Erzsébetfalva* és nem Pesterzsébet (480., 628., 629. old.). Zimmer Ferenc cikke kéziratában a *Pinkafő* halálhelyet Pinkafeld, Ausztriára „javították”. E

nyelvi genocidiummal kiírható 8–9000 magyar helynév – ember legyen a talpán, aki azután követni tudja a Kárpát-medence helyneveinek viharában változó áradatát. Ahogy a Lajtán innen *Ausztria* nem *Österreich*, *Grác* nem *Graz* (193. old.), *Breslau* (ma *Wrocław*) viszont *Boroszló*. Csak a konyhanyelv használja *Dobra* (Hunyad vm.) helyett azt, hogy Hunyaddobra, *Szatmárnémeti* helyett a *Szatmár*, a magyarul és szerbül egyaránt *Kula* (v. *Bács-Bodrog* vm.) helyett a *Bácskula*, *Szerdahely* (Szeben vm.) helyett az Erdélyszerdahely (687. old.), *Komárom* helyett a *Révkomárom* (249. old.) elnevezést. Nuseni bizonyára *Apagyfalva* (v. *Szoínok-Doboka* vm.), románul *Nuşeni, ş-se!* Farkas István 1975-ben *Szentgyörgyön* (v. *Pozsony* vm.) és nem *Svätý Jur-on* halt meg, a volt szabad királyi város szlovák neve 1960 óta egyébként *Jur pri Bratislave*. Szalatnai Rezső nem a bihari Nagyszalontán, hanem a zólyomi *Nagy-szalatnán*, Farkas Lujza *Mezőkasszonyban* (a-val!) született.

Hajdu Helga 1907-ben nem születhetett *Kamenica* faluban, hiszen ez már az 1898-as helységnévtárban is csak a Hont vármegyei *Kemence* község utalójaként található. Mivel *Kamenica* a szlovák községnevek szóösszetételében gyakori, a lehetséges változatok: *Tarkő* (Sáros vm., szlovákul *Kamenica*), *Nagykemence* (Zemplén vm. 1920: *Kamenica*, ma: *Kamenica nad Cirochou*), *Garamkövesd* (Hont vm., 1948-tól *Kamenica nad Hronom*), *Alsókemence* (Abaúj-Torna vm., szlovákul *Nižná Kamenica* és *Felsőkemence*, *Vyšná Kamenica*) stb.

Nehéz műfaj a lexikon szerkesztése, hiszen a munka során nemcsak ilyen apróságokra, de a nyelvi tisztaságra is ügyelni kell. E kötetben még az adathiányoknál gyakoribbak a magyartalanságok és szószaporítások. Igényes szerkesztő nem hagyhat meg ilyen mondatokat: „Jelentős versmondói tevékenységet folytatott”... „Alapító tagjai közé tartozott a Területvédő Ligának (468. old. 1–2. h), ... tanulmányozta az idegen testek nyeléből származó elváltozásokat” (699. old.). Sinka Istvánnak „a parasztmitosz és a faji ideológia terhelte meg szociografikus anyagot is mozgó önéletrását is” (701. old.), vagy az, hogy „...1975-től megindult a válogatott művek sorozata is” (785. old.). Lexikonban a *volt* szó használatát

csak az irály indokolhatja, ugyanabban a cikkben legfeljebb 3–5 mondatonként nem hat szóismétlésként. Érdemes lenne összeszámlálni, hány ezer *volt* feszít itt büszke öntudattal a mondatok végén.

Nem hallgatható el, hogy egy-egy cikkből lényeges adatokat töröltek. Például: *Pálffy György* (586. old.) Szeged főispánja (1945. nov.–1946. dec.), nyugdíjazásáig h. polgármester (1947. jan.–1949. dec.). – *Rácz Vilmos* Krúdyt adott ki, művei: *Párbajkodez* (Bp., 1923, 1924, 1938), *Szűrés* kizárva (München, 1975) stb.; öngyilkosnak neveznek olyan személyt aki nem volt az (416. old.); miért szlovákiai író a Magyarországon született és meghalt *Kazimir Károly*, aki 55 évéből 19 évet töltött a mai határokon kívül? Hogyan került be XIX. században elhunyt személy (868. old.) a XX. századi összeállításba?

A legtöbb elírás, hiányos születési-halálozási adat a művészek életrajzában található. Úgy tűnik, ezek gondozói a szerkesztést a gépírási hibák javításával elintéztettek vették. Szembeötlő, hogy a *Magyar Néprajzi Lexikon* cikkeit, azok kiegészítése nélkül ültették át, s az írói életrajzok gyakran aránytalanul hosszúak, néhol műveket ismertettek, ami nem feladatuk.

A lexikon lapozgatásakor tapasztaltam, hogy a szöveg végső formáját megadó elfelejtették rövidítéseiket egyeztetni. Bár két (!) rövidítésjegyzékük van, ez nincs összhangban a cikkekben fellelhető rövidítésekkel. Budapest rövidítése általában Bp., a lapok címében náluk *Bpesti*; az *m.* = magyar, megye, de az *M.* = műve(i) – csak műve(i) – a magyar, ha tulajdonnév, akkor *Magy.*, a cikkekben, ha egyetlen elvégzett szak, akkor *magyar*. E szerint a *M. Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSz)* = Művei Nők Demokratikus Szövetsége lenne? Ha az *L.* = *Lap*, az egyes lapok címeit miért közlik külön is a jegyzékben, s ott miért jelent az *L.* még *Lapja*-t, *Lapok*-at is?

Szörszálhasogatásnak tűnhet a hibák, elírások, tévedések csokorba szedése. A lexikon azonban nemcsak egy könyv – adattár, hivatkozási forrás, sokak számára az ismeretszerzés elsőrendű kézikönyve, esetleg egyedüli forrása.

VICZIÁN JÁNOS

Bolberitz Pál:

Isten, ember, vallás

Magyar nyelvű, keresztény szellemű filozófiai irodalmunk ismét gazdagodott egy könyvvel. Bolberitz Pál kötetét érdemes komolyan szemügyre vennünk, mert benne olyan filozófus szólal meg, aki keresztény és metafizikus módon gondolkodik, és tételeivel határozottan lép elő. Szellemi erőfeszítései nyomán a keresztény világnézet alapvető kérdései ismét élni és ragyogni kezdenek.

A szerző a fiatal nemzedékhez tartozik, amely a II. vatikáni zsinat után kezdte meg filozófiai-teológiai tanulmányait, és a római Gergely-egyetem szellemét szívta magába.

Bátor gondolkodó, mert maga mögött tudja napjaink legjelentősebb keresztény filozófusainak táborát (pl. E. Coreth, J. Finance, B. Lonergan, J. B. Lotz, K. Rahner, P. Henrici stb.), akik között forgolódott, és akik nevelték. Hangja öntudatos és markáns, mert tudásának nemcsak bőséges történeti-szellemi fedezete van, hanem szavaiból az is kiérezhető, hogy mint a keresztény filozófia képviselője, személyes létezésében megvalósította az ismeret és a hit egységét.

A szerző filozófiai-teológiai célkitűzése világos: a teológiai igazságok, az istenkérdés tárgyi, tudományos érvényét akarja alátámasztani, a teológiai igazságok szellemi-világnézeti háttérét szeretné föltárni. A keresztény meggyőződést törekszik korszerű, elfogadható és észérvekkel is igazolt, tág horizontba helyezni. A könyv bemutatja a mai *keresztény filozófia* problémáit és eredményeit. Bár a keresztény filozófia léte és mivolta a szakirodalomban vitatott kérdés, ennek ellenére vitathatatlan, hogy vannak különböző típusú keresztény filozófiák. A keresztény hit jogosan hivatkozik a természetre, a történelemre és az emberre. Isten kegyelme ténylegesen az egész embert érinti, tehát gondolkodását is áthatja. A keresztény filozófia is olyan kísérlet, amely gondolatilag, racionálisan világítja meg létezésünket, és mindazt, ami ezzel lényegileg együtt jár. A keresztény gondolkodás mindig igényelte a metafizikai értelmezést. Metafizika pedig akkor lehetséges, ha hiszünk a gondolat, az értelem erejében. Értelmünk képes a lényeg megragadására, és képes túlhaladni a tisztán tudományos igazságok síkján, a valóságot teljes mélységében fölmérni, sőt képes minden evilági realitást is túlhaladni. Ha belemerészkedünk a metafizikai reflexióba, észre vesszük, hogy az milyen komolyan veszi a konkrét körülményeket, a történel-

mi tényeket, az ember létezését, és hogy a valóság egészét igyekszik megragadni.

Szükségesek a teológiában a pozitív adatok és tények, de a legfontosabb mégis „az ember előzetes filozófikus önfelfogása, a filozófiai indíttatás” (K. Rahner). A teológiában is szükségképp benne rejlik az ember valamilyen filozófiai vagy filozófia előtti önértelmezése. Csak akkor lehet tudományosan teológiát művelni, ha már előzetesen biztosítottuk a munka történelmi-nyelvi-értelmezési horizontját. Nyíri Tamás munkássága nyomán a szerző e vonatkozásban már kitaposott utakon jár.

Bolberitz Pál gondolkodásának tengelyében a mai tomisták által kidolgozott *transzcendentális* módszer áll. Központi kérdése: hogyan lehetséges metafizikai érvényű ismeret? És erre pozitív választ ad, azon az alapon, hogy rámutat az emberi szellem transzcendentális irányultságára. Szellemünk mindig és mindenhol, tudatosan vagy bennfoglaltan a létre, az abszolút létre, az abszolút titokra, végeredményben Istenre irányul. Nyilvánvalóvá lesz szellemünk transzcendentális irányultsága, ha megismerésünket és akarásunkat operatív elemzésnek vetjük alá, azaz a megismerés és akarás megvalósulásának, foganatosításának lényegi lehetőségi feltételeire reflektálunk. A könyv minden lényeges kérdést ebben a szellemben igazol.

Különös hangsúlyt kap a könyvben a *világnézeti* szempont (pl. a rossz problémája, az ateizmus, a dialógus, a boldogság stb.). A keresztény hit eredetileg nem azonosítható semmilyen világnézettel, de konkrét esetben világnézetté fejleszthető, sőt fejlesztendő. A világnézet a természet, a történelem tényeit összefüggésükben értelmezi, de úgy, hogy egyszersmind az emberi létezés értelmét megvilágítsa. Ha sikerül a valóságot, ismereteink egészét egzisztenciális szempontból összegezni, megítélni és értékelni, akkor már világnézetet alakítunk ki. Teljes értékű a világnézet akkor, ha logikailag meg tudja vonni összes ismereteink határát, tartalmi gazdagsága szerint pedig a valóság összes adatait értékeli. Az adatok különböző konstellációi folytan különböző összegzésekről, világnézetekről beszélhetünk.

Ebben az összefüggésben külön kell beszélnünk az úgynevezett világnézeti filozófiáról, amely meg lehetően kényes kérdés. Bolberitz Pál nézete szerint a világnézet az ember tényleges történelmi helyzetéből ered, és ezért a történelmi helyzetről mindig bőséges fölvilágosítással szolgál. De az is lehetséges, hogy a filozófia alakítja ki a világnézetet. S ekkor a világnézet nem a filozófia melléktérmeke csupán, hanem benne a filozófia sajátos lényege és célja valósul meg. Az igaz, hogy a filozófia elsősorban nem világnézet kialakítására törekszik, de a világnézeti filozófia megfelel a filozófia

lényegi törekvéseinek. Szerzőnk a filozófiát arra használja föl, hogy segítségével korszerű keresztény világnézetet alakítson ki. Úgy látja, hogy elkerülhető a világnézeti filozófia és a tudományos filozófia ütközése, ha a filozófiai világnézetet tudományosan dolgozzák ki, ha kiépítésénél fölhasználják a racionális filozófiát, a korszerű tudományos eredményeket, és figyelembe veszik a tudományos gondolkodás szabályait. Nem lehet kétségbe vonni manapság azt a tényt, hogy a filozófia jelentős világnézeti tényezővé vált. A keresztény embernek szüksége van filozófiai és tudományosan megalapozott világnézetre: nem a filozófiára van szüksége, hanem annak segítségére, hogy az ész és a hit békét köthessen, amikor a tudás nem a hit utódjaként lép föl, hanem a hit a tudás teljes kibontakozásának lényegi föltételévé válik. A kötet ilyen igényt támaszt a filozófiával szemben. Nem pusztán önmagáért vet föl egy-egy filozófiai gondolatot, hanem azért, hogy azt az átfogó keresztény világnézet szolgálatába állítsa, vagy azért, hogy az ellentétes nézetekkel szembesítse. Hogy aztán ennek kivitelezése sikerül-e vagy sem, azt egyes esetekben külön kell elbírálni. Bolberitz véleménye az, hogy az istenkérdés és a keresztény vallás a filozófiai gondolkodás tükrében értelmes, igazolt és életképes világnézetté formálódik. Ha a filozófiát, a tudományt és a világnézetet összekapcsoljuk, akkor abból súlyos szellemi torzulás keletkezik. A filozófia lényege szerint nem világnézet, de elemi és elvi viszonyban van vele. A szerző igen szerencsésen és ügyesen tájékozódik, forgolódik mind a tudomány, mind a filozófia területén, és ezért megbízhatóan kezeli a filozófiai megalapozott világnézeti kérdéseket.

A keresztény filozófia a transzcendentális módszer, a világnézeti filozófia irányítójával indul el, hogy tisztázza az Isten, az ember és a vallás mai kérdéseit. Alapgondolata egyszerűen az, hogy az emberi szellem transzcendenciájában, transzcendentális irányulásában kinyilvánul Isten abszolút, személyes titka. Az alapgondolatból szervesen és következetesen bontakoznak ki az egyes kérdések: először maga az istenkérdés, hogy van Isten, és hogy ki az Isten. Igen lényeges, hogy Isten létét tudományosan igazolja. Gondolatmenete szervesen folytatódik a természetes istenismeret antropológiai hátterének fölvázolásával, amely beletorkollik a vallás filozófiai vizsgálatába. Az alapgondolat Jézus Krisztus misztériumának fölvillantásával teljeseedik ki.

A szerző az Isten-ember-vallás gondolatrendszert tömören, ellentmondásoktól mentesen elemzi, és halad a végkifejlet felé. Nagy filozófiai anyagot dolgoz föl, de szempontjai mindig előre meghatározott célkitűzését szolgálják. A könyv olvasása közben bepillantathatunk egy mai skolasztikus

gondolkodó szellemi műhelyébe, aki fölhasználja a filozófia történeti hagyományát, s otthonosan mozog a mai filozófiai kérdésekben is. Bolberitz Pál járatos a kiváló filozófusok gondolatvilágában, de mélyen átérzi a mai „elvi-nyelvi” zűrzavart is. Alapjában véve érdekes és értékes szellemi ötvözetet alkotott. Ha valakit igazán érdekel, hogy az utolsó évtizedekben mit hozott létre az újszolasztikus filozófia, és hogyan alakult konfrontációja a mai világgal, az feltétlenül vegye kézbe a könyvet. (Isten, ember, vallás a keresztény filozófiai gondolkodás tükrében. *Ecclesia Kiadó, 1982.*)

FILA BÉLA

Egy ihletett szentírási bevezető

Puskely Mária: *Bibliai tájakon, Róma, 1981.*

Árusítja a Szent István Társulat.

A megújuló kereszténység fokozottan érdeklődik a történeti Jézus élete iránt, a kor bonyolult tudás- és tapasztalatvilágával fordul hitének eredetéhez, új és új kérdéseket tesz föl, vagy a régieket fogalmazza újra. A katolikus szentírástudomány épp ezért nem nélkülözheti a filológia, a kultúrtörténet, az irodalomtörténet, az archeológia, sőt sok esetben a lélektan megállapításait sem. A mai biblikus kutatás oly nagy fölkészültséget és alaposágot tételez föl, hogy a világi hívő aligha képes megjárni hitének tudományos útjait, de még azok rövid szakaszait sem megfelelő műveltség híján. Az átfogó szemlélet kialakítása tehát elengedhetetlen. Ezt az igényt elégíti ki Puskely Mária könyve is.

Egy kialakuló sorozat harmadik kötete ez. Az első, az Ábrahámtól Jézusig az Ószövetség nagy, Jézus eljövételére utaló eseményeit, jeleit és mindezek újszövetségi beteljesülését mutatja be. Az Életadó Lélek pedig a Szentlélek által éltetett egyház felé fordítja az olvasó figyelmét. A Bibliai tájakon egy mai keresztény szentföldi zarándoklata, akinek finom, részletekbe menő, a hétköznapi valóságra érzékenyen reagáló megfigyeléseiben összesűrűsödik múlt és jelen, tudományos ismeret és élő hit.

A könyv hármas tagolású. Az első rész (Bibliai tájakon – Szentföldi útinapló) a szerző élménybeszámolója. A modern kor zarándoka léghűtéses repülőgépen, óránként nyolcszáz kilométeres sebességgel érkezik az egykor Jézus tapodta földre, de lelkében ugyanaz a vágy él, mint az ókori egyház hosszú heteki életvesztésében, hidegben-hőségben kitaró tagjaiban, lelkesedése nem kisebb a középkor keresztés vitézénél. Az alig több mint egyhetes

út élménygyűjtés, szembesülés azzal a földdel, azzal a tájjal, ahol Jézus élt. A Szentföld mai zarándoka nem teheti meg azt, amit Charles de Foucauld, hogy éveket tölt el Názáretben, elmélkedve a megtestesülés igazából átélmedhetetlen misztériumán.

A szerző Jézus életének állomásain jár. Azokon a helyeken, ahol minden köre, tárgyra több ezer évnyi esemény, kultúrák születése, virágzása és pusztulása rakódik. Itt épült föl Izrael csodálatos világa, és itt testesült meg az Ige, aki Istennél volt és aki Isten volt (Jn 1,1). Innen érkezett az üdvösség az emberiség számára. A Genezáret-tó fölötti csillagok ugyanazok, mint Jézus idejében... A városban játszó gyermekek közül az egyik akár Jézus is lehetne...

A könyv második részének címe Jézus Krisztus misztériumai. Szövegválogatás az egyházatyák, ké-

sőbbi teológusok, írók munkáiból, melyek az egyház történetének különböző századaiból valók. A Didachétól Karl Rahnerig; Jézus életének egy-egy mozzanatáról nyújtanak meditatációs anyagot. A válogatás külön értéke, hogy a két évezredes anyagból olyan fejezeteket emel ki, amelyek megértéséhez nem szükségesek dogmatörténeti vagy kultúrtörténeti ismeretek.

A názáreti Jézus életének tér-idő koordinátái pedig kalauzul szolgálnak a korabeli történelmi, földrajzi és szellemi helyzethez, Xavier Léon-Dufour Dictionnaire du Nouveau Testament című könyve alapján.

A kötetet történelmi táblázatok egészítik ki. A színes felvételek a gazdag írásos tartalmat szemléltetően illusztrálják.

BOROS JÁNOS

KÉPZŐMŰVÉSZET

Baranyay András kiállítása

Ismét valahogyan „rajtkaptak” minket: érzéseink olyan – kevésbé aktív – tartományát kavarták fel Baranyay András csendéletei (Helikon Galéria, 1982. március), mely mai, többnyire bensőségeséget elvesztett – konzervatív-közönyös vagy rafináltan túlfinomult – „műélvezői” gyakorlatunk mögött rejtőzik. Nyitottság; ne restelljük a jelzőt: naiv nyitottság kerestetik e képek igazi életelemeül. Mert a Csendéletek mindenekelőtt a látvány sajátos atmoszférájával hatnak. „Jótékony sugárzás” ez, morbidabban szólva: „vizuális terápia” az elméletgyárosok és a gyanakvó esztéták számára, mivel a kiállítás hangulata szappanbuborékszerűen tűnékeny: magyarázó-értelmező „ujjaink” első érintésére is szertefoszlni látszik. Furcsa módon ez az illékonyosság – (jó esetben) a minden néző egyéni érzékelésében újra és újra megszülető hangulat – igazi erénye Baranyay műveinek: nem kiszolgáltatottság, hanem ellenkezőleg, ablak a szabadságra.

Környezetünk legegyszerűbb tárgyai: egy asztal, egy terítő, egy pohár, egy tányér, gyümölcsök, ceruzák, ki tudja, mióta felhalmozott papírok, levelek – jelennek meg a Csendéletek-en különböző „beállításban”. És még valami: egy emberi kéz, mely szokatlan módon, de cseppet sem toladóan egészíti ki a csendélet (nature morte – ‘halott természet’) hagyományos világát. Sőt olykor egészen magára marad; egyedüli „témaként”. Ez a kéz hol akcióban van (poharakat, gyümölcsöket rakogat, értük nyúl), hol éppen csak látható, hol tétován tart egy ceruzát, hol óvó-rásimuló mozdulattal bo-

rul egy tál gyümölcsre, hol pedig teljesen eltűnik: „magára hagyja” a csendélet többi tárgyát. Jelenléte fokozataiból kiindulva bizonyára lehetne valamiféle allegorikus gondolatsort tulajdonítani Baranyay András képeinek, ám egy ilyen – bármily látványos – elmélet szükségszerűen hagyná figyelmen kívül azt az egyszerű tényt, hogy a Csendéletek-en az emberi kéz nem külső manipulátorként, még csak nem is „rendezkedő individualitásként” van jelen. Az, amit a tárgyak között „tesz”, tökéletesen harmonizál az „életlen” világgal; jelenléte egyszerre esetleges és természetes. Hiszen néha ugyanúgy „elég önmagának”, tétlenül, „dolog”-ként, akárcsak egy tányér gyümölcs (Kéz I-III.). Ez a kéz nem „beavatkozik”, hanem együvé tartozik egy asztalnyi világ többi létezőjével: poharakkal, almákkal, körtékkel, ceruzákkal, papírokkal, levelekkel. „Nem szükséges, hogy kimenj a házból. Maradj asztalodnál és figyelj. Még csak ne is figyelj, csupán várj. Várnod sem kell, légy teljes csendben és magad. Eszedek majd hozzád a világ, hogy leplezd le. Nem tehet másként, megbűvölten kigyózik majd előtted” (Franz Kafka).

Hogy ez a világ csak asztalnyi? Sokak számára minden bizonnyal szűk és korlátozott volna, ám a Baranyay által összeállított tárgyegyüttes szempontjából nemcsak a teljesség, hanem az otthonosság érzetét is kelti. Csend és nyugalom sugárzik a képekről; harmónia – méghozzá maradéktalanul hiteles harmónia: pontosan annyi, amennyi még megvalósulhat egy ilyen asztalnyi világban. Ennyi és nem több: itt nincs fikció, történet, mese, mellébeszélés – a létezés e parányi szerkesztettségében, beállítottságában valóban megértés és összhang uralkodik. „A valóságot nem tarthatja birtokában az ember, a képet igen” – tartja Susan Sontag. Megmaradni a képen belül – ez a legújabb Bara-

nyáj-művek jellemzője, s ki-ki eldöntheti, hogy ez maximális vagy minimális program-e? Ne hamar-kođjunk el a feleletet. A közhelyszerű allegóriákra és szimbólumokra éhes, azok „tettenérésében” és „leleplezésében” tetszelgő elemzés számára bizonyára minimális, végzetesen és „gondolattalanul” minimális program a *Csendéletek*-é. Másfelől merész vállalkozás: konvencionális műfajú, figurális képeken megvalósítani az önelvűségnek és magáértvalóságának azt a fokát, mely eddig mindenekelőtt az „absztrakt” művészet „előjoga” volt.

Nem véletlenül választotta kiállításra képi mot-tójául Baranyay az ismeretlen, múlt századbeli fotográfusnak a gyermek Arthur Hecegről készített felvételét, hiszen az azon is feltűnő titokzatos kéz – gondolati párhuzamként – a *Csendéletek*-en lát-ható kézhez hasonlóan megtalálható: talán vélet-lenszerűen, talán nem, de egy biztos: ottléte felte-hetően nem szükségyszerű, de nem is idegen. A kér-dés – szándékosság vagy véletlenszerűség – utólag immár eldönthetetlen. Mindez lehet utalás a Bara-nyay-művek természetére is: „mai” szemmel és ésszel ugyan e képekről sejtelmes-sokatmondó tör-téneteket és elvontságokat képzelhetünk el – de eh-hez sem bátorítást, sem tiltakozást nem várhatunk magától a képtől. Egyszerűen más a természete; világából – érzéseinket a látványra és hangulatára irányítva – száműzettek a szimbólumok.

Az elmondottakat látszik alátámasztani a képek technikája. Baranyay művészetében eddig is fontos szerepet játszott a fénykép, méghozzá annak sajátos változata. A művész ugyanis a foton, mint „másodlagos nyersanyagon” (elsődleges nyers-anya-ga a gép lencséje elé kerülő „valóságdarab”) tovább dolgozik: színes ceruzával, festékkel alakít-ja-formálja véglegessé. Az eredmény így minőségileg más lesz, nem egyszerűen fénykép, de nem is ki-zárólag festmény, grafika. Jellegzetes, „rózsaszínre színezett fotóinak” egész sorozatai ismertek. Ezek között megtalálhatóak azok, melyek a *Csendéletek* előzményeiként jöhetnek számításba. Tematikailag és formailag leginkább az 1976-ban keletkezett, egymásra montírozott, ceruzát tartó kezeket ábrá-zoló képek emlékeztetnek a mostani kiállításon be-mutatott művekre (*Ceruzák; Notesz és papírok*). Ám – ami Baranyay művészete esetében talán lé-nyegesebb is – atmoszférában, hangulatban a *Csendéletek* jobban rokoníthatóak az 1976–78 kö-zött született *Őnarckép*-sorozat egyes darabjaihoz. Ezek a szokatlan beállítású (szintén rózsaszínre színezett) munkák – a modell (jelen esetben maga a művész) ugyanis a nézőnek háttal helyezkedik el – a *Csendéletek*hez hasonlóan, azok gondolati elő-képeként minimálisra csökkentették a képi törté-nést. A Baranyay művészetéről írott kismonográ-fia szerzője, *Tandori Dezső* fogalmazásában: „Egy-

szerűen élni hagyja a dolgokat ez az ülő alak, bár maga is jelen van; micsoda ritka adomány!”

Érzékeny, halvány pasztellszínekből szövött vo-nalhaló fedi a *Csendéletek* alapjául szolgáló fotók felületét, helyenként lágy tempera-tónusokkal is kiegészítve. Különös hangulat ereszkedik így a ké-pekben látható poharak, gyümölcsök, ceruzák kö-zé. A színezés megváltoztatja a felvételek eredeti fényviszonyait anélkül, hogy ez a beavatkozás bár-miféle szürreális képzettsátságokra vezethetne. Módosul, színesebb lesz így egy „asztalnyi világ”, de csak egészen finoman, árnyalatnyival (de hatá-rozottan), a képen kívüli „másik” világhoz, a való-sághoz képest. A fénykép „itt-és most”-ja felpló-dódik, meghatározatlanná lesz, valamiféle ódon, pa-tinás milió és légkör üzenetét hozva. Vagy inkább egy különös, átszellemült, önmaga törvényei sze-rint élni tudó, apró univerzum rendje érinti meg?

ANDRÁSI GÁBOR

SZÁMUNK (RÓI

HAJNAL GÁBOR költő, műfordító, József Attila-díjas. *Én vagyok az* című versválogatása ez év nyarán a Szépiro-dalmi Könyvkiadónál látott napvilágot. Christiane Busta általa fordított verseit 1977 októberében és 1980 júniusá-ban közzöltük.

HARSÁNYI ISTVÁN tanár, pszichológus, az MTA Pszichológiai Intézetének ny. tudományos munkatársa. Legismertebb munkája a *Fiúk könyve*. 1979. októberi szá-munkba írt tanulmányt „Tévhitke az öregséggel kapcsol-atban” címmel.

HÖLVÉNYI GYÖRGY művelődéstörténész, a budapes-ti Egyetemi Könyvtár tudományos főmunkatársa. Kuta-tási területe a XVIII. századi magyar történetírás. La-punkban legutóbb 1978 januárjában „Adatok Prohászka három művének indexre teteléhez” és 1980 májusában „Faludy Ferenc (1704–1779)” című írása jelent meg.

SZEGZÁRDY-CSENGERY JÓZSEF műfordító, iroda-lomtörténész. Főként francia költők műveit ülteti át ma-gyar nyelvre. Lakits Pállal és Rónay Györggyel együtt szerkesztette a *Francia költők antológiáját* és a *Klasszikus francia költők* c. kötetet. 1980. júliusi számunkban José-Maria de Heredia költeményeinek fordítását közzöltük.

SZIKORA ANDRÁS újságíró, agrármérnök, a *Baromfi-ipar* című szaklap szerkesztője.

SZILI LEONTIN író, dramaturg. Irodalmi művek dra-matizálásáért az idén megkapta a Magyar Rádió elnöksé-gének nívódíját. Elbeszéléseit, emlékezéseit több ízben, „A csodálatos halfogság” című írását 1980. februári-márci-usi számunkban adtuk közre.

VAJTAI ISTVÁN ny. középiskolai tanár. „A sokarcú Móra Ferenc”-ről szóló tanulmányát 1980 szeptemberé-ben közzöltük.

RÉSUMÉ

Ce numéro est introduit par la lettre du rédacteur en chef de *Vigilia*, adressée aux lecteurs. Monsieur Béla HEGYI rappelle que cette revue mensuelle poursuit une activité d'éditeur depuis sa fondation en 1935 jusqu'à son interdiction en 1944. Cette tentative ne fut renouvelée après 1945 qu'une seule fois. Dans ses séries, *Vigilia* fit paraître des œuvres d'écrivains hongrois et étrangers, - c'est ainsi que les lecteurs hongrois pouvaient lire pour la première fois *Paul Claudel*, *Thornton Wilder*, *Giovanni Papini* et *Gertrud von Le Fort*.

L'évolution actuelle de la société hongroise, la politique de consensus social ont créé des conditions favorables à ce que *Vigilia* puisse renouveler son activité régulière d'éditeur. Cela représente tant la continuité des bons rapports - d'ores et déjà durable - entre Etat et Eglise, des liens d'interlocuteurs entre croyants et incroyants, que la continuité de la démocratie de l'édition et de la politique culturelle hongroise. Dès maintenant *Vigilia* s'efforce, d'une part, d'enrichir de nouvelles couleurs la culture générale et celle de l'Eglise en Hongrie, - et cela par l'édition d'œuvres qui, vu leur contenu, et leur esprit, appartiennent au cercle de dialogue idéologique dans un sens plus large, - d'autre part de contribuer par son activité d'éditeur au fonctionnement rentable de la revue *Vigilia*, qui - étant une publication indépendante, non subventionnée - combat de plus en plus contre les difficultés de frais d'imprimerie et de distribution toujours grandissants.

Parmi les études théologiques, il faut mentionner en premier lieu l'article de Margit SZÉLL sur la parisienne Madeleine Délbrèl et celui d'András SZIKORA sur Saint Martin né en Pannonie. Le premier essai de la revue a été écrit par Gellért BÉKÉS (OSB) : *L'amour à double visage - éros et agapé*, - qui traite des efforts chrétiens de la maturation de l'homme ayant pour le point d'appui le plus sûr l'enseignement de Jésus : l'Evangile.

L'article de István HARSÁNYI, psychologue, *Protection des talents*, touche les problèmes cités ci-dessus ; notamment l'auteur cherche la réponse aux trois questions suivantes : la société hongroise, plus précisément : l'éducation nationale, dispose-t-elle des garanties qui fraient le chemin aux jeunes très doués ; peut-on prévenir les drames qui surviennent à cause de l'étouffement des talents ; enfin, les personnes ayant un talent au-dessus de la moyenne quelle perspective ont-elles pour s'épanouir dans leur milieu quotidienne, en famille, au travail, à l'école.

Sous le titre : *L'alliance pour l'unité*, l'article rédactionnel analyse l'ouvrage paru récemment de János Kádár, premier secrétaire du Parti Ouvrier Socialiste Hongrois, intitulé : *Politique d'alliance, unité nationale*. Ce que l'auteur de l'article analyse en premier lieu, ce sont les passages de ce recueil de discours et d'articles, qui s'occupent de la politique de l'Eglise du Parti et du gouvernement hongrois, ainsi que des problèmes de l'unité nationale. L'ouvrage de Monsieur Kádár développe l'idée que dans la République Populaire Hongroise l'unité nationale est solide et que la politique d'alliance se réalise continuellement. Nous n'avons aucune raison de nous douter de l'intention et de la franchise de la direction du Parti. Il y a cependant des phénomènes dans notre société qui nous avertissent qu'entre intention et réalisation il y a parfois des différends. Il est vrai, par exemple, que les relations entre Etat et Eglises sont normalisées au niveau supérieur, c'est dire qu'il n'y a pas de discussion entre gouvernement et leaders religieux touchant les questions sociales. Le premier secrétaire du Comité Central du MSZMP (Parti Ouvrier Socialiste Hongrois), dans son discours de clôture des débats au XII. Congrès du Parti, mit l'accent entre autres sur le fait que, en Hongrie, les fidèles peuvent occuper des postes de fonctionnaires, - excepté évidemment des fonctions dans le Parti. Il arrive cependant au niveau inférieur de la vie publique que la nomination ou l'élection dans des fonctions d'action de masse (syndicat, par ex.) ne sont pas appuyées, recommandées par les supérieurs, parce que la personne en question est un catholique pratiquant. Dans certaines régions (villages, petites villes, districts) on peut observer que la relation des hauts fonctionnaires locaux et de l'Eglise, souvent par la faute des deux parties, n'est pas satisfaisante.

(Mária TOMPA)

INHALT

Unsere Nummer beginnt mit einem Brief des Chefredakteurs der *Vigilia*, gerichtet an die Leser der Zeitschrift. Béla HEGYI erinnert daran, dass die *Vigilia* gleich nach ihrer Gründung, angefangen vom Jahre 1935. bis 1944: – als sie verboten wurde – auch eine verlegerische Tätigkeit führte, die nach 1945. nur von einem einzigen ähnlichen Versuch gefolgt wurde. In ihrer Buchreihe publizierte *Vigilia* Werke von einheimischen und ausländischen Autoren und auf diese Weise erhielten die Leser je ein wichtiges Werk von Paul Claudel, Thornton Wilder, Giovanni Papini und Gertrud von Le Fort unter andern, zur Hand.

Die aktuelle Entwicklung der heutigen ungarischen Gesellschaft, sowie eine Politik des nationalen Einvernehmens schufen die Voraussetzung dazu, dass die *Vigilia* ihre regelmässige buchverlegerische Tätigkeit wieder aufnehmen kann. Die repräsentiert sowohl das andauernde gute Verhältnis zwischen dem ungarischen Staat und der Kirche und die partnerschaftlichen Kontakte zwischen Gläubigen und Nicht-Gläubigen, wie auch den Demokratismus des ungarischen Buchverlagswesens und der Kulturpolitik. *Vigilia* trachtet jetzt einerseits – bei Beibehaltung ihrer eigenartigen Stimme und ihres katholischen Universalitätsbewusstseins – die heimische kirchliche und allgemeine Bildung mit der Herausgabe von solchen Werken zu bereichern, die hinsichtlich ihres Inhalts und ihrer Geistigkeit zum am breitesten verstandenen weltanschaulichen Dialog gehören, andererseits zielt man auch darauf, dass das Buchverlegen zu einer rentableren Geschäftsführung der Zeitschrift beitragen wird angesichts der sich stets erhöhenden Druck- und Vertriebskosten, die mangels einer äusseren Dotation ausschliesslich die Zeitschrift belasten.

Von den theologischen Beiträgen erwähnen wir einen Artikel von Margit SZÉLL über Madeleine Débrél aus Paris und einen von András SZIKORA über den Heiligen Martinus, geboren in Pannonien. Die einführende Studie wurde von P. Gellért BÉKÉS OSB geschrieben. Unter dem Titel *Die Liebe mit zwei Gesichtern: Eros und Agape* behandelt der Autor die christlichen Anstrengungen zum Erreichen der menschlichen Reife, die am sichersten aufgrund der Lehre Christi durchführbar sind.

Tangential knüpft sich zum Thema ein Beitrag von dem namhaften Psychologen István HARSÁNYI. Unter dem Titel *Der Schutz des Talentes* sucht der Autor eine Antwort auf die drei Fragen, ob die ungarische Gesellschaft und das Bildungswesen über jene Sicherungen bestimmt, die den Weg der ausserordentlich talentierten Jungen erleichtert; kann man den Tragödien vorbeugen die infolge des in den Hintergrund Drängens der Talente erfolgen; und zuletzt, welche Möglichkeiten haben die über dem Durchschnitt begabten Menschen zur Entfaltung ihres Talentes in ihrer konkreten alltäglichen Umgebung: in der Familie, in der Arbeit und in der Schule.

Vor hundert Jahren wurde Zoltán Kodály, der namhafte Komponist und Musikpädagoge, engster Freund und Mitarbeiter von Béla Bartók geboren. Anhand dieser Zentenarfeier wird sich *Vigilia* – Monat für Monat – mit der Tätigkeit und mit dem Gesamtwerk von Kodály befassen. In dieser Nummer bringen wir ein Geständnis von Antal MOLNÁR über die zwei grossen Musiker, sowie eine Bibliographie, von Endre DÉKÁNY über Kodály-Würdigungen die vom Jahre 1935. bis auf unsere Tage in der *Vigilia* erschienen sind.

Unter dem Titel *Ein Bund für die Einheit* würdigt die Redaktion das vor kurzem erschienene Buch von János Kádár, erster Sekretär der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei (*Bündnispolitik, nationale Einheit*); er analysiert vor allem jene Teile dieser Sammlung von Reden und Schriften, die sich mit der Kirchenpolitik der Partei und der Regierung und mit der Frage der nationalen Einheit befassen. Im ganzen spricht dieser Band, wie schon von dem Titel ersichtlich, darüber, dass die Bündnispolitik im Grunde genommen sich fortlaufend realisiert. Was die Absichten der Leitung und ihrer Aufrichtigkeit anbelangt, haben wir keinen Grund zum Zweifel. Es sind aber Erscheinungen in unserer Gesellschaft, die darauf aufmerksam machen, dass zwischen Absicht und Verwirklichung manchmal kleinere oder grössere Widersprüche entstehen, so z. B. ist es wahr, dass die Verhältnisse zwischen dem Staat und den Kirchen auf dem oberen Niveau geordnet sind und in gesellschaftlichen Fragen gibt es zwischen Regierung und kirchlicher Führung keine Auseinandersetzung. In der Schlussrede des 12. Kongresses der Ungarischen Sozialistischen Arbeiterpartei hob der erste Sekretär auch das vor, dass in Ungarn die Gläubigen – mit Ausnahme der Parteifunktionen – jedes öffentliche Amt besetzen können. Auf den niedrigeren Niveaus des öffentlichen Lebens kommt es aber noch vor, dass die Ernennung oder die Wahl von jemandem in einer leitenden Stelle – etwa in den Gewerkschaften oder in einer anderen Massenbewegung – von der Obrigkeit nicht vorgeschlagen wird, weil der betreffende ein Kirchengänger ist. In einigen Orten – in Dörfern, Kleinstädten – haben wir auch davon gehört, dass das Verhältnis zwischen den lokalen leitenden Stellen und den Kirchen – meisten infolge gegenseitiger Schuld – nicht als gut benannt werden kann.

(Károly DOROMBY)

CONTENTS

Our present issue is opened by a letter of the chief-editor of the *Vigilia* to the readers of the periodical. Béla HÉGYI reminds us of the fact that the periodical pursued publishing activity from its foundation in 1935 to its suspension in 1944 and this was followed by only one similar attempt after 1945. The *Vigilia* published the works of both Hungarian and foreign writers in its serial; among others significant works by Paul Claude, Thornton Wilder, Giovanni Papini and Gertud von Le Fort became available for the first time to the Hungarian readers.

The present progress of the Hungarian society and the policy of national agreement have created favourable conditions for the *Vigilia* to renew its regular publishing activity. It represents both the permanent good terms between the Hungarian state and the Church, the continuity of the partnership between believers and non-believers and the democratism of the Hungarian publishing and cultural policy. Now the *Vigilia* has set a twofold aim for itself: on one hand by preserving the individual voice and the sense of Catholic œcumenity of the periodical, it tries to enrich the Hungarian religious and general education by publishing works which, regarding their contents and mentality, belong to the broadly interpreted ideological dialogue; on the other hand it would like the publishing activity to help the periodical in working profitably, because, being an independent publication without any dotation, it wrestles with the increasing press and distribution expenses with much difficulty.

Among our theological studies there are two outstanding ones: an article by Margit SZÉLL about the Madeleine Débrél in Paris and another by András SZIKORA about Saint Martin, who was born in Pannonia. The introducing essay of the periodical has been written by Gellért BÉKÉS OSB, its title is *The Two Faces of Love: – Eros and Agape* and it is about the Christian efforts to reach manhood the safest basis of which is Jesus's instruction, i. e. the Gospel!

The psychologist István HARSÁNYI's article is somewhat connected with the topic. It bears the title *The Protection of the Talented*. The author tries to find the answer to the following three questions: 1. Can the Hungarian society and education grant the necessary conditions to pave the way for the very talented young people? 2. Is it possible to prevent the tragedies resulting from the talented people being pushed into the background? 3. What possibilities have the exceptionally gifted people got to evolve their talents in their everyday surroundings i. e. in the family, at work and at school?

It's a hundred years now that Zoltán Kodály, the composer and teacher, Béla Bartók's friend and colleague was born. On the occasion of the anniversary the *Vigilia* wants to commemorate Kodály's activity in several articles month by month. This time we publish Antal MOLNÁR's confessions about the two musicians and Endre DÉKÁNY's bibliography of the Kodály-reviews published in the *Vigilia* from 1935 up to now.

Under the title *Alliance for Unity* redaction reviews the recently published work of János Kádár, the first secretary of the Hungarian Socialist Workers' Party (*Federal Policy, National Unity*); he analyses mainly those parts of the collection of speeches and articles which deal with the questions of the ecclesiastical policy of the Hungarian party and the government and with those of the national unity. The whole book, as it is already evident from its title, tells us that the national unity in the Hungarian People's Republic is strong and basically the federal policy is being carried out continuously. We have no reason to doubt the efforts, the aims and the honesty of the authorities. But there are phenomena in our society which warn us that sometimes there are minor or major discrepancies between the aim and its realisation. It is true for example that on the upper level the relations between the State and the Church are co-ordinated, there are no disputes between the government and the Church leaders in social questions. When closing up the discussions at the 12th Congress the first secretary of the Central Committee of the Hungarian Socialist Workers' Party pointed out that in Hungary the believers can hold any civil office except party functions, of course. But on the lower levels of public life it can still happen that his superiors don't propose somebody's appointment or his being chosen for some mass movement (e.g. trade union) office because he goes to church. In some places, i.e. in villages, small towns, districts, we have heard about the fact that the relations between the local leaders and the Churches, in most cases as a fault of both parties, cannot always be called satisfactory.

(Katalin BERÉNYI)

SOMMARIO

Il numero di questo mese di Vigilia inizia con una lettera del redattore-capo ai lettori. Béla HEGYI rammenta che dalla fondazione della rivista, nel 1935, fino al 1944, quando fu proibita, egli aveva svolto anche attività editoriale, seguita dopo il 1945 da un'unica prova del genere. Nella sua collana egli aveva pubblicato le opere degli scrittori di Vigilia, sia ungheresi che stranieri, offrendo così per la prima volta ai lettori ungheresi opere importanti di *Paul Claudel*, *Thornton Wilder*, *Giovanni Papini*, *Gertrud von Le Fort*.

L'attuale sviluppo della società ungherese moderna e la politica di consenso nazionale hanno creato le premesse favorevoli a che Vigilia possa iniziare di nuovo una regolare attività editoriale. Ciò conferma tanto le permanenti buone relazioni tra lo Stato ungherese e la Chiesa, la continuità dei rapporti amichevoli tra credenti e non credenti, quanto il democratismo dell'editoria e della politica culturale in Ungheria. Vigilia ora si propone (pur mantenendo il tono particolare della rivista e la coscienza di universalità cattolica) da un lato di arricchire con colori nuovi la cultura ecclesiastica e generale nel Paese, emettendo opere che per contenuto e spirito fanno parte del dialogo ideologico inteso nel senso più largo, dall'altro lato invece di favorire presumibilmente con questo lavoro il rendimento della rivista che, essendo una pubblicazione autonoma, non dotata, incontra sempre maggiori difficoltà, causa le spese di stampa e di diffusione in continuo aumento.

Tra i saggi teologici emerge lo scritto di Margit SZÉLL su Madeleine Debrêl, perigina, e quello di András SZIKORA su San Martino, nato in terra pannonica. L'articolo introduttivo è di Gellért BÉKÉS OSB che, col titolo *L'amore a due faccie: - eros ed agapé*, descrive gli sforzi del cristianesimo per portare il genere umano alla maturità, in cui l'appoggio più sicuro è dato dall'insegnamento di Gesù nel Vangelo.

Si connette pure a questo tema, sfiorandolo soltanto, l'articolo dello psicologo István HARSÁNYI, intitolato *Tutela del talento*, in cui l'autore cerca risposta alle tre seguenti questioni: se la società ungherese e l'istruzione nazionale siano capaci di spianare la strada ai giovani di talento eccezionale; se siano prevenibili le tragedie che succedono quando i talenti vengono relegati in secondo piano; infine quali possibilità abbiano le persone dotate di capacità superiori alla media di potersi sviluppare nel loro concreto ambiente quotidiano: nella famiglia, nel lavoro, nella scuola.

Quest'anno è il centenario della nascita di *Zoltán Kodály*, compositore e insegnante di musica, amico e collaboratore di *Béla Bartók*, e in occasione dell'anniversario *Vigilia* vorrebbe ricordare con più scritti, da un mese all'altro, l'opera di Kodály. Nel presente numero pubblichiamo la confessione di Antal MOLNÁR sui due musicisti, nonché, de Endre DÉKÁNY la bibliografia degli apprezzamenti dei meriti di Kodály apparsi su *Vigilia* dal 1935 ai giorni nostri.

Col titolo *Unione per l'unità* redazione fa l'apprezzamento del libro di *János Kádár*, primo segretario del POSU, apparso di recente (*Politica di alleanza, unità nazionale*); egli analizza in primo luogo i particolari dei discorsi e degli articoli che trattano della politica ecclesiastica del partito e del governo ungherese, e delle questioni di unità nazionale. Tutto il volume, come appare anche dal titolo, afferma la solidità dell'unione nazionale in Ungheria e la realizzazione continua della politica di alleanza. Non c'è ragione di dubitare delle buone intenzioni e della sincerità degli organi direttivi, però alcuni sintomi nella nostra società fanno pensare che qualche volta tra l'intenzione e la realizzazione ci possono essere dei contrasti più o meno grandi. È vero, per esempio, che ad alto livello i rapporti tra Stato e Chiesa sono regolati, e che nei problemi sociali non vi sono dissensi tra i dirigenti del governo e quelli ecclesiastici, tanto che lo stesso Kádár, nel discorso finale del XII° Congresso del POSU, aveva rilevato che in Ungheria i credenti possono coprire tutte le cariche pubbliche (eccezzuate naturalmente quelle del partito), mentre invece a livelli più bassi della vita sociale può succedere ancora che qualcuno non venga proposto a posti direttivi o a funzioni sindacali soltanto per il fatto che va in chiesa. In alcuni posti poi (villaggi, città piccole, frazioni) abbiamo sentito che il rapporto tra i dirigenti locali e le Chiese non si possono davvero chiamare buoni, quasi sempre per colpa di tutte e due le parti.

(Brita FRANCHI)

Haza és nagyvilág

Uraim,

Mindig érdeklődéssel várjuk kiváló folyóiratukat, a Vigiliát. Tudomásul vettük közlésüket, és tökéletesen megértjük, hogy a felemelkedett postai költségek miatt kéthavonként küldik el számaikat.

Centre Catholique International
pour L'U.N.E.S.C.O.

Jean Larnaud
főtítkár

A *LÁTÓHATÁR* című kulturális tallózó 1982. áprilisi számában közli Képes Géza *Hajótörött* című versét, amely februári lapunkban látott napvilágot. Ugyanebben a számban olvasható munkatársunk, Bálint B. András *Szeretetre születünk* című írása, amelyet eredetileg az *ÚJ FORRÁS* című irodalmi folyóirat idei első számában a szerelemről-szeretetről indított vitában publikált.

Az *ATHENAEUM HUNGARICUM ET ORBIS* című brüsszeli magyar kulturális tájékoztató 1982. évi 4. számában átvette Mézes Flóriának a Vigiliában megjelent *Gondolkodó magyarok* című írását, valamint Bálint B. Andrásnak a *Magyar Műhely* című párizsi folyóirat budapesti bemutatkozásáról írott tudósítását az Élet és Irodalomból.

A *NEW HUNGARIAN QUARTERLY* – Budapesten megjelenő angol nyelvű negyedéves folyóirat – 87., öszi száma közli Forgács Rezsőnek Pilinszky Jánossal folytatott beszélgetését, melyet a Vigilia 1981. decemberi számából vett át.

MÉRLEG

A folyóirat idei első számának középpontjában ezúttal Anton Hänggi bázeli püspök, a liturgia professzora válaszol a Mérleg munkatársának kérdéseire. Kifejti, hogy a római katolikus liturgia hajdan sokkal gazdagabb volt, mint most, amikor a keresztény közösség tagjai csak a vasárnapi szentmiseáldozatra gyűlnek össze. Holott – a Zsinat tanítása szerint – például a ma kevésbé vonzó igeistiszteleteken és az egyes szentségek kiszolgáltatásakor is velünk van Krisztus.

Pierre Moitte, a francia közoktatásban működő lelkiesség országos párizsi titkára azt fejtegeti tanulmányában, mi változott meg Franciaországban a katekézis gyakorlatában? A katekézist a korra jellemző kulturális és társadalmi környezetbe állítva részletesen elemzi azt a tényt, hogy az elvilágiasodással párhuzamosan mind szűkebb térre szorul a közösségi élet, s mind kevesebb lehetőség nyílik az ember és ember közötti termékeny eszmecserére. Némiképpen hasonló, ugyancsak negatív jelenségekre a hazai gyakorlatban is figyelhetünk. Évek óta viszatérő panasz a tanároknak és nevelőknek, hogy a gyermekek szókincse egyre szegényesebb, közben – hogy az eldurvulás keserű jeleiről ne is szóljunk! – az iskolai oktatásban eluralkodó írásbeli feladatok és számonkérések eredményeképpen nincs is igényük választékosan, szépen

beszélni. Már csak ezért is megszívlelendő tapasztalatokat szerezhetünk Moitel tanulmányából, aki hangsúlyozza a hitoktató szerepét: olyan közeget teremthet, melyben a fiatalok szívesen szólnak meg, s megszokják, hogy gondolataikat pallérozottnan, ízletesen fejezzék ki.

szolgálat

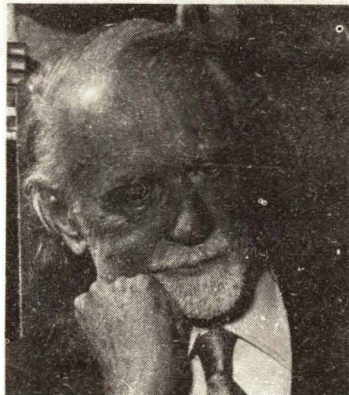
A szociológusok mind többet cikkeznek a családlátszókról. Napvilágot láttak olyan jóslatok is, amelyek szerint az ezredforduló körül az emberiség az együttélés új formáit keresi majd. Világszerte komoly nehézségeket jelent a hagyományosnak mondható családmódel megőrzése, hiszen az idejük zömét hajdan otthon töltő családnyák ma a társadalom megbecsült dolgozó tagjai. A megnövekedett ismeretanyag ugyanakkor szükségessé tette, hogy a gyerekek több időt töltsenek az iskolában, s ott maradjanak szabad idejük egy részében is, a meglehetősen gyarló családpótló napköziben. A változott körülmények között az ember mind több akadállyal találja szemben magát családi életében is, olyan egyéni és kollektív problémákkal, amelyek óhatatlanul kihatással vannak nemcsak a mikroközösségek struktúrájára, hanem azok imaéletére is. Ezzel a megoldásra váró kérdéskörrel igyekezett szembefézni a Szolgálat 53. számának neves szerzőgárdája. Igaza van *A modern élet hajszájáról* című tanulmány írójának, Zichy Aladárnak, hogy az életben az ember két alapvető szerepe, a felelősségvállalás és az alkotás összefonódik. Am ugyanakkor annak is tanúi lehetünk, hogy a robbanásszerűen fejlődő lehetőségek megerősítették az ember alkotásvágyát, s így a hajdani egységű ma felborulni látszik. A sokszor emlegetett rohanó korban idegcsillapítókkal igyekszünk nyugtatni magunkat, és kicsit talán – a lelkiismeretünket is. Holott – mint a tanulmányban kifejti a szerző – nem idegcsillapítókra van szükségünk, hanem „hathatos stratégiára”. Hadd idézzük szó szerint e fejtegetések összefoglalását, a modern katolikus élet summájának szánt végső következtetéseket: „A hajszát sosem lesz teljesen mellőzhető; és nem is feltétlenül mellőzendő. Az élet folyik, a feladat inkább a folyam lehetőségei szerint nyugodtabb mederbe való terelése. A vállás ebben segít. A katolikus vallás speciálisan egy olyan második dimenziót ajánl (ez a vallás lényege eo ipso), amelyben nincsen hajszát. Ezen túlmenően az emberi életéről olyan felfogást közvetít, egy olyan rendszert bocsát a rendelkezésünkre (erénytan), amelynek követése rendbe teszi zavargó életünket. Végül pedig az egyházi évben egy sokoldalú szerep színészeivé válunk. Olyan ösztönzésnek vagyunk kitéve, amely az eltévedt és elfáradt gyalogosból céltudatos és erejével okosan, gazdálkodó vándort varázsol.”

Ennek a bensőséges „stratégiának” legfontosabb erőforrás eleme a felnőtt ember rendszeres imaélete. Belon Gelért *A felnőtt ember imája* című tanulmányában ezt a tudatosan megvalósítható, az ima fogalmait és szavait átélő és értelmző imádságos életet elemzi. Hol kezdődik ez a „felnőtt ima”? – veti fel a kérdést, és így válaszol: „A gondolkodás ott kezdődik, amikor megállni kényszerülünk a dolgok előtt. Az ima nyelvére lefordítva ez körülbelül azt jelenti, amit Nagy Szent Teréz a belső imának mond és sürget. Akkor kezdődik el a felnőtt ima, amikor a külsőségekhez és formalizmushoz szokott ember észreveszi a világon végigvonuló kegyelmi adottságokat és belekapcsolódik. Jelenlétüket megsejti, erősgarzásukat fölfogja és lelkének hajtőerőivé teszi.”

HUNGAROTON HANGLEMEZAJÁNLAT

Kodály Zoltán művei

KODÁLY STRING QUARTETS NO. 1 TÁTRAI QUARTET

I. Vonósnégyes, Op. 2
II. Vonósnégyes, Op. 10

Tátrai Vonósnégyes

SLPX 11322

Ára: 70,- Ft

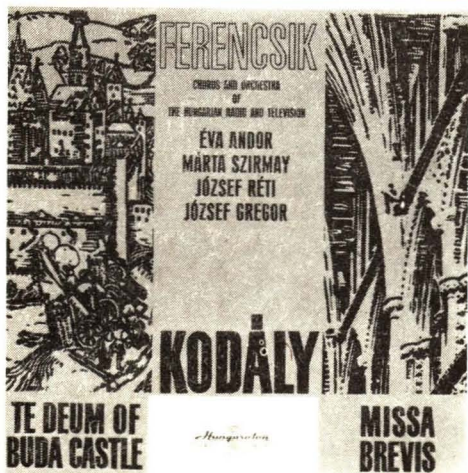

Fölszállott a páva
Galántai táncok
Marosszéki táncok

A Magyar Rádió és Televízió Szimfonikus Zenekara
Vezényel: Lehel György

SLPX 12252

Ára: 70,- Ft

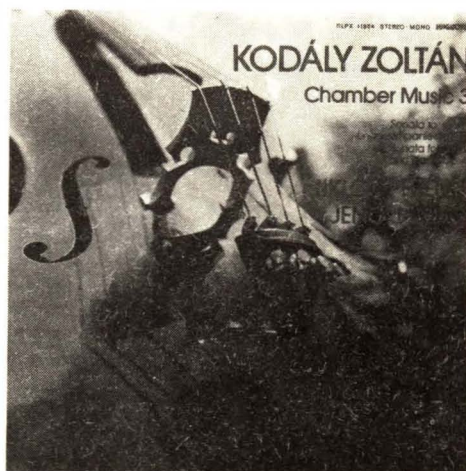
Budavári Te Deum
Missa brevis

Andor Éva, Ekert Alice, Makkay Klára,
Mohácsi Éva,

Szirmai Márta, Réti József, Gregor József,
a MRT Ének- és Szimfonikus Zenekara
Vezényel: Ferencsik János

SLPX 11397

Ára: 70,- Ft

Szólószonáta gondolkára Op. 4
Szonáta gondolkára és zongorára Op. 8

Perényi Miklós – gondonka
Jandó Jenő – zongora

SLPX 11864

Ára: 70,- Ft